

Uluslararası 12. ÜSKÜDAR SEMPOZYUMU

165 Bilim İnsanın Katılımlarıyla

13 - 14 - 15 Ekim 2023

www.uskudarsempozyumu.com

Bağlarbaşı Kongre ve Kültür Merkezi

TEBLİĞ ÖZETLERİ

ÜSKÜDAR
BELEDİYESİ

uskudarbld

www.uskudarbeltr/4440875

İyi ki ÜSKÜDAR var!

Hilmi Türkmen
BELEDİYE BAŞKANI

Uluslararası
12.ÜSKÜDAR
SEMPOZYUMU

165 Bilim İnsanın Katılımlarıyla

13-14-15 Ekim 2023

www.uskudarsempozyumu.com

Bağlarbaşı Kongre ve Kültür Merkezi

TEBLİĞ
ÖZETLERİ

Editör:
Coşkun YILMAZ

ISBN: 978-605-9719-98-8

Sevgili hemşehrilerimiz,

2003 yılından beri devam eden Uluslararası Üsküdar Sempozyumlarının bu yıl on ikincisini düzenliyoruz. Şehrimize; bilim kültür ve sanat dünyamıza hayırlı olsun.

İlk bilim, kültür ve sempozyumdan bu yana muradımız değişmedi aksine gayretimiz arttı. İşimizin çapı giderek genişliyor. Üsküdar deyince aklımıza gelen bütün kavramlar bu sempozyumların anahtar kelimeleridir diyebiliriz: Tarih, edebiyat, mimari, musiki, dini hayat, sosyoekonomik gelişmeler, geçmiş ve gelecek... Geriye dönüp baktığımızda gördüğümüz ciltler bize Üsküdar'ın bütün boyutlarını anlatıyor. Araştırmacıları yeni arayışlara, yeni tartışmalara davet ediyor. Çünkü biliyoruz ki Üsküdar canlı bir şehir, sadece tarihiyle değil güncel ahvalıyla de tükenmeyen bir hazinedir.

Biz bu hazinenin kıymetini takdir ederken daha iyi anlaşılması ve gelecek kuşaklar için de daha iyi aktarılması gerektiğine inanıyoruz. Üsküdar ayrıca şehirlerin birbirine benzediği küreselleşme çağında özgün kimliğini korumak için direnen bir şehir. Biz de bu direnişi güçlendirecek işler yapıyoruz. Üsküdar Sempozyumları bu işlerden biridir. Bu sempozyumlarda ortaya çıkan ve kamuya paylaşılan bilgiler bize bir yol haritası veriyor. Bilimsel, akademik bilgiler ışığında kültür sanat insanlarının açtığı pencereler ile biz de işimizi doğru yapıyoruz. Üsküdar'ın her yerine eşit bir şekilde ulaşan, 500 bini aşan nüfusunun tamamını kapsayan yerel yönetim hizmetlerimizi bu tür çalışmalarla beslemeye, yönlendirmeye devam edeceğiz.

Programlarımıza gösterdiğiniz ilgi ve katılım için siz değerli hemşerilerimize, tebliğleri ile katılan hocalarımıza, sempozyuma emeği geçen bilim ve düzenleme kurullarına, İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğüne çok teşekkür ediyorum.

Hilmi Türkmen
Belediye Başkanı

SEMPOZYUM YÖNETİMİ

KOORDİNATÖR

Coşkun Yılmaz / Marmara Üniversitesi

BİLİM KURULU

Mehmet Âkif Aydın (Başkan) / İstanbul Medipol Üniversitesi
Abdurrahim Benhedda / Doha Enstitüsü
Ahmet Emre Bilgili / Türkiye Maarif Vakfı
Al Mahdi Al Rawadieh / Ürdün Üniversitesi
Beşir Ayvazoğlu / İslam Araştırmaları Merkezi
Cevdet Erdöl / Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Erhan Afyoncu / Milli Savunma Üniversitesi
Erol Özvar / Yükseköğretim Kurulu
Fatma Çiçek Derman / İstanbul Haliç Üniversitesi
Gülfettin Çelik / İstanbul Medeniyet Üniversitesi
M. Fatih Andı / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Feridun M. Emecen / İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Hayati Develi / İstanbul Üniversitesi
Hedda Reindl-Kiel / Ludwig-Maximilians Üniversitesi
İdris Bostan / İstanbul Üniversitesi
İskender Pala / Kültür Üniversitesi
İsmail E. Erünsal / İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Machiel Kiel / (E) Utrecht Üniversitesi
Mahmut Ak / Yükseköğretim Kurulu
Mehmet İpşirli / İstanbul Medipol Üniversitesi
Murat Gül / İstanbul Teknik Üniversitesi
Mustafa İsmet Uzun / Marmara Üniversitesi
Mustafa Kurt / Marmara Üniversitesi
Mustafa Sabri Küçükaşcı / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Mürteza Bedir / İslam Araştırmaları Merkezi
Nalan Türkmen / Marmara Üniversitesi
Nihat Öztoprak / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Nuriye Garipağaoğlu / Marmara Üniversitesi
Saadettin Ökten / (E) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Sebahattin Aydın / Sağlık Bakanlığı
Şekip Benafri / Cezayir II Üniversitesi
Tufan Ş. Buzpınar / İstanbul Medipol Üniversitesi
Turhan Kaçar / Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

DÜZENLEME KURULU

Coşkun Yılmaz / Marmara Üniversitesi
Zekeriya Şanlıer / Üsküdar Belediyesi
Cemalettin Şahin / Marmara Üniversitesi
Cengiz Tomar / IRCICA
Uğur Demir / Marmara Üniversitesi
Yunus Uğur / Marmara Üniversitesi
Coşkun Ünsal / Milli Savunma Üniversitesi
Engin Çetin / Marmara Üniversitesi
Hasan Yapıcı / Milli Savunma Üniversitesi
Serkan Osmanlıoğlu / Milli Savunma Üniversitesi
Gülsüm İsmailoğlu / Üsküdar Belediyesi
Mesut Meyveci / Üsküdar Belediyesi
Hüseyin Hilmi Erdem / Üsküdar Belediyesi

**ULUSLARARASI XII.
ÜSKÜDAR SEMPOZYUMU**

AÇILIŞ PROGRAMI

13 EKİM 2023 CUMA, 18.00

KOKTEYL

SERGİ

ÜSKÜDAR SEMPOZYUMLARI FOTOĞRAF SERGİSİ

AÇILIŞ KONFERANSI

NABİ AVCI

AÇILIŞ KONSERİ

GÖKSEL BAKTAGİR

LETÂFET TÜRK MÜZİĞİ TOPLULUĞU

Salacak'tan Kandilli'ye Üsküdar Kokan Ezgiler

Bağlarbaşı Kongre ve Kültür Merkezi

Üsküdar'ın Adına Dair İlginç Bir Anekdote: Üsküdar Evvelden Ne İmiş?

Abdülhakim Tuğluk
İğdır Üniversitesi

1 877 yılının Kasım ayında Mehmed Esad öncülüğünde yayın hayatına başlayan Derme Çatma mecmuası, Üsküdar ile alakalı dikkat çekici bir muhtevaya ev sahipliği yapmaktadır. Mecmuanın 1 Aralık 1877 tarihli 2. sayısının ilk sayfasında yer alan “Bir Mahalle Kahvesinde Üsküdar yahut Üsküdar Evvelden Ne İmiş” başlıklı yazı, mecmuanın 3. sayısında da devam etmektedir. İmzasız olarak neşredilen bu küçük tefrika, Üsküdar'ın İstanbul'un fethi dönemindeki vaziyetine ve adını almasına dair bir rivayeti ihtiva etmektedir. Üsküdar'daki bir kahvede yapılan sohbette dile getirildiği ifade edilen bu rivayete göre Üsküdar'ın eski adının Üsküzar olduğu ve zamanla Üsküdar şeklinde telaffuz edilegeldiği belirtilmektedir. Ayrıca Fatih döneminin Üsküdar'ına dair bazı detaylara da bahsi geçen yazılarda yer verilmiştir. Bildirimizde, Tanzimat sonrası süreli yayıncılık tarihimizin Üsküdar ile alakalı önemli bir vesikası sayılabilecek olan bu tefrika ele alınacak ve tefrikanın tam metni paylaşılacaktır.

Raşit K      n     darı

Ahmet Emre Bilgili
Milli Eğitim Bakanlığı

Raşit K      n, ikameti de idame-i hayat yeri de     dar'dır. Hem hocalık hem de yöneticilik yaptđđ Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin ve İSAM'ın da     dar'da olması gündelik hayatının ekseriyetle burada geçmesi anlamına gelmektedir.

şüphesiz ki     dar'ın manevi kimliği ile Hocanın hayata ilişkin yaklaşımı çok benzer noktalara ve insicama sahiptir. Hocanın bulunduğu yerlere yönelik aidiyeti zaten hep g    l  m  şt  r. Aksekili olan Hoca, İstanbul'a gelinceye kadar okuyup görev yaptđđ yerlerde Yařadđđ şehre ve insanına sahip çıkmış, problemleriyle dertlenmiş,     mler   retmiş ve hep katkı veren konumda olmuştur.

Raşit Hocanın     darlılığı ise bambaşka bir aidiyet ortaya koyar. Hocanın 'İstanbul'a gelmek benim için Allah'ın bir lütfu imiş' sözünü     dar olarak anlamının bir mahsuru yoktur diye düşünürüz. Ömrünün yarıdan fazlası     dar'da geçmiştir. Hem   alıřtıđđ hem ikamet ettiđđ yer olarak     dar'ın maneviyatına, ilmine, kültürüne ve sosyal hayatına ciddi katkılar sağlamıştır. Bu bazen yöneticilere danışmanlık, diyanet personeline eğitim, çeşitli sivil toplum kuruluşlarına yol göstericilik, ilmi ve fikri sohbetler olmuş bazen de bir cami kürsüsünde vaaz vermek, bir dargınlđđ gidermede ara bulucu olmak şeklinde tezahür etmiştir.

Bu tebliğde Raşit Hocanın     darlılığı ve     dar'a bakışı yaşanmışlıklar üzerinden ele alınmıştır. İlmi bir perspektifle siyasi, kültürel, dini ve gündelik hayatın içindeki konumu, şehre rehberlik ve aidiyeti söz konusu edilmiştir.

Semavi Eyice'nin Üsküdarı

Ahmet Sefa Özkaya

Milli Savunma Üniversitesi

1 922 yılındaki büyük bir Üsküdar felaketi olan Büyük Haydarpaşa Yangını akabinde hayata gözlerini açan Semavi Eyice, son nefesini verdiği 2018 tarihine kadar İstanbul tarihi, sanatı ve kültürüne dair pek çok çalışma yapmıştır. Bunların önemli bir kısmı da Üsküdar tarihi ve kültürüne dairdir. Yapmış olduğu çalışmalar koruma, bilinçlendirme, araştırmacı yazarlık, yapı tespitleri, kayıp eser tahminleri ve estetik değerlerin yüceltilmesi olmak üzere altı başlıkta toplanabilir.

Eyice'nin, Üsküdar'a dair yayınları kronolojik olarak Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet devri olmak üzere toplam üç devreye ayrılmakta, tematik olarak ise; cami, sebil, saray, han, hamam, namazgâh, tekke ve daha pek çok yapı türüne yayılmaktadır. Bu çalışmaların önemi, hem Türkçe, hem Batılı literatürü taramasına ilaveten, elde ettiği kitabî bulguları saha çalışmaları ile örtüştürmesinden kaynaklanmaktadır. Başkanlık ve üyeliğini yaptığı Anıtlar Kurulu aracılığıyla Üsküdar'ın mevcut tarihî eserlerinin korunmasına katkı sunan Eyice, ayrıca günümüze ulaşamayan pek çok eserin konumlarının tespit edilmesini sağlamaya çalışmış, tam olarak tespit edemediklerinin de yer tahminlerini yaparak gelecek araştırmacılarına yol açmıştır.

Semavi Eyice'nin Üsküdar hakkındaki yayın ve düşünceleri, sadece semt olan Üsküdar'ın bugünkü coğrafi sınırlarını değil, mülkî ilçe sınırlarını dahi aşacak niteliktedir. Zira Karacaahmet Mezarlığı'nı Üsküdar'ın bir parçası olarak gören Eyice, tarihî Üsküdar'ı bugünkü Kadıköy ilçe sınırlarına taşıyacak şekilde tanımlamaktadır.

Bu çalışmada Semavi Eyice'nin çeşitli ansiklopedi, kitap bölümü, kongre/ sempozyum tebliği ve benzeri yayınları tasnif edilerek, hem tematik hem kronolojik olarak nasıl bir serencam arz ettiği ortaya konmaya çalışılmış, "Eyice'nin Üsküdar'ı"nın hudutları ilk defa tanımlanmış ve gelecekte yapılacak olan araştırmalar için nasıl bir kaynak temin ettiği, bu kaynakların hangi alanlarda nasıl boşlukları doldurabileceği izah edilmiştir.

Üsküdar'ın Deprem Durumu

Ahmet Fethi Yüksel
İstanbul Üniversitesi

Antik çağlarda (M.Ö. 1000) Fenikeliler tarafından ticaret iskeleleri ve tersaneler Salacak Limanında kurulmasıyla Üsküdar'da yerleşim başlamıştır.

Üsküdar İlçesi Kocaeli Yarımadasının batı ucunda bulunmaktadır. Kıyı şeridi dar olan ilçenin yüz ölçümü 3.534 hektardır. İlçenin ortalama yükseltisi 100-150 m'dir. Platonun güneyinden ve yaklaşık 15-20 km uzağından doğu-batı doğrultusunda geçen Kuzey Anadolu Fayı'nın (KAF) etkinliği ile bu plato sahası Büyükdere-Kayışdağı hattı boyunca, yani kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda hafifçe yükselmiş ve plato üzerindeki akarsular tekrar enerji kazanarak yataklarını derinleştirmiştir. Böylece akarsu yataklarının özellikle derine ve kısmen de yana kazılması neticesinde vadilerin yukarı kesimlerinde aşınma ilerlemiş, orta ve aşağı kesimlerinde ise alüvyonlar birikerek dar alanlı ovalar ve taban düzlükleri gelişmiştir. İlçenin Orta kesimde kabaca kuzeydoğu-güney batı doğrultusunda uzanan bir sırt yer alır. Morfolojik olarak Plato (peneplen) yüzeyinin aşınmamış durumunda olan Büyük Çamlıca (268 m.) ve Küçük Çamlıca (227 m.) tepelerinden Boğaziçi'ne doğru eğimli bir topoğrafya gelişmiştir. Küçüksu ve İstavroz Dereleri Üsküdar İlçesi'nin başlıca akarsularıdır.

Jeolojik olarak, bölge genelinde, Paleozoik ve senozoik birimler bulunmaktadır. Üsküdar'da genellikle kaya ortamları yaygındır. Zemin ortamları ise, genellikle, eğimli alanlarda yamaç molozları ve vadi içlerinde ise sedimentler olarak bulunur. Gerek zemindeki büyütme gerek topoğrafik eğim gerekse Marmara Deniz'indeki faylara yakınlığı nedeniyle riski oluşturacak yerlerden biridir.

Tarihsel dönemlerde olduğu gibi günümüzde de Marmara bölgesinde meydana gelen depremler Üsküdar'ı etkilemiştir. Mayıs 1766, 1894 depremleri, Üsküdar ve çevresinde yaygın hasar meydana getirmiştir.

1690-1692 Fırtınalarının Üsküdar'a Etkileri

Ahmet Önal

Marmara Üniversitesi

Tarih boyunca Üsküdar'da fırtınalar, seller, ağır kışlar, şiddetli dolu yağışları, yıldırım düşmesi gibi birçok meteorolojik âfet yaşanmıştır. Bu âfetler, gündelik hayatı menfî surette etkilemiş, zaman zaman maddî tahribâta ve can kayıplarına sebep olmuştur. 1690 ve 1692'de vuku bulan fırtınalarda, Üsküdar'daki bazı binalar büyük hasar görmüş, gemiler batmış, onlarca insan hayatını kaybetmiştir. Dönemin müellifleri bu fırtınalardan bahsetmekteyseler de verdikleri malumat, felaketin boyutu ve tesirini belirlememize imkân tanımayacak derece yetersizdir. Bu çalışmada, başta iki keşif raporu olmak üzere arşiv vesikalarına istinaden 1690 ve 1692'de yaşanan fırtınaların Üsküdar'daki etkileri incelenecektir.

Kuzguncuk'taki Ermenilerin Dini, Eğitim Ve Sosyal Durumları (19. Yüzyıl)

Ahmet Türkan

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Kuzguncuk, farklı inanış ve kültürlerdeki insanların birlikte yaşama tecrübesinin iyi örneklerini yansıtan İstanbul'un önemli semtlerinden biridir. Semtte Müslümanlarla birlikte önemli miktarda Gayrimüslimlerden Rum, Yahudi ve Ermeniler bulunmaktadır.

19. yüzyıl, Kuzguncuk'taki Gayrimüslimlerin modernleşme yaşadığı bir dönemdir. Daha çok eğitim boyutu çerçevesinde yaşanan bu modernleşmenin farklı dini gruplarda yansımalarının olduğu görülür. Yahudiler Alliance Israelite Universelle okulları çerçevesinde bir modernleşme yaşarken, Rumlar ise daha yatay bir düzeyde seyretmiş ve kadimden beri devam edegelen gelenek üzere Patrikhane merkezli eğitim faaliyetleri sürdürülmüştür. Ermeniler ise daha çok zengin esnaflar aracılığıyla açılan eğitim kurumlarıyla bu süreci yaşamışlardır. Kuzguncuk'ta Ermenilerin en önemli dini kurumu Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi'dir. Rumların dini kurumları Bizans'ın ilk dönemlerine kadar giderken, Yahudilerin dini kurumları İspanya'dan göç sonrasına (16. yy.) dayanmaktadır. Ermenilerin dini kurumları ise diğer iki gayrimüslimlere göre daha geç bir döneme rastlamakta olup 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Kuzguncuk'ta kurumsal anlamda bir dini yapıya sahip olmuşlardır.

Çalışmamızda, Osmanlı Arşiv Belgeleri çerçevesinde 19. yy'da Kuzguncuk Ermenilerinin dini, sosyal ve eğitim kurumlarına ayrıntılı olarak değinilecek ayrıca Paskalya bayramlarından denize haç atma törenlerine kadar İstanbul şehir tarihine yansıyan çeşitli ritüellerine yer verilecektir. Karşılaştırmalı metot yöntemiyle Kuzguncuk Ermenilerinin diğer dini gruplarla olan farklılığı ve benzerliği ele alınacak, Osmanlı arşiv belgeleri dönemin Kuzguncuk'una ait diğer kaynaklarla mukayese edilerek değerlendirmeler yapılacaktır.

Tüketim Kamusalılığı ve Üçüncü Mekanlar Arasında Üsküdar'ın Kamusal Alanları

Alim Arlı

Marmara Üniversitesi

Üsküdar tarihsel olarak orta sınıf toplulukların, entelektüellerin, edebiyatçıların ve sanatçıların yoğun bir şekilde yaşadığı bir şehirdir. Bu bakımdan ilçenin kültürel kamusalılığı tarihsel bir arkaplana dayanır. Ancak 1990'lı yıllardan itibaren İstanbul'daki sosyo-mekansal dönüşüm birçok ilçe gibi Üsküdar'ın kamusal deneyimini de etkiledi. Büyüyen tüketim kapitalizmi ile birlikte İstanbul'da 120'den fazla AVM açılmıştır. Bu gelişme Üsküdar'a da yansımıştır. Yanı sıra cadde mağazacılığı, çeşitli türde kafeler, tüketim alanlarına yakın geniş parklar, bahçeler ve miller bahçeleri de ilçede artmış, yoğun bir insan hareketliliği ortaya çıkmıştır. İlçeye bağlı kıyıdaki boğaz köyleri de (Beylerbeyi, Çengelköy, Vaniköy, Salacak, Kuzguncuk) kısa süreli dinlenme, etkinlikler ve tüketim için yoğun bir mutenalaşma süreci yaşamaktadır. Benzer biçimde Çamlıca tepeleri etrafındaki işletmelerin önemli bir kısmı nargile cafe odaklı boş zaman geçirme, manzara izleme mekanlarına dönüşmüş, turistik aktiviteler de artmıştır. 2015 sonrasında kitaplı kafelerin ortaya çıkışıyla yeni bir mekan formu doğmuş ve bu form Üsküdar Belediyesi tarafından büyük ölçekte yeniden tasarlanmış, eski tramvay ve otobüs deposu dönüştürülerek Bağlarbaşı Nevmekan açılmıştır. Sonrasında Sahil, Selimiye, Kandilli'de eski yapıların yeniden işlevlendirilmesi ile açılan ve Kuzguncuk'ta da açılacak şubeyle dört yeni tesis daha açılmıştır. Kültürel kamusalılık pratikleri ile tüketim pratiklerini birleştiren bu eğilim Ray Oldenburg'un "üçüncü mekanlar" kavramsallaştırmalarına örnek olarak düşünülebilir. Birincil mekan (ev) ve ikincil mekan (iş) dışında kalan, kültürel sosyalizasyon ve etkileşim için vakit harcanan yerler olarak üçüncü mekanların artan görünürlüğü Üsküdar'ı boş zaman organizasyonları için cazip bir ilçe haline getirmiştir. Bu tebliğde Üsküdar'ın kamusal yaşamının tüketim ve boş zaman organizasyonları çerçevesinde yeniden örgütlenmesi kritik edilecektir.

19. Yüzyılda Bir Saray Lezzeti Olarak Üsküdar Kaymağı

Ali Fuat Örenç
İstanbul Üniversitesi

Osmanlı klasik döneminden itibaren saray mutfağında tercih edilen ürünler arasında Üsküdar'ın kaymağı da yer alıyordu. Yoğurtçubaşılar tarafından temin edilen kaymak, hususi görevlilerce muhafaza edilmekte ve başta sultan olmak üzere saray halkının tüketimine sunulmaktaydı. Bu tebliğimizde bilhassa 19. yüzyılda Osmanlı saray mutfağı için Üsküdar'dan kaymak temini, bu kapsamda yapılan ödemeler, kaymak üretimi, ahırların durumu ile kaymakçı esnafı hakkında bilgi verilecektir.

Üsküdar'da Yangın, Deprem ve İmar Faaliyetleri

Alidost Ertuğrul

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Osmanlı Döneminden başlayarak günümüze kadar gelen süreçte Şehirlerin imar ve inşası için çeşitli Ebniye Nizamnameleri hazırlandığını biliyoruz. Ancak, Ebniye Nizamnameleri'nin çoğu zaman ülkenin sosyo-ekonomik gerçekliği ile örtüşmemesi nedeniyle gerçekleştirme oranının düşük olduğu söylenebilir. Devlet eliyle kenti biçimlendirme çalışmaları Üsküdar İmar tarihinde ilk olarak 19. Yüzyılın başında Selimiye kışlasının inşasıyla başlamıştır. Takip eden süreçte geleneksel şehir dokusuna sahip olan Eski Üsküdar'ın "daha medeni-sıhhi olması" için devlet eliyle çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Devletin yasal düzenlemeler, istimlakler, yol açma çalışmaları ve yeni kamu binaları inşa ederek kentsel dokunun değişimine öncü olduğu görülmektedir. Şehrin bu dönüşümüne yangın ve depremlerin de katkı sunduğu söylenebilir. Bu bildiri kapsamında Üsküdar'ın kentsel değişimine yardımcı olan devlet eliyle yapılan düzenlemeler, yangın, deprem ve halk eliyle oluşan etkilerin kentsel dokudaki yansımaları Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet dönemine kadar arşiv belgelerinde yer alan bilgiler üzerinden anlatılacaktır.

Hindistanlı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Dönemi Üsküdar'ı

Arzu Çiftsüren
İstanbul Üniversitesi

Hindistan-Pakistan Alt Kıtası ile Türkler özellikle İslamiyet'ten sonra yakın temas halinde olmuşlardır. Çeşitli süreçlerle yaklaşık sekiz asır bölgede hükümrânlık yapan Türk soylu devletler vesilesiyle İslamiyet bölge içlerine kadar yayılmıştır. Bu süreçte bölgede Türklere karşı birlikte yaşamaktan kaynaklanan bir aşinalık duygusu oluşmuş ve ayrıca Türklük ile Müslümanlık eş değer olarak algılanmıştır. Osmanlı Devleti'nin Hilafet Makamını ele geçirmesiyle bütün İslam coğrafyasında olduğu gibi alt kıtada da saygınlığı artmış ve otorite haline gelmiştir.

XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde alt kıtada güç değişimi olmuş, yönetim Türk soylu Babür Devleti'nden İngilizlere geçmiştir. Alt kıtada bunlar yaşanırken Osmanlı Devleti'nde de milliyetçilik akımının etkisiyle çözümler olmaya başlamış ve savaşlarda toprak kaybettiği gibi aynı zamanda toprakları Batılı güçler tarafından parçalanmak istenmiştir. Alt kıtanın yüzünü Osmanlıya çevirdiği, Osmanlının kurtuluşunun bütün Müslüman ulusların kurtuluşu olacağı düşüncesiyle çeşitli yollardan Osmanlı'ya yardım ettikleri süreçte bu zamana denk gelmektedir. İslam devletleri arasında koordinasyon sağlamak ve Osmanlının içinde bulunduğu durumu bizzat görerek kendi halkı arasında kamuoyu oluşturmak için Hindistanlı seyyahlar Osmanlı topraklarına seyahate başlamıştır. Özellikle dönemin önde gelen gazeteci ve hukuk adamları Osmanlı topraklarına gelerek gözlem ve müşahedelerini önce gazetelerde neşretmişler sonrasında da seyahatname olarak kaleme almışlardır.

En çok ziyaret edilen yer de hiç şüphesiz tarih boyu bütün medeniyetlerin elde etme arzusunda olduğu, hakkında hadis-i şerif bulunan İstanbul'dur. Nitekim Urdu dilinde bir seyahatname yazın türü başladıktan kısa bir süre sonra İstanbul'a ilişkin seyahatnameler de peşi sıra gelmiştir. Bu seyahatnamelerde Osmanlı Dönemi gündelik ve sosyal hayattan, ekonomik duruma, kültürel durumdan eğitime pek çok bilgi edinmek mümkündür.

Bu çalışmada Osmanlı Dönemi Üsküdar'ının Hindistanlı seyyahların Urdu diliyle neşrettikleri seyahatnamelere nasıl yansıdığı ele alınmaya çalışılacaktır.

NATO Müşterek Enfrastrüktür Programı'nda Üsküdar

Aykut Can

Milli Savunma Üniversitesi

Türkiye Cumhuriyeti'nin 18 Şubat 1952 tarihinde Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı'na (NATO) katılımından sonra NATO'nun üye ülkelerdeki askeri altyapıların geliştirilmesi çalışmaları kapsamında Türkiye'de de tank çiftlikleri, hava meydanları, akaryakıt depo ve boruları, haberleşme tesisleri ve harp karargâhları inşası planlandı. Üye ülkelerin müştereken oluşturduğu bir program ve bütçe ile bu inşaat faaliyetleri gerçekleştirilecekti. Türkiye, bu programa 2 Temmuz 1953'te çıkardığı 6095 sayılı "Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilâtı Müşterek Enfrastrüktür Programı Gereğince Türkiye'de Yapılacak İnşa ve Tesis İşlerine Dair Kanun" ile NATO Müşterek Enfrastrüktür Programı'na resmen dahil oldu.

Bu bildiride NATO Müşterek Enfrastrüktür Programı'nın Türkiye'deki sivil ve askeri bayındırlık faaliyetleri ile Türkiye'deki kamusal müteahhitlik faaliyet ve algılarına katkıları; Türkiye Cumhuriyeti ilgili bakanlıklarının bu program için aldığı aksiyonlar ve kendi yapılanmalarında gerçekleştirdiği değişiklikler; bu program için Türkiye'ye ayrılan bütçe; programa dair kanunun kabulünden sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan tartışmalardan bahsedildikten sonra yine bu program kapsamında Üsküdar'da yapılması planlanan inşa faaliyetlerinden ve Üsküdar'ın NATO Müşterek Enfrastrüktür Programı'ndaki yerinden söz edilecektir.

Üsküdar Kadı Sicillerinin Zahriye Kayıtları (XVIII. Yüzyıl)

Ayşe Kavak
Araştırmacı

Kadı sicillerinin Osmanlı araştırmalarındaki yeri ve önemi iyiden iyiye anlaşılmış durumdadır. Sicillerin zengin muhtevasının gölgesinde kalan ve esasen oldukça önemli bilgiler içeren zahriye kayıtları ise şimdiye kadar müstakil bir incelemeye konu edilmemiştir. Bu tebliğ kapsamında XVIII. yüzyıla ait 227 adet Üsküdar kadı sicilinin (nr. 325-551) zahriye kayıtları incelenecektir. Bu çerçevede öncelikle ilgili sicillerin tamamı taranmak suretiyle zahriye kayıtları tespit edilmiştir. Neticede 227 adet defterin yaklaşık 100 tanesinde zahriye kaydı olmadığı görülmüştür. Kalan 127 sicilde zaman zaman yalnızca bir sayfada, bazen iki, kimi zaman birkaç sayfada zahriye kayıtları bulunduğu görülmüştür. Bu bilgiler tablolar halinde verilerek zahriye kayıtlarının mevcudiyeti ve dağılımına dair teknik bilgiler tebliğde yer alacaktır. Tespit edilen tüm zahriye kayıtları transkribe edilmiştir. Söz konusu kayıtlar kimi zaman Üsküdar mahkemesine kâtip ve muhızır atamalarını, bazen narh listelerini, zaman zaman çeşitli hesapları veya kısa not ve bilgilendirmeleri içermektedir. Bu minvalde sicillerin tanımlarına, kapsadığı yıllara, devrin kadı veya naibinin isimlerine de sıkça rastlanmaktadır. Ayet, hadis ve dua iktibasları ile bir veya birkaç beyitten mürekkep kayıtlar da zahriyelerin dikkat çekici unsurları arasındadır. Tebliğ kapsamında bütün bu veriler tablolar eşliğinde analiz edilerek ilgili kayıtların Üsküdar tarihi ve Üsküdar kadı sicillerinin diplomatik özellikleri hakkında hangi yeni bilgileri içerdiği ve neden bir araştırma alanına dönüşmesi gerektiği izah edilecektir.

Üsküdar Kasabası Ve İktisadi Hayatı (1453-1550)

Betül Bahşi

İstanbul Üniversitesi

Üsküdar, İstanbul'un fethinden yüz yıl öncesinde, Osmanlıların yerleşim yeri olarak bulunmaktaydı. İstanbul'un fethinden sonra Üsküdar'daki imar faaliyetleri hızlanarak gelişme göstermiştir. Bu imar faaliyetlerinin, şehri oluşturan üç unsurlu yapı üzerinden değerlendirmesi yapılmaya çalışılacaktır. Şehir merkezinin oluşmasında gerekli olan üç unsurun (kadılık, merkez camisi ve çarşısı) oluşma aşamalarının da tespit edilmesi ve kadılık öncesi durumun "kasaba" olarak yer alan yerleşim biriminin, gelişme evresini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada İstanbul'un fethinden sonra, Üsküdar'a henüz kadı atamasının yapılmadığı dönem ele alınmıştır. Üsküdar kadısına hitaben yazılan hükümlere 1550 tarihinde rastlıyoruz. Bu tarihten önceki adli kayıtların hitap edildiği makam, Gebze Kadılığı'dır. Üsküdar Kadılığı kuruluş tarihine kadar Üsküdar, Gebze kazâsının kadılığına bağlı naiplik tarafından idare ediliyordu. Gebze kazâsı da Anadolu Vilayetine tâbi Kocaeli Sancağı yönetimindeydi. Sancağın merkezi İzniçmid (İzmit) olarak yer alıyordu. Üsküdar'ın idari yönetimi, İstanbul'un fethinden sonra yaklaşık yüz yıl daha Kocaeli Sancak merkezine bağlı olarak devam etmiştir. Bu yönüyle Üsküdar'ın İstanbul'a tâbi bilâd-ı selâse kadılığı oluşturulmadan önceki idari yönetimi ile şehir merkezinin kuruluşu ve gelişmesinin takibi yapılmaya çalışılmıştır.

Üsküdar'ın bir şehir statüsüne geçmeden önceki durumunu, elimizdeki en eski mahkeme kayıtları olan Üsküdar Şer'iyye Sicillerinden analiz edebilmekteyiz. Tarım arazi ile birlikte toprak yönetimindeki ilişki ağları ve elde edilen mahsullerden sağlanan vergilerle halkın tabi olduğu çeşitli vergilendirme usulleri, üretimin yapısını göstermektedir. Mukataa usulü vergilendirme ile tarım arazilerinde en yüksek verimin alınması amaçlanmaktadır. Ayrıca Üsküdar'da mahalleler oluşturulurken mahallenin kurucusu olan cami/mescid kurucularının isimleri ile çarşı merkezinin oluşumu aşamasıyla, kadılık sürecine giden şehir merkezi gelişimini, dönemin arşiv kayıtlarından tespit edebilmek amaçlanmıştır.

Cumhuriyet Döneminde Bir Kültür Muhiti Olarak Üsküdar

Beşir Ayvazoğlu

İslam Araştırmaları Merkezi

İstanbul'dan yüz yıl önce fethedilen ve tarihi boyunca kültür üreten bir "şehir" olarak fethedilişini Anadolu yakasından seyrettiği şehirle adeta rekabet eden Üsküdar, kendini has bir yaşama üslûbuna, musikiye ve resim ekolüne sahipti. Ebru sanatının da ikinci baharını yaşadığı Üsküdar, büyük hattatlar, şairler, ressamalar yetiştirdiği gibi iklimi, şehir dokusu ve yaşama üslûbuyla Yahya Kemal gibi şairleri kendine bağlamıştı. Birçok ilim, sanat ve edebiyat adamı da yaşamak için Üsküdar ve çevresini tercih etmiştir. Kültürel zenginliğini Cumhuriyet devrine de aktaran, fakat çeşitli sebeplerle özellikle 1960'lardan sonra bir çeşit fetret devri yaşayan Üsküdar, son zamanlarda üniversiteleri, kültür merkezleri, kütüphaneleri, büyük kitabevleri, Nevmekânları, sahaflar çarşısıyla yeniden bir ilim ve kültür şehri olarak parlamaya başladı

XVI. Yüzyıl Üsküdar Kadı Sicillerine Göre Bulgurlu Karyesi

Bilgin Aydın-Rıfat Günelan

Medeniyet Üniversitesi- İstanbul Üniversitesi

XVI. yüzyılda Üsküdar'a bağlı bir köy olmasına rağmen çok sayıda araştırmaya mazhar olma şansını elde etmiş bir yerleşim yeri olarak Bulgurlu, Üsküdar ve Ümraniye arasında köy olma vasfını yakın dönemlere kadar taşımıştır. Aziz Mahmud Hüdâyi vakıflarına temlik edilmeden önce bir köy olarak XV. yüzyıl sonlarından itibaren Osmanlı Üsküdar'ının en yakın yerleşim yerlerinden biridir. Küçük bir mimari manzumenin dışında bir imar faaliyetine sahne olmamış olan Bulgurlu köyü XVI. yüzyılda bir tımar köyü olarak çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Bu çalışmada Üsküdar kadı sicillerinin XVI. yüzyıla ait olan ve 1513 yılından başlayıp 1590 yılına kadar olan kısmı incelenerek Bulgurlu'nun sosyo-ekonomik yapısı bu kaynak ışığında aydınlatılmaya çalışılacaktır. Bulgurlu karyesi tamamı tarım sektöründe çalışan köylülerden oluşan bir nüfus yapısına sahiptir.

Ömer Lütfi Barkan tarafından Ortakçı Kafirler olarak tanımlanan köle işçilerin Bulgurlu karyesinde de mevcudiyeti bu çalışmayla tespit edilmektedir. Ayrıca Bulgurlu civarında yakalanan kölelerin de yine bu döneme ait sicillere mevzu teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Bulgurlu'da yaşayan köylülere ait kefalet kayıtları da dikkat çekicidir. Nefse kefil olma olarak tanımlanan bu tür hüccetlerden Bulgurlu köyünün sakinleri tespit edilebildiği gibi köyün emniyet ve asayiş bakımından kefalet sistemiyle kontrol altında tutulmak istendiğini de göstermektedir. Tereke kayıtları ise Bulgurlu reayasının maddi varlıklarını ve aile hayatını yansıtmaları bakımından sicillerin en önemli ve ilginç belge gruplarından birini oluşturmaktadır. Bulgurlu karyesi ile ilgili 37 tereke kaydı tespit edilmiş olup bunlar çalışmada değerlendirilmektedir. Hırsızlık, boşanma ve asayişle ilgili konular ise diğerlerine nispeten daha az görülmektedir.

Engelli Dostu Belediyecilik Anlayışı: Üsküdar Belediyesi Örneği

Büşra Koru Uzkurt
Polis Akademisi

Türkiye genelinde engelli bireylerin dağılımını kapsamlı olarak hesaplayan son araştırmaya göre engelli bireyler tüm yaş gruplarında, nüfusun %6.9'unu oluşturmaktadır (ASHB, 2023). Buna rağmen engelli kişiler, kentsel alanlarda erişilebilirlik ve kapsayıcılık sorunuyla karşılaşmaktadır. Engellilerin sosyal ve ekonomik katılımlarını yükselterek daha kapsayıcı ve erişilebilir toplum oluşturmak, sosyal politika yapıcılarının temel hedefi olarak görülmektedir. Ulusal düzeyde engellilere yönelik politikaların oluşturulması ve uygulanmasından Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı sorumludur. Engellilere yönelik hizmetlerin yerel düzeyde uygulayıcısı ise belediyelerdir.

Son dönemlerde, küreselleşmenin hız kazanması ve neo-liberal politikaların yaygın bir şekilde kabul görmesi, refah uygulamalarının mali bir yük olarak görülmesine neden olmaktadır. Refah uygulamalarının mali sürdürülebilirliğinin sağlanması için yerelleşme bir çözüm noktası olarak görülmektedir. Yerelleşme, bazı kamu hizmetlerinin yeniden biçimlendirilerek yararlanıcılara bu hizmetleri daha ulaşabilir hale getirirken aynı zamanda hizmetlerin yerindeliği sağlanmakta ve maliyet avantajı getirmektedir.

Üsküdar Belediyesi, 2020 yılında "Üsküdar Engelsiz Yaşam Merkezi" iyi uygulama örneği üzerinden Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından düzenlenen Erişilebilir Yerel Yönetim Hizmetleri alanında erişilebilirlik ödülü almıştır. Bununla birlikte, engellilerin toplumsal katılımlarını artırıcı birtakım uygulamalarda bulunmaktadır. Bu çalışmada, Üsküdar Belediyesi örneği üzerinden erişilebilirlikle kapsayıcılık konusunda yerel yönetimlerin rolü ele alınarak belediyelerin engellilere dönük aldığı faaliyet kararları ve yaptığı uygulamaların yerindeliği incelenmektedir.

Üsküdar'ın Osmanlı Dönemi Zarif Havuzlu Sofa Ve İç Avlulu Mimari Eserleri; Divanhane Saray Ve Köşkler

Candan Nemlioğlu - Şura Kavalcı Şana
Hitit Üniversitesi

Yaşamın kaynağı olan su insanlığın sadece maddi temizliğine değil manevi huzura kavuşmasında da her zaman etkin olmuştur. Kur'an da dünyada iyilik yapanlara altlarından ırmaklar akan köşkler vaat edilir. Kutsal kitapta anlatılan bu özellik insan oğlunun dünyadaki yaşamında da yer aldığı günümüze ulaşabilen örneklerle de anlaşılmaktadır. Özellikle fışkiyelerden havuzlara ahenkle dökülen suların görüntüsü gözlere şifa olurken sesinin de ruha dinginlik kazandırdığı, huzur verdiği bilinmektedir.

Türk ve İslam Devletleri'ne özgü mimari eserlerde havuzlu yapıların varlığı tarihi kaynaklardan ve 19.yüzyılda ki kazı çalışmalarından öğrenilmektedir. Kanallı havuz örneği ile ilk önce Gazneli Sultan I. Mesud'un (1030-1041) Leşker-i Bazar Sarayı taht odası önünde yer alan kabul salonunda görülür. Gazneli tarihçi Beyhâkî (994-1066) Sarayın havuzları hakkında şu satırlarla bilgi verir; "biri taht odasında diğerleri doğuda ve batıda olmak üzere sarayda üç havuz vardır. İran-Kazvin şehrinin doğusunda Vire-Daşkesen de bulunan saray kalıntısına ait taht odasının sağ ve sol tarafındaki mukarnaslı nişler, taşlar üzerindeki zencerek (geçmeli) deseni ile Arapça harfli yazılar sarayın Büyük Selçuklu Devleti'ne(1029-1157) ait olduğunu kanıtlamaktadır. Bu saray mimarisinde de taht odasının önünde yer alan avluda havuz vardır.

Bu kültürün dünyaya 15.yüzyıldan 18.yüzyıla kadar altın çağını yaşattığı kabul edilen Safevi Devleti ,Babür Devleti ve Osmanlı Devleti mimari eserlerinde de devam ettirildiği günümüze kadar ulaşan eserlerde görülmektedir. İnsan ruhuna haz veren zarif fışkiyeli havuzlu yapılar halk tarafından da benimsenerek yaşam alanlarında özellikle evlerin iç avlularında kullanılmıştır. Üsküdar bölgesi mimari eserlerinde de bu konuda değerli örnekler bulunur.

Erken Cumhuriyet Döneminde Üsküdar'da Aile ve Boşanma (1922-1927)

Cem Karakılıç

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Osmanlı Devletinde kadı, idarî ve kazaî yetkileriyle Osmanlı bürokrasisinin en önemli unsurlarından biriydi. Bir hukuk adamı ve şer'i hakim olan kadılar doğrudan doğruya sultana bağlıydı. Fakat Osmanlı kadısı kendisine tanınan bu sınırsız yetkisini (muamelat, münakahat ve ukubat sahasındaki) Tanzimat reformlarıyla kaybetti. 1887 düzenlemesinden sonra şer'iat mahkemeleri artık sadece nikâh, talak, nafaka, hidane, vasiyet ve miras davalarına bakan sınırlı bir mahkemeye dönüştürüldü ve bu durum Türk Medeni Kanunu'nun kabulüne (1926) kadar devam etti. Böylece bu yetki devri sonucunda Şer'iat Mahkemelerinin kayıtlarında Türk ailesinin problemlerine ve ayrıntılarına odaklanmış sofistike bir envanter oluştu.

Bu çalışma Üsküdar Şer'iat Mahkemesi tarafından tedvin edilmiş münakahat ve müfarakat defterlerinden yola çıkarak geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi Üsküdar'ında evlilik bağının kurulması ve dağılmasıyla ilgili ayrıntıları ihtiva etmektedir. Şimdiye kadar hiçbir çalışmada kullanılmayan bu defterler sayesinde Türk Medeni Kanununun ilanından önce ilçedeki evlilik çeşitleri, poligami, evlilik yaşı, eşler arasındaki yaş farkı, mehir oranları, evlenen çiftlerin etnik ve demografik özellikleri, boşanma çeşitleri, ayrılık gerekçeleri, yeniden evlenme, doğurganlık örüntüleri ve nafaka gibi ayrıntılar tespit edilecektir. Böylece aile dediğimiz çok yönlü yapıyı, mahkemeye yansıyan yüzüyle yani itiyatlar, itikatlar ve ihtilaflar ekseninde anlamaya ve Türk ailesinin yapısal özelliklerini açıklamaya çalışacağız.

Çalışmanın esasını İstanbul Müftülüğü Meşihat Defterleri Kataloğunda bulunan ve takriben 1922-127 yılları arasını kapsayan 284, 285, 286, 287, 291, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306 numaralı münakahat ve müfarakat defterleri oluşturmaktadır. Araştırma yöntemiz örnek olay incelemelerini esas alan kalitatif tekniklere dayanmakla birlikte sayısal göstergeleri içeren kantitatif araştırma yöntemlerinden de eklektik olarak yararlanılacaktır.

Üsküdar'da Nüfusun Yaş Yapısı (2008-2022)

Cemalettin Şahin
Marmara Üniversitesi

Belli bir alanda yaşayan nüfusun karakteristik özellikleri anlamak için incelenmesi gereken konulardan biri de nüfusun yaş yapısıdır. Yaş gruplarına göre yapılan bir analiz, farklı yaş gruplarının toplam nüfus içindeki sayısal ve oransal dağılımını ortaya koymanın yanında, nüfus yapısının anlaşılmasına da önemli katkılar sunar. Nüfusun yaş yapısı, sadece bölgeler ve şehirler arasında değil, aynı ilçe veya şehir içinde de farklılık gösterebilir. Yaş yapısındaki bu farklılık, özellikle göçler, doğum ve ölüm oranları, sağlık hizmetleri, ekonomik ve kültürel şartlar gibi birçok faktörün etkisi altındadır.

Nüfusun yaş yapısının coğrafi olarak incelenmesi, merkezi ve yerel yönetimlere her tür planlama ve kaynak tahsisine yardımcı olduğu gibi, farklı bölgelerdeki farklı yaş gruplarının ihtiyaçlarını tespit etme ve bu ihtiyaçları karşılamak için strateji geliştirme imkanı verir. Yaş yapısıyla ilgili veriler, toplumun ihtiyaçlarını anlamak ve gelecekteki demografik değişikliklere hazırlıklı olmak için önemlidir.

Üsküdar nüfusunun yaş yapısının incelendiği çalışmada, geniş ve dar aralıklı yaş gruplarına göre analizler yapılmış, doğal bir parçası olduğu İstanbul il nüfusuyla mukayese edilmiştir. Çocuk, genç ve yaşlı nüfusun Üsküdar nüfusundaki yeri miktar ve oran olarak belirlenmiştir. Ayrıca, bu yaş gruplarının mahalle düzeyinde dağılımı yapılmış ve yoğunlaşma alanları tespit edilmiştir.

Üsküdar Kethüdayerileri (18. Yüzyıl)

Coşkun Ünsal

Millî Savunma Üniversitesi

Kapıkulu süvarileri 16. Yüzyılın ortalarına kadar genellikle İstanbul ve çevresindeki bazı yerlerde ikamet ettiler. 1559'da Şehzade Selim ve Bâyezid'in arasındaki mücadele Anadolu'da huzursuz bir ortam oluşmasına sebep oldu. Bunun için imparatorluk topraklarında güvenliğin sağlanması için kapıkulu garnizonları kuruldu. Kapıkulları için böyle bir dağınıklığın disiplin problemlerine sebep olacağı âşikârdı. Yaşanan gelişmeler üzerine devlet taşradaki idari birimlerin sınırları içerisinde yaşayan kapıkulu süvarilerinin disiplinlerini sağlamak, sefere iştirak emri ile diğer bazı görevler için muhatap bulmak ve neferlerin hukuki işleriyle ilgilenmeleri için kethüdayeri adında bir zâbit tayin etmeye başladı.

Kethüdayeri tayinleri bölük ağalarının mühürlü mektuplarıyla birlikte divandan yazılan hükümle olur, tayin taşradaki kadı sicillerine de kaydedilirdi. Üsküdar kadı sicillerinde de buradaki kapıkulu süvarilerinin üzerine zâbit tayin edilen kethüdayerileri bulunmaktadır. Bu çalışmada ise 18. Yüzyıl Üsküdar kethüdayerilerinin kimlerden seçildiği, vasıflarının neler olduğu, görevleri, ulûfeleri gibi pek çok konu kadı sicilleri ışığında ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Encümen Arşivlerinde Üsküdar

Coşkun Yılmaz
Marmara Üniversitesi

Bu çalışma Encümen Arşivi'nde bulunan Üsküdar dosyalarını inceleyerek eserlerin tasnifini ve tanıtılmasını hedeflemektedir. 1912'de taşınmaz kültür varlıklarıyla ilgili Muhâfaza-i Âbidât Nizamnâmesi yürürlüğe girdi. 1917'de müze dışındaki tarihi eserleri ve anıtları korumak üzere Muhâfaza-i Âsâr-ı Atîka Encümen-i Dâimîsi kuruldu. Bu kurulun temel görevi eski eserleri tescillemek ve bu eserlerle ilgili yayınlar yapmaktır. Kurul 1930'larda başta İstanbul olmak üzere ülke genelindeki eserlerin fotoğraflanmasını, oluşturulan bilgi fişine ise eserlerin planının, varsa kitabelerin suretinin ve diğer bazı bilgilerin işlenmesi için adım attı. İncelenen eserlerle ilgili dosyalar oluşturuldu ve zaman zaman bir eserle ilgili yaşanan yazışmalar bu dosyalara da ilave edildi. Encümen Arşivi'ni oluşturan malzemenin temeli de kurulun bu faaliyetleri sonucu toplanan bilgilerden oluşmaktadır.

Encümen Arşivi'nde bulunan Üsküdar dosyalarının ilki 10.01.1937 tarihinde oluşturulan ve günümüze ulaşmayan Pazarbaşı Mahallesi'ndeki 1715/16 tarihli Ahmed Paşa Mektebidir. Son dosya ise 06.08.1965 tarihinde oluşturulan Beylerbeyi Camii'ne ait olsa da kayıtların genel itibarıyla 1937 ilâ 1955 yıllarına ait olduğu, 1965 yılındaki dosyada da 1945 yılına ait cami fotoğrafının kullanıldığı görülmektedir.

Encümen Arşivi'nin Üsküdar tasnifinde toplam 122 adet dosya bulunmaktadır. Bazı tarihi eserler birlikte fişlenip (Cami ve çeşme gibi) dosyalandığından 122 adet dosyanın içinde 140 tarihi eser kaydedildiği görülmektedir. Bu eserlerin dağılımı ise 62 çeşme, 19 camii, 7 mescit, 7 türbe, 6 mektep, 4 sebîl, 3 hamam, 3 kütüphane, 3 medrese, 3 tekke, 2 kilise, 2 köşk, 2 makam, 2 mezar, 2 nişan taşı ile birer tane ambar, ayazma, bedesten, darüşşifa, han, imaret, karakolhane, kışla, kule, namazgah, saray, su dehlizi ve baca ile su menbaı şeklindedir. Bu çalışmayla birlikte kaydedilen hangi eserlerin günümüze ulaşmış hangilerinin ulaşmadığı, hangilerinin kitabeli olup hangilerinin kitabeli olmadığı, dosyalardaki fotoğraflardan yola çıkarak çekimin yapıldığı tarihte eserlerin fiziki durumları gibi dosyalarda bulunan bilgiler değerlendirilecektir.

Atik Valide Külliyesi Odağında Türk Edebiyatı Ve Sosyal Hayat

Demet Koçyiğit

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

1 570-1586 yıllarında inşa edilen Atik Valide Külliyesi'nin tamamlandığı günden bugüne her yapısının farklı işlevlerle kullanıldığı bilinmektedir. Külliye kurulduğunda merkezindeki cami ile medrese, tekke, darülkurra, darülhadis, darüşşifa, kervansaray, sıbyan mektebi, darüzziyafe ve tabhaneden oluşmaktaydı. Külliye'nin zaman içerisinde işlevlerini sürdüren kısımları olsa da birbirinden farklı amaçlarla kullanılagelen ve hatta zaman zaman harap hâlde kalan bölümleri de oldu. Bugüne dek Atik Valide Külliyesi mesken, öğrenci yurdu, kütüphane, kışla, akıl hastanesi, tütün bakım atölyesi, lise, cezaevi, marangozhane, dernek, nakkaşhane ve üniversite olarak işlev gördü. Bu farklı işlevler sosyal hayatın merkezinde bulunan, İstanbul'un Anadolu yakasının en büyük külliyesi olan Atik Valide'nin muhataplarını da çeşitlendirdi. Edebiyat çevresinin farklı nedenlerle Atik Valide Külliyesi'yle bir bağının oluştuğuna pek çok çalışma dikkat çekmektedir. Bu çalışma ise edebiyat çevresinin külliyeyle ilgisini, külliye'nin mevcut işlevi bağlamında ele almayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, külliye'nin kitabeleri, tekkenin şairleri, hastane ve cezaevinin şair konukları konu edilmektedir. Atik Valide Külliyesi'nden dışarıdaki dünyayı konumlandıran ve külliye'ye bakarak Üsküdar ile İstanbul'u anlamlandıran eserleri incelemektedir. Değişen rolleri içinde onun birer parçası olan şair, yazar ve edebiyat severlerin aslında Atik Valide Külliyesi'nin muhatabı olmakla külliye'nin asırlar boyu sosyokültürel hayatı belirleyici bir yapı olduğunu gösterdiği savunmaktadır.

Tarihî Türk Dili Grameri Kitaplarında Üsküdar

Ebubekir Eraslan

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Kaşgarlı Mahmut'un Divanu Lügati't-Türk ile başlattığı Türk dilinin gramer kitabını yazma geleneği, Türklerin Batı'ya göçmeleriyle birlikte Anadolu'ya da taşınmış; Bergamalı Kadrî'nin kaleme aldığı Müyessiretü'l-Ulûm, Anadolu sahasında yazılan ilk Türk dili gramer kitabı olmuştur. Anadolu sahasında daha sonraki yüzyıllarda özellikle Batılı seyyahların yazdığı Türk dili gramer kitaplarına müteakiben XIX. asırla birlikte Osmanlı vatandaşlarının da Türkçenin gramerini kitaplaştırdıkları görülmektedir. Üsküdar, İstanbul'un en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Üsküdar; Türklerin İstanbul'u fethinden çok evvel, 1352 yılında fethedilmiş ve kısa zamanda Türkleştirilmiştir.

XIX. yüzyılla birlikte nicelik ve nitelik olarak fazlalaşan Türkçenin tarihî gramer kitapları incelendiği vakit; farklı bilim dalları ve disiplinler arası alanlarda kullanılabilecek bilgilerin bu kitaplarda var olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi metodu kullanılarak 1866 yılında Abdullah Ramiz Paşa'nın yazdığı Emsile-i Türkiyye, 1895 yılında Mehmed Sadık'ın neşrettiği Üss-i Lisan-ı Türkî, 1905 yılında Halid Ziya'nın çıkardığı Kavaid-i Lisan-ı Türkî, 1908 yılında Hüseyin Cavit'in kaleme aldığı Türkçe Sarf ve Nahiv, 1922 yılında Mithad Sadullah'ın yayınladığı Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri adlı gramer kitapları taranmıştır. Toplamda 16 kez adı geçen eserlerde geçen Üsküdar'ın adı, bazen gramer özelliğini anlatmak için verilen örnek cümlelerde bazen okuma metinlerinde bazen de anlatılan gramer kuralının anlaşılması için oluşturulan/kurulan/seçilen alıştırma metinlerinde geçmektedir.

Beş tarihî Türk dili grameri kitabının taranarak ortaya çıkarılacağı verilerin, Üsküdar'ın başta onomastik ve toponomik açıdan olmak üzere mevcut diğer pek çok literatürüne katkı sağlaması hedeflenmektedir. Ayrıca tarihî Türk gramer kitaplarının benzer ve farklı özellikleriyle birlikte Türk dili gramerine bakış açıları ortaya çıkarılabilecek, linguistik açıdan açık veya örtük diğer bilgilere de erişilebilecektir. Daha önce ne İstanbul'un ne de başka bir yerleşim yerinin tarihî Türk dili gramer kitaplarındaki varlığının tespitinin yapılmadığı veya bilimsel olarak yorumlandığına dair herhangi bir çalışmanın olmayışı söz konusu çalışmanın özgün değerini oluşturmaktadır.

Üsküdar Engelsiz Yaşam Merkezi'nin Evrensel Tasarım Kriterleri Açısından Bilişsel Ve Dizimsel Analizi

Emine Banu Burkut - Bilgehan Yılmaz Çakmak
Konya Teknik Üniversitesi

Bu araştırmada, evrensel tasarım kavramları ve ilkeleri incelenerek Üsküdar Engelsiz Yaşam Merkezi örneği üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır. Araştırma kapsamında Üsküdar Engelsiz Yaşam Merkezi yapısal, mekânsal ve iç mekân özellikleri incelenecektir. Üsküdar Engelsiz Yaşam Merkezi “2020 Erişilebilirlik Yılı” kapsamında “Sürdürülebilirlik” alanında ödül almıştır. Bu yapı 5 katlı, engelsiz parkı, engelsiz yaşam bahçesi, engellilere özel hobi bostanı ve açık otoparktan yüzme havuzu, akranlarla paylaşım odası, oyun eğlence odası, çok amaçlı etkinlikler salonu, okuma salonu, kafeterya, havuzda hidroterapi (su terapisi), duyu bütünleme terapisi, uzay terapisi, fizyoterapi, hipoterapi, dil ve konuşma terapisi ve teknoterapi gibi birçok bölümden oluşmaktadır. Ayrıca bilgisayar, filografi, kaligrafi, el sanatları, müzik ve sanat atölyeleri yer almaktadır. Araştırmada yöntem olarak mekân dizim analizi ve bilişsel haritalama analizi kullanılmıştır. İlk adımda Üsküdar Engelsiz Yaşam Merkezi'nin mekân organizasyonu ve sosyal yapı etkileşimini incelemek ve sayısal veriler ortaya koymak için mekân dizim analizi (space syntax analysis) yapılmıştır. İkinci adımda ise mekânın kullanıcılarıyla görüşülerek zihinlerinde yer alan mekânın bilişsel haritalarını çizmeleri istenmiştir ve bu çizimler üzerinde bilişsel haritalama analizi (cognitive mapping analysis) yapılmıştır. Araştırmanın bulgularında mekânın dizimsel ve bilişsel analizlerinden elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Bu çalışmada diğer yerel yönetimler için örnek teşkil edebilecek bir proje olan Üsküdar Yaşam Merkezi etrafıca ele alınmış yapısal, mekânsal ve iç mekân özellikleri incelenmiştir. Mekânın dizimsel ve bilişsel analizleri karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak Üsküdar Engelsiz Yaşam Merkezi “engelsiz yaşam” için tasarlanan örnek bir yapı ve kurumdur. Bu çalışmada evrensel tasarım ilkeleri göz önünde bulundurularak tasarlanan Üsküdar Engelsiz Yaşam Merkezi özelinde yapılan incelemeyle, gelecekte yapılacak tasarımlar için örnek teşkil etmesi hedeflenmektedir. Ayrıca bilişsel ve dizimsel analiz sonuçları üzerinden değerlendirme yapılacak ve öneriler ortaya koyulacaktır.

Mustafa Sabri Küçükaşcı ve Üsküdar

Engin Çetin

Marmara Üniversitesi

Bu tebliğde 30 Temmuz 2023'te vefat eden Prof. Dr. Mustafa Sabri Küçükaşcı'nın Üsküdar'ı ele alınacaktır. Merhum Küçükaşcı'nın Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğrenci olarak başlayan Üsküdar hayatı; İsam Kütüphanesi'nde yürütülen İslam Ansiklopedisi çalışmaları, Üsküdar Çevresi Meclisleri, Üsküdar Sempozyumları, Maarif Vakfı, İslam Medeniyetleri Müzesi ve Fatih Sultan Mehmed Vakıf Üniversitesi gibi çeşitli kurumlardaki görevleriyle devam etmişti. Bu çevrevede Üsküdar, Mustafa Sabri Küçükaşcı'nın dünyasında önemli bir yer tuttuğu gibi Küçükaşcı da Üsküdar'ın ilmî ve kültürel hayatına değer katmaktaydı. İki yönlü bu ilişkinin tarif edilerek kayda geçirilmesi, Üsküdar Sempozyumu'na sağlayacağı ilmî katkısı kadar bir vefa borcunun da gereğidir.

Yeni Bilgi Ve Belgeler Işığında Üsküdarlı Hariciye Nazırı Gabriyel Noradunkyan Efendi (1852-1936)

Ercan Karakoç

Yıldız Teknik Üniversitesi

Gabriyel Noradunkyan Efendi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde önemli vazifelerde bulunmuş Üsküdar, Selamsız doğumlu bir Osmanlı Ermeni'sidir. Sarayın Ekmekçibaşılığını yapan ünlü Noradunkyan ailesindendir. Nitekim Üsküdar'da bu aileye izafeten halen Ekmekçibaşı Sokağı da mevcuttur. Noradunkyan Efendi, çok iyi bir eğitim almış, Hariciye Nezaretinde başladığı kariyerini, sırasıyla Bâb-ı Âli Hukuk müşaviri ve II. Meşrutîye dönemi kabinelerinde Ticaret ve Nafia Nazırı ve nihayet Hariciye Nazırı olarak sürdürmüş, II. Abdülhamit tarafından Ayan Meclisine seçilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun imzaladığı tüm antlaşmaları içeren "Recueil d'actes internationaux de l'empire Ottoman" başlıklı kitabı kaleme aldı. Trablusgarp ve Balkan Savaşları sırasında Hariciye Nazırı olarak diplomasiyi merkezde o yönetmiştir.

Enver Bey ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği ve Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın katledildiği 1913 Bâb-ı Âli Baskını sırasında toplantı halindeki kabine üyeleri arasında o da bulunmaktaydı. İttihat ve Terakki'nin yönetim anlayışına uymayan görüşleri nedeniyle sonraki hükümetlerde görev almadı. I. Dünya Savaşı öncesinde ailesini de yanına alarak İstanbul'dan ayrıldı ve Paris'e yerleşti. Boğos Nubar Paşa ile birlikte Ermeni Ulusal Heyeti içinde çalıştı. Lozan Konferansı sırasında İsmet Paşa ile görüşerek Ermeni Yurdu talebinde bulundu. Oğlu Kirkor ve kuzeni Hrant Efendiler de Osmanlı Hariciyesinde görev yapmışlardır. Bu tebliğde Gabriyel Noradunkyan Efendi'nin yeni bilgi ve belgeler ışığında biyografi anlatılacaktır.

1766 Depremi ve Üsküdar

Erhan Afyoncu
Milli Savunma Üniversitesi

22 Mayıs 1766'da İstanbul'da meydana gelen deprem Osmanlı hakimiyetindeki süre boyunca İstanbul'un geçirdiği iki büyük depremден biridir. Kurban Bayramı'nın üçüncü gününe denk gelen deprem güneş doğduktan yarım saat sonra başlamış ve gürültüler eşliğinde yaklaşık iki dakika süren sarsıntılar oldu. Merkez üssü Marmara Denizi'nin doğusu olan deprem İzmit'ten Tekirdağ'a kadar olan coğrafyayı etkiledi. Ayrıca Edirne, Bursa ve Gelibolu gibi etrafında bulunan şehirlerde binaların hasar almasına neden olurken Selanik ve İzmir hattında da hissedildi. Boğaziçi ve Mudanya sahilleri ise depremden kaynaklı dalgalara maruz kaldı. Üsküdar da Marmara fayına yakınlığı nedeniyle 1766 Depremi'nden etkilenen yerlerin başında gelmektedir.

Depremın Osmanlı İstanbul'unda toplumsal hayata çok önemli tesirleri oldu. Devam eden sarsıntılar nedeniyle insanlar uzun süre evlerine girememiş, hanların yıkılmasıyla ise pek çok bekar evsiz kalmıştı. Aynı zamanda depremde bozulan su şebekesi nedeniyle içme suyu temininde, fırınların ve değirmenlerin zarar görmesiyle yiyecek temininde problemler yaşandı. Surlara ve kale duvarlarına yakın semtlerde yaşanan yıkımlar ise yolları kapatarak ulaşımı zorlaştırmıştı.

1766 Depremi bugüne kadar etraflıca incelenmemiş ve Üsküdar merkezli herhangi bir çalışmaya da konu olmamıştır. Buna mukabil Üsküdar, İstanbul'a yakın konumu ile depremden ve sonrasında yaşanan problemlerden etkilenen yerlerin başında gelmektedir. Bu manada çalışmamızda arşiv vesikaları ve devrin kaynakları ışığında 22 Mayıs 1766 depreminin Üsküdar'a etkileri ele alınacaktır.

Belgeler Işığında 19. ve 20. Yüzyıllarda Üsküdar Tekkelerine Şeyh Tayini

Erkan Övüç

Milli Eğitim Bakanlığı

Üsküdar'da klasik anlamı ile tekke sayısı 57'dir. Bu tekkelerin mensup oldukları tarikatlar da: Halvetî (11), Nakşî (8), Bayramî (2), Celvetî (11), Bektaşî (4), Mevlevî (1), Kadirî (7), Rifaî (7), Sadî (3), Bedevî'dir (4). Tekkelerin 11'i içerisinde sultan ve devlet ricalinin de bulunduğu hayır sahiplerince tesis edilmiştir. Bu tekke yapılarının kahir ekseriyetinin sufi zümrelerin teşebbüsü olduğunu gösteriyor.

Tekkelerin iç işleyişinde âmir metin/usul vakfiyeleridir. Bunların (57) özet bile olsa 20'sinin vakfiyesine ulaşılammıştır. Vakfiyesine ulaşılan 37 tekkenin 18'si evlada, 18'i de halifeye, 1'i de evvela halife akabinde halifenin evladına meşruttur. Sultan, hanedan mensupları ve devlet ricalinin tesis ettiği tekkeler ile umumi manada Türkistan tekkeleri denilen Orta Asya kökenli tekkelerin halifeyemeşrut olduğu görülmüştür.

Üsküdar tekkeleri özelinde şeyh atama türleri Meclis-i Meşayih (1866) öncesi ve sonrası olarak ikiye taksim edilmiştir. Bu ikili tasnif şeyh atamasının kaynağında/yapısında değil, usulündeki/süreçlerindeki değişimi ifade eder. Klasik dönem diyebileceğimiz bu ilk devrede ilk tasnifimiz ikidir: talepte bulunan açısından ve tevcih türü açısından. İlk grupta yer alan arşiv belgelerine yansımış 34 adet tayinden 7'si idaresi altındaki şeyh tayinleri açısından muhtariyeti bulunan Üsküdar Bektaşî tekkeleri ile Üsküdar Mevlevîhanesi'ne aittir. Kalan 27 tayinden 8'i (Tip A. 1) Üsküdar kadısının arzı, 5'i (Tip A. 2) şeyhin feragati, 4'ü (Tip A. 3) asitanesi şeyhinin arzı, 2'si (Tip A. 4) vakfın mütevellisinin arzı, 7'si (Tip A. 5) talibinin kendi arzuhalı ve nihayet 1'i (Tip A. 6) dervişlerin arzı ile yapılan tayinler grubuna girmektedir.

1866 yılında tesis edilen Meclis-i Meşayih'in ilk dönemi muğlaktır. Arşivde tesisinden bir yıl evvela ait bir belgede varlığına işaret ediliyorsa da en erken tarihli kararı 13 yıl sonraya ait olup 13 Temmuz 1879 (23 Recep 1296) tarihlidir.

Meclis-i Meşayih yapısı gereği icrai olmaktan ziyade tavsiye kararları alabilmektedir. Alacağı kararlarda hem vakfiyeye hem de amir pozisyonundaki Tevcih-i Cihat Nizamnamelerinin ilgili hükümlerini gözetmek zorundadır. Şayet bir tekkenin vakfiyesi yok veya amel edilemez durumda ise bu defa teamül-i kadim üzere karar verecektir. Bu ikili yapıdan ötürü bu ikinci/modern dönem şeyh tayinleri 5 başlık altında değerlendirdik.

Bu yeni süreç de cihat nizamnameler (3 adet: 1870, 1873 ve 1913) ile meclis nizamnamelerinin (3 adet 1866, 1891, 1918) getirdiği yeniliklere göre kendi içinde ayrıca tasnif edilmişlerdir. Nizamnamelerin getirdiği en büyük yenilik şeyhlerin şeyhlikten başka bir iş yapmasına getirilen yasaktır. Aslında bu vakfiyelere muhalif değildir. Burada bir maslahat olarak şeyhlerin tekkedeki vazifelerine odaklanması istendiği açıktır. Meclis-i Meşayih sonrası süreçte şeyh tayinleri aşağıdaki kriterlere göre ele alınmıştır:

Tip B. 1: Vakfiye Var. Vakfiyeye ve Nizamnamelere Uygun Tevcih.

Tip B. 2: Vakfiye Var. Vakfiyeye Uygun, Nizamnamelere Muhalif Tevcih.

Tip B. 3: Vakfiye Var. Vakfiye Muhalif, Nizamnamelere Uygun Tevcih.

Tip B. 4: Vakfiye Yok. Nizamnamelere Uygun Tevcih.

Şeyhlerin liyakatine dair (eğitimleri, bildikleri yabancı diller vd) Meclis-i Meşayih'in talebi üzerine matbu formda ilgili sorulara verdikleri cevaplar akabinde oluşan ve kahir ekseriyeti 1918 tarihli otobiyografilerinden de ayrıca bir istatistik üretilmiştir.

Klasik Dönem Osmanlı Sefer Organizasyonunda Üsküdar Sahrası

Ersin Yıldız

Atatürk Üniversitesi

Dünya askeri tarihi açısından en büyük devletlerinden biri olarak kabul edilen Osmanlı Devleti'nin başarısının en önemli etkenlerinden birisi de sefer organizasyonudur. Yapılması planlanan herhangi bir sefer için geniş çaplı bir organizasyon yapılmaktaydı. Bu amaç doğrultusunda, bir sefer kararının verilmesi, seferin hangi yöne veya nereye yapılacağı hususu da ön plana çıkmaktaydı. Osmanlı Devleti'ningerek Rumeli gerekse Anadolu'da üçlü yolağı bulunmaktaydı. Başkentten hareketle başlangıç menzil noktaları vardı. Batı seferleri için Davutpaşa sahrası mühim iken doğu seferleri için de Üsküdar sahrası önemliydi. Çünkü bu iki bölge, seferlerde ana karargâh olmakla birlikte ilk menzil noktalarıydı. Üsküdar'daki Çırpıcı Çayırı veya Doğancılar'da Otağ-ı Hümayun ve karargâhın kurulması yapılacak seferin yönünün doğu tarafı olduğu manasını taşımaktaydı. Sefere gidecek ordunun toplanma alanı olmasının yanı sıra seferde kullanılacak her türlü ihtiyaç malzemelerinin (hem iaşe malzemeleri hem de diğer askeri mühimmat) ilk toplanma alanı Üsküdar bölgesiydi. Bu açıdan Üsküdar, Osmanlı Devleti'nin seferlerindeki rolü oldukça ehemmiyetlidir. Bu çalışmada, Üsküdar'ın Osmanlı sefer organizasyonları açısından askeri fonksiyonu belirtilerek organizasyon ve menzil noktası yönünden de üstlendiği rolü ele alınacaktır. Ayrıca seferde istihdam edilecek hayvanların temin edilerek Üsküdar'da toplanması hususuna dikkat çekilerek seferlerin başarısı ortaya konulacaktır.

Üsküdar'da Yaşamış Bir Osmanlı Efendisi Başlala Hacı Ali Efendi'nin Üsküdar'ı

Ertan Ünlü

Ankara Üniversitesi

Üsküdar, günümüzde olduğu gibi, Osmanlı döneminde de İstanbul'un önemli yerleşim yerlerinden biridir. Bunda, Üsküdar'ın konumu temel etkindir. Zira imparatorluğun Anadolu'ya ve Anadolu'nun da payitahta açılan kapısı olan Üsküdar, Topkapı Sarayı'nın karşı kıyısında ve Boğaz'a nazırdır. Eyüp ve Galata ile birlikte de "bilâd-ı selâse" olarak İstanbul'un bir parçasını oluşturmuştur. "Arazi-i Tahire"den sayılarak kutsiyet de addedilen Üsküdar, aynı zamanda üst düzey Osmanlı elitlerinin vakıf eserleriyle ihya ettikleri bir prestij noktasıdır. Bu doğrultuda da Üsküdar, pek çok devlet görevlisinin kendisine yaşam alanı olarak tercih ettiği bir yerdir.

Bu bildirinin odağında yer alan ve Üsküdar'da Eski Hamam civarındaki Rum Mehmed Paşa Mahallesi'nde sakinken 1803'te vefat eden Fatih Sultan Mehmed Camii Vakfı Ruznamçecisi Başlala Hacı Ali Efendi de bunlardan biridir. Dolayısıyla bu bildirinin konusunu Üsküdar'da yaşamış biri olarak Hacı Ali Efendi'nin hayatı oluşturmaktadır. Bunda, Hacı Ali Efendi'yi ete kemiğe büründürme gayreti temel etkindir ve bir devlet görevlisi olarak onun yaşam standartları burada irdelenecektir. Bu noktada da çalışmanın kaynaklarını, diğer arşiv belgeleriyle birlikte, Hacı Ali Efendi'nin muhallefat kayıtları teşkil etmektedir. Zira muhallefat kayıtları, ölen ya da çeşitli nedenlerle müsadereye uğrayan kişinin kimliği ve ailesinin yanı sıra, ilgili şahsın gündelik hayatı, zevkleri ve entelektüel birikimi hakkında da veriler sunmaktadır.

Osmanlı Uleması Ve Kitapları (XVI-XVIII. Yüzyıl)

Esra Muhacir

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

XIV. yüzyıldan itibaren Osmanlı toplumunda kadı, müderris, tabip gibi medrese kökenli ulema Osmanlı ilmiye sınıfının başlıca temsilcilerini oluşturmaktaydı. İlmiye, imparatorluğun en geniş ve yaygın meslek gruplarını temsil etmesinin yanı sıra bütün sistem üzerinde etkili bir sınıftı. Örneğin, XVI. yüzyılda Osmanlı coğrafyasına yayılmış 500 kadar medrese ile 600 kadar kadılığın ilmiye denetiminde olması, bu sınıfın etki alanının ne kadar geniş olduğunu göstermektedir. Bu etki alanı, ulema sınıfının elinde büyük bir gücü bulundurmasını da sağlamaktaydı.

Üsküdar'da da yine bilginin üretilmesi ve yaygınlaştırılması noktasında en temel grubu oluşturan ilmiye sınıfı, medresede tahsil etmiş olduğu dersleri ve bilgiyi çeşitli araçlarla toplumsallaştırmaktadır. Bu araçlardan en önemlisi de okunan/okutulan kitaplardır.

Çalışmanın birincil kaynağı olan Şer'iyye Sicilleri, doğası gereği her meslek grubundan insanın, kadın, erkek, zengin, fakir, köle, cariyeye, Müslim/gayrimüslim fark etmeksizin miraslarının kayıt altına alındığı zengin bir malzemeyi ihtiva etmektedir. Bu malzemelerden biri olan terekeler, Osmanlı ilmiye sınıfından âlim ve müderrislerin kitap ile ilişkisini incelemeye imkân tanıyarak sosyal ve kültürel tarih açısından cazip bir çalışma alanı oluşturmaktadır.

Buradan hareketle çalışmada, XVI.- XIII. Yüzyıllar arasında Üsküdar Şer'iyye Sicillerinde yer alan ulema terekelerindeki kitaplar üzerinden, bir bölge ve dönemde, belli bir sınıf arasında hangi kitapların dolaşımda olduğu incelenmeye çalışılacaktır. Osmanlı Üsküdar'ında ulemanın hangi tür kitaplara sahip olduğu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Arşiv Belgeleri Işığında Büyük Çamlıca'da Bir Horasan Ereni İvaz Fakih'in Tekke Ve Türbesi

Fahri Maden

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Üsküdar Kısıklı Mahallesi Büyük Çamlıca tepesinde İvaz Fakih Türbesi bulunmaktadır. Tarihi süreçte burada tekke de açılmış ve faaliyet göstermiştir. Türbe, Büyük Çamlıca'nın en yüksek yeri olan Sefa Tepesi'ndedir. Asıl kabir taşı günümüze ulaşamamış olan İvaz Fakih mezarının üzerindeki Latin harfli kitabede Miladi 1334 veya 1335 yılında vefat ettiği ifade edilmektedir. Ancak arşiv kayıtları onun Yıldırım Bayezid ve Çelebi Mehmet dönemlerinde hayatta olduğuna işaret etmektedir. 1421 yılında İvaz Fakih'in vakfını onaylanan Çelebi Mehmet'in kendisinden "şeyhim" diye söz etmesi ve bu tarihte oğlu Ali'nin müteveli bulunması, sözünü ettiğimiz tarihten evvel vefatını göstermektedir. İvaz Fakih'in Horasan'dan gelen cihat erlerinden olduğu rivayet edilmektedir. Ayrıca onun Hoca Ahmet Yesevî'nin halifesi olduğu, türbe yakınında 1860'larda buraya gelen sultanların su ihtiyacı için dört yüz tonluk kapasiteye sahip bir su kuyusu açıldığı rivayet edilmektedir. Bir Bektaşî tekkesi olarak varlığını 1826 yılına kadar devam ettiren İvaz Fakih Tekkesi bu tarihte Yeniçeri Ocağı ile birlikte Bektaşiliğin de yasaklanması üzerine kapatılıp yıktırılmıştır. Arşiv kayıtlarında İvaz Fakih vakfının XIX. yüzyılın ikinci yarısında faaliyetlerini sürdürdüğü ve 1865 yılında vakıf mütevelliliğini Seyyid Mehmet Necib Efendi'nin yürüttüğü tespit edilmektedir. Ocak 1879 tarihinde Üsküdar Büyük Çamlıca'daki İvaz Fakih vakfı ile devlet hazinesine ait olan arazi hakkında meydana gelen ihtilafın çözülmesi için memur tayin edilmiştir. Eskiden tamamen çam ağaçlarıyla kaplı olan bölgedeki çam korusunun 1882 tarihinde sahibi tarafından 250 kuruşa Üsküdar oduncularına satıldığı, buranın ilk sahibinin İvaz Fakih olduğu belirtilmektedir. Meclis-i Meşâyih kayıtlarından XX. yüzyılın başlarında bu tekkenin faaliyette olduğu tespit edilmektedir. Türbe yanına inşa edilen İvaz Fakih Tekkesi civarda yer alan Tahir Baba (Nuri Baba) Tekkesi ile birbirine karıştırılmıştır. Bu türbenin bilinen son türbedarı, aynı zamanda tekke postnişini Seyyid Hasan Tahsin Baba'dır. Tekke 1925 sonrası yıkılmış olup burada türbeden başka herhangi bir eser kalmamıştır.

Türbe 1957 yılında belediye tarafından onarılmış ve bugüne ulaşmıştır. Türbe bugün, Büyükşehir Belediyesi'nin Çamlıca tesislerinin bahçesinde kalmıştır. Etrafını alçak bir duvar ve yeşile boyalı demir parmaklıkla çevrilmiş olan bu açık türbenin baş ve ayakuçlarında birer servi ağacı bulunmaktadır. Bu bildiride Üsküdar'ın ve Büyük Çamlıca'nın tarihinde önemli bir yeri olan Horasan erenlerinden İvaz Fakih'in hayatı, türbesi ve tekkesinin faaliyetleri arşiv belgeleri dikkate alınarak el alınacaktır.

İstiklal Madalyası Sahibi Üsküdarlılar

Fatih Özçelik

Amasya Üniversitesi

Madalya, savaşlarda ve görevlerde üstün başarı gösterenlere, yarışma ve sergilerde derece alanlara ve kimi zamanda önemli bir olay dolayısıyla ilgililere hatıra olarak verilen mükafat ve şeref armağanıdır. Manevi değeri madalyaya atfedilen anlam ile değişmekte ve onu değerli kılmaktadır. Toplumumuzda Milli Mücadele ile özdeşleşen İstiklal Madalyası saygın bir anlama ve yere sahiptir. Özel bir kanuna tabi İstiklal Madalyası “bilfiil kıta başında, cephede veya dahili isyanları teskinde hamaset ve fedakarı asarı gösteren erkan, ümera ve zabitan ve efrat ve milli kahramanlara ve cephe gerisinde ulvi maksadın husulü için mesai ibraz edenlere ve istiklali milli uğrunda fedayı hayat eden şehitlere” verilmektedir.

29 Kasım 1920 tarihli 66 numaralı İstiklal Madalyası Kanunu’na göre madalya almaya hak kazanan kişiler kataloğu İstanbul-Dersaadet genelinde ve 1922 yılı İstanbul idari birimleri özelinde incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda kırmızı (cephede bulunanlar için), beyaz (cephe gerisinde bulunanlar için), yeşil (milletvekilleri için) ve kırmızı-yeşil (cephede bulunan milletvekili için) şeritli madalya almaya hak kazananlar içinde İstanbul ve Dersaadet için toplam madalya sayısı idari birimler hariç 406; Üsküdar özelinde ise madalya alan kişi sayısı 43 kırmızı şeritli ve 12 beyaz şeritli olmak üzere 55 kişi tespit edilmiştir. İdari birimler içinde en fazla madalyaya sahip Üsküdar’ı 23 madalya ile Beşiktaş takip etmektedir. Üsküdar’ın Milli Mücadele’de oynadığı rol göz önüne alındığı idari birimler içinde madalya sayısının fazlalığıyla adeta bu rolü ödüllendirilmiştir.

Bu çalışmada Üsküdar nüfusuna kayıtlı ve Üsküdar’da hizmet gören kişilerden madalya alanların kimlik bilgileri, görev yerleri, askerler için hizmette bulundukları askeri birimler, madalya verilmesini sağlayan hizmetleri vb. gibi ayrıntılar belli bir metotla ele alınarak bir değerlendirme yapılacaktır.

Yerel Yönetimlerin Çevre Bilinci: Üsküdar Örneği

Fatma Ukşal
Üsküdar Belediyesi

Dünya nüfusunun hızla şehirlere taşınması ekonomik büyüme ve kalkınma için bir fırsat olsa da beraberinde bazı sorunlar getirmektedir. Hızlı nüfus artışı, altyapı, konut, ulaşım, hizmet vb. talepleri artırmaktadır. Şehirlerdeki nüfus yoğunluğu, su ve enerji tüketimi, atık yönetimi gibi çevresel sorunlara; bu sorunlar da Küresel İklim Değişikliğine sebep olmaktadır.

Şehirleşmenin sebep olduğu en önemli sorunlardan biri atıklardır. Sanayi Devrimi'yle beraber değişen üretim ve tüketim ilişkilerinin sonucunda atık sorunu ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir şehir yönetimi anlayışı ile yeşil alanların korunması ve artırılması, enerji verimliliği uygulamalarının yaygınlaştırılması, atık yönetimi, su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı gibi önlemler, çevre dostu şehirleşmenin gereğidir. Şehir planlaması sürecinde çevresel etkilerin dikkate alınması ve sürdürülebilir altyapı projelerinin hayata geçirilmesi, bisiklet yolları, yaya dostu şehir merkezleri gibi uygulamalar, çevreyle uyumlu şehirleşmenin bir parçasıdır.

Bu çalışmada, şehirleri çevre dostu uygulamalarla planlamak, yönetmek, gelecek nesillerin sağlıklı ve yaşanabilir bir çevrede yaşamalarını sağlamak için akıllı kent uygulamaları; kurumsal, yerel, ulusal ve uluslararası iş birliği ile bütüncül ve kalıcı uygulamalar incelenmiştir.

İlkokul Diplomalarına Göre Üsküdar Demografisinde Değişim (1950-1960)

Fehmi Gür-Ahmet Efiloğlu

Üsküdar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü -
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Demokrat Parti döneminde Üsküdar ilkokullarında istikrarlı bir eğitim ortamı olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde DP İstanbul'da eğitim altyapısını güçlendirmek için önemli çalışmalar yapmıştır. Diploma defterleri incelendiğinde mezun öğrencilerin çok önemli bir kısmının İstanbul doğumlu olmaması dikkat çekmektedir. Kaynaklarda özellikle Demokrat Parti iktidarında iç göçün hızla arttığı belirtilmektedir. Türkiye'de iç göç esas itibarıyla 1950'den sonra başlamıştır. Çünkü 1923-1950 dönemindeki nüfus hareketliliği sonraki dönemlerle karşılaştırılmayacak kadar küçüktür. 1923-1950 yılları arasında kent nüfusunda sadece % 3'lük bir artış olmuştur.

Diploma defterlerinden anlaşıldığı kadarıyla, Üsküdar ölçeğinde farklı sebeplerden dolayı, Demokrat Parti iktidara gelmeden önce İstanbul'a ciddi derecede göç başlamıştır. Bağlarbaşı İlkokulu, Beylerbeyi İlkokulu, Çengelköy İlkokulu, Hacı Selim Ağa İlkokulu, Halil Rüştü İlkokulu, III. Selim İlkokulu, Kuzguncuk İlkokulu, Sokullu Mehmet Paşa İlkokulu, Şemsipaşa İlkokulu Üsküdar'da en fazla mezun veren okulların başında gelmektedirler. Tüm okulların mezunları arasında İstanbul dışı doğumlu öğrenci mevcuttur. Bu okullara arasında Zeynep Kamil İlkokulu, Çengelköy ilkokulu, Beylerbeyi ilkokulu ve Şemsipaşa ilkokullarından, Beylerbeyi ve Şemsipaşa İlkokullarından mezun olan öğrencilerin önemli bir kısmı İstanbul doğumlu olmadığı görülmüştür. Ele alınan ilkokulların -bir okul hariç- günümüze kadar sağlam gelen diploma defterleri ayrıntılı olarak ele alındı. Demokrat Parti iktidarı sırasında Üsküdar'da 1948-1949'dan başlayarak 1960-1961 yılına kadar verilen ilkokul diplomalarındaki doğum yeri bilgisi ayrıntılı olarak analiz edildi.

Çalışmada "İstanbul/Üsküdar doğumlu olan ve olmayan öğrencilerin okullara göre oranı nedir?" sorusuna cevap aranmıştır.

1885 Tarihli İstatistik Cetveline Göre Üsküdar

Ferda Olbak

Serbest Araştırmacı

Bâb-ı Âlî Nezâret-i Umûr-ı Dâhiliyye Genel Nüfus Sicil İdâresi tarafından, 17 Recep 1302/2 Mayıs 1885 yılında, istatistik cetveli yayınlanmıştır. Bu yayın; Padişah emriyle icra olunan tahrîr-i sâbık yoklaması neticesinde, Dersaadet'te ve Bilâd-ı Selâse'de mevcut nüfusun istatistik cetvelidir.

Bu istatistikte; nüfus bilgileriyle birlikte Dersaadet ve Bilâd-ı Selâse mahallelerinde bulunan ev, dükkân, oda, bahçe, arsa, han, hamam, resmi ve özel mektep, medrese, cami, mescit, kilise, sefârethâne, matbaa, tekke, zâviye ve çeşitli mekânların yerleri, sayıları ve sayım sırasında içinde bulunan erkek ve kadın nüfus kayıtlıdır. Nüfus sayıları, cinsiyet ve dinlere göre tasnif edilmiştir. Sultan II. Abdülhamid Han devrinde yaptırılan bu istatistikte, Üsküdar'da bulunan yapılar da kayıt altına alınmıştır.

Bu çalışmada; 1885 senesinde kayda geçmiş yapılardan günümüze intikal edebilenlerin tespiti yapılacaktır. Aynı zamanda yapılış amaçları ile bugün ki kullanım durumları karşılaştırılacaktır.

Halil İnalıcık ve Üsküdar

Feridun M. Emecen

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Modern Türk tarihçiliğinin önde gelen isimlerinden olan Halil İnalıcık, sadece Türkiye’de değil dünya çapında da tanınmış ve eserlerine sürekli atıflar yapılmış ve yapılmaya devam etmekte olan müstesna bir ilim adamıdır. Onun pek mütenevvi çalışmaları klasik çağ ağırlıklı olarak Osmanlı tarihine çok ciddi katkılar yaptığı gibi yeni teorik zeminlere ve kavramsallaştırmalara da yol açacak tesbitleri muhtevi görünür. Hassaten İstanbul tarihine yönelik araştırmaları ve yayınları bu manada dikkat çekicidir. İstanbul’un dünya tarihindeki yeri ve öneminin farkında olarak Osmanlı dönemi İstanbul’unun muhtelif cepheleri üzerinde arşival malzemeleri kullanarak son derece kıymetli araştırmalara imza atmıştır. İstanbul’un ilk tahririni yansıtan ve fetihten hemen sonra 1455’teki ev sayımlarını ihtiva eden defter üzerindeki incelemesi bu manada çok müstesna bir mahiyete sahiptir. Onun fetihten çok önce Türklerin eline geçmiş olan ve adeta İstanbul’un fethinin öncüsü olarak kabul ettiği Üsküdar’a özel bir önem verdiği de aşikârdır. Nitekim Üsküdar ile ilgili olarak yapılan ilk sempozyumun şeref misafiri olarak açılış konuşması, onun tarafından yapılmıştır. Oradaki tespitleri Üsküdar tarihine dair çalışmalar açısından adeta bir yol gösterici mahiyette olmuştur. Bu tebliğde onun tarihçiliği ve İstanbul-Üsküdar tarihine yaklaşımı konusu üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Kadıasker Mülâzemet Defterlerinde Üsküdar Kökenli Âlimler (1756-1776)

Ferit Arı

Kayseri Üniversitesi

Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfını ele alan ulemâ konulu eserler, âlimler hakkında önemli boşlukları doldurmasının yanı sıra yetiştikleri muhit ile alakalı mühim bilgiler sunmaktadır. Nitekim ulemâ biyografileri üzerinden yapılan prosopografik incelemeler bu amaca hizmet etmektedir. Buradan yola çıkarak Osmanlı ulemâsının hangi havzalarda yetiştikleri sorusu cevaplanması gereken kritik bir mesele olarak düşünülebilir. Buradan hareketle, Osmanlı ilmiyesinin beslendiği önemli bir memba olan Üsküdar'da yetişen âlimlerin kimler oldukları çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Bildirinin temel amacı, incelenen ulemâ arasında Üsküdarlı olanların kimler oldukları, mesleğe hangi yol ile girdikleri ve sosyal tabanları hakkında bilgiler sunmaktır. Osmanlı Devleti'nde medrese tahsilinin ardından kadı veya müderris olmak isteyen dânişmendler Rumeli kadıaskerinin tuttuğu mülâzım defterine kaydolmaları gerekmektedir. Bu sebeple çalışmada kullanılan ana veri kaynağın söz konusu defterlerdir. 1756-1776 dönemi ile sınırlandırılan araştırmamızda 9 adet mülâzemet defteri seçilerek Üsküdar kökenli âlimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu sayede ulemânın sosyal yapısı hakkında genel bilgiler sunulmakla birlikte, özelde Üsküdar kökenli olanları ile ilgili bir fikir ortaya konularak, Üsküdar'ın İmparatorluk için ilmiye sınıfında tuttuğu yerin anlaşılmasına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Üsküdar

Fikri Kula

Aksaray Üniversitesi

İstanbul'dan yaklaşık yüzyıl önce Osmanlı topraklarına katılan ve İstanbul'un fethine şahitlik eden Üsküdar, fetihten sonra payitaht İstanbul ile birlikte yeniden inşa ve ihya edilir. Bayındırlık faaliyetleri Üsküdar'da sosyal hayatın canlanmasını ve kültür sanat faaliyetlerinin başlamasını beraberinde getirir, bu durum gün geçtikçe edebiyata da akseder. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren edebî eserlerde çeşitli hususiyetleriyle ele alınması neticesinde günümüze kadar oluşan birikimle Üsküdar, Türk edebiyatında önemli bir konuma ulaşır. Modern Türk edebiyatında şiir, roman, hatıra ve deneme gibi türlerde farklı hususiyetleriyle işlenen Üsküdar, hikâyeye türündeki eserlere de birçok yönüyle yansır. Çağdaş Türk hikâyeciliğinin önemli isimlerinden olan Mustafa Kutlu, eserlerinde ele aldığı temalar ve uyguladığı tekniklerle Türkiye'nin modernleşme süreciyle beraber geçirdiği değişimlerin panoramasını çizer. Kutlu'nun gelenekle modernin harmanlandığı hikâyelerinde yoğunlaştığı temel hususlardan biri köy, kasaba ve şehir hayatıdır. Bu bağlamda mekân, yazarın birçok hikâyesinde medeniyet perspektifinden yansıtılmakta olup toplumsal değişme açısından İstanbul'un işlendiği hikâyelerinde Üsküdar önemli bir konuma sahiptir. Kutlu'nun özellikle Sevincini Bulmak eserinin yanı sıra Yoksulluk İçimizde, Ya Tahammül Ya Sefer, Arkakapak Yazıları, Uzun Hikâyeye ve Nur gibi hikâyelerinde Üsküdar farklı yönleri ile işlenir. Bu bildiride, Üsküdar'ın Mustafa Kutlu'nun hikâyelerine nasıl yansıdığı şehir ve medeniyet bağlamında değerlendirilecektir

19. Yüzyıl Üsküdar'ında Suç

Funda Öztürk

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Suç ekonomik, sosyal, kültürel, idari ve benzeri yapılardan etkilenen toplumsal bir sorundur. Tanzimat dönemi Osmanlı Devleti'nde hem her alanda yenileşme/modernleşme gerçekleşir. Bu alanlardan biri de hukuktur. Bu dönemde çıkarılan ceza kanunlarıyla (1840-1851-1858 tarihli kanunlar) suç ve cezada önemli adımlar atılırken ceza kanunlarının halka anlatılması ve anlaşılabilmesi için basın yayın organlarından faydalanılır. Bu nedenle Takvîm-i Vekayi ve Vakayi-i Zabtiye gibi yayın organlarında mahkeme ilamları ilan edilir. Takvîm-i Vekayi'de Anadolu, Rumeli ve diğer vilayetlerde yaşanan vakalar/olaylar ele alınırken Vakayi-i Zabtiye'de ise çoğunlukla Dersaadet'te yaşanan vakalar ele alınır.

Bu çalışmayla 1869-1871 yılları arasında Vakayi-i Zabtiye'ye yansımış suç vakaları incelenerek Üsküdar suç bağlamında değerlendirilecektir.

Şakâik-i Nu'mâniyye'nin Arapça Zeyillerinde Üsküdar'da Yaşamış Âlimler

Göker İnan

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin (ö. 968/1561) eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye adlı meşhur eseri Osmanlı sahasında âlim ve mutasavvıflar hakkında yazılmış ilk derli toplu biyografi kaynağıdır. Vefatından üç yıl önce Arapça olarak kaleme aldığı eseri Osman Gazi'den kendi yaşadığı dönemin padişahı Kanûnî Sultan Süleyman devrine kadar; yani ilk 10 Osmanlı sultanına göre 10 tabaka olarak düzenleyen Taşköprizâde, içerisinde 371 âlim ve 150 mutasavvıf olmak üzere toplamda 521 kişi hakkında bilgi vermiştir. Şakâik-ı Nu'mâniyye henüz Taşköprizâde hayatta iken hatırı sayılır bir şöhrete ulaşmış, sonrasında ise hem birçok defa Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiş hem de her iki dilde zeyilleri yazılmıştır. Yapılan çalışmalar Şakâik'in şimdilik 7 tercüme ve 13zeylinin olduğuna işaret etmektedir. Bunlardan günümüze ulaşp nüshası tespit edilenler dört tercüme ve üç tanesi Arapça olmak üzere yedi zeyilden ibarettir. Söz konusu Arapça zeyillerin yazarları ise sırasıyla Âşık Çelebi (ö. 1520), Ali b. Bâlî (ö. 1584) ve Âkifzâde Abdurrahim Efendi'dir (ö. 1808[?]). Üsküdar'ın şehir ve kültür tarihine ilmiye kaynaklı bir katkı sunmak niyetiyle hazırladığımız bu tebliğde bahsedilen üç zeyil esas alınacak ve Üsküdar'da müderrislik ve kadılık yapmış ulemaya dair bir envanter çıkarılacaktır.

Üsküdarlı Sâfî (Sâfî Üsküdârî) ve Farsça Eserleri

Gökhan Çetinkaya
Kırıkkale Üniversitesi

Sâfî, 1862-1901 yılları arasında yaşamış bir şairdir. Üsküdarlı Sâfî olarak tanınan şairin asıl adı Mustafa olup babası şair MehmedEmîn Nüzhet Bey'dir. Sâfî, 1862 yılında babasının defterdar olarak çalıştığı Yanya'da doğmuştur. Bir süre sonra ailesiyle birlikte İstanbul'a gelerek Üsküdar İhsaniye mahallesine yerleşmiştir. İlk tahsilini Üsküdar Fındıklı Mektebi'nde tamamlamıştır. Paşakapısı Rüşdiyesi'ni de bitirdikten sonra bir süre Selimiye Camii'nde Abdurrahman Efendi'nin derslerine devam etmiş; burada Köysancaklı şair Abdulkadir Efendi'den Arapça, Farsça ve edebiyat dersleri almıştır. Sâfî, Üsküdar Bidâyet Mahkemesi kâtipliği, Askerî Tekauit Sandığı tahrirat memuru, Fırka-yı Askeriye mühimme kâtipliği ve Halep mektupçu muavinliği gibi çeşitli görevlerde bulunmuştur. Halep mektupçu muavinliği görevinde iken yakalanmış olduğu hastalıktan kurtulamayarak 19 Haziran 1901'de vefat etmiş ve Cübeyle Kabristanı'na defnedilmiştir.

Sâfî, genç sayılabilecek bir yaşta ölmesine rağmen yaşadığı dönemde eserleriyle dikkatleri üzerine çekmiş, Nâmık Kemâl, Mu'allim Nâcî, Süleymân Nazîf ve Rızâ Tefvîk (Bölükbaşı) gibi edebiyatçıların övgüsüne mazhar olmuştur. Şiirlerinde "Sâfî" mahlasını kullanmıştır. Şairin, üç şiirle kırk iki gazel, on üç kıta ve on müfred'ten müteşekkil bir Dîvânçesi, Sa'dî'nin Gülistân'ından bir bölümün manzum tercümesi olan 164 beyitlik Cidâl-i Sa'dî bâ-Müdde'î adlı mesnevisi, Hz. Ömer'in Müslüman oluşunun anlatıldığı İslâm-ı Sazret-i 'Ömer (yahut Bir Harika) adlı 353 beyitlik mesnevisi ve bazı şiirlerinden müteşekkil Şi'r-i Sâfî adlı eserleri vardır.

Devrin önemli şairlerinden birisi olan Sâfî, şairliğinin yanı sıra Farsça öğretimi ile de meşgul olmuştur. Nitekim Sâfî, yukarıda bahsi geçen çeşitli memuriyetlerine ilave olarak Zeyrek Rüşdiyesi ve Çiçek Pazarı Rüşdiyesi'nde Farsça öğretmenliği yapmıştır. Ayrıca öğrencilerine okutmak üzere Nevbâve-yi Kavâ'id-i Fârisî adlı bir Farsça dil bilgisi kitabı ve Şîve-yi Lisân-ı Fârisî adında Farsça deyim ve atasözlerinin kısaca izahlarını veren bir eser telif etmiştir. Şîve-yi Lisân-ı Fârisî, müellifin hayatı ve eserleri hakkında bilgi veren kaynaklarda eserleri

arasında zikredilmemektedir. Sâfî üzerine yapılan edebî ve akademik çalışmalarda daha çok onun şairliği ön planda tutulmuş Farsça ile bu denli meşgul olması göz ardı edilmiştir. Sâfî'nin Farsçadan yaptığı tercümelere ilave olarak çeşitli okullarda Farsça muallimliği görevini üstlenmesi ve Farsça öğretimi için eser kaleme alması onun Farsça ile ne denli iç içe olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmada da onun bu yönüne daha fazla değinilerek Farsça eserleri hakkında genel bir değerlendirilme yapılacaktır.

Köprüden Önce Ve Köprüden Sonra: 1970'lerin Beylerbeyi Semtine Dair Notlar

Gökhan Çetinsaya
Yükseköğretim Kurumu

Beylerbeyi semti 1970'lerde, Boğaziçi Köprüsü'nün açılmasıyla birlikte her bakımdan önemli değişiklikler geçirmiştir. 1970'lerde yaşanan bu büyük değişimi önce bir çocuk ve sonra bir gencin bakış açısından, kendi hatıraları ve izlenimleri ışığında anlatılmaya çalışılacaktır

Üsküdar'ın Ressamlarından Yaşamı Ve Yapıtlarıyla Selâhattin Teoman

Gül Sarıdikmen

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Ressamlarla adı anılan Üsküdar, tarih, kültür ve sanat alanında oldukça önemli bir merkez olarak dikkat çeker. Üsküdar'da doğmuş büyümüş, yaşamını burada geçirmiş pek çok ressam vardır. Selahattin Teoman da 1901 yılında Üsküdar'ın Çengelköy semtimde doğmuştur. Halil Paşa gibi Selahattin Teoman da Çengelköylüdür.

İstanbul Öğretmen Okulu'ndan mezun olmuştur. Türk resminin önde gelen sanatçılarından biri olan Şevket Dağ'dan resim dersleri almıştır. Çengelköy'den komşu oldukları Halil Paşa'dan da resim alanında ilk sanat feyzini aldığı bilinir. Sanat alanında, 1953-54'te Güzel Sanatlar Akademisi'nde ressam Ali Avni Çelebi atölyesinde resim çalışmıştır. Güzel Sanatlar Birliği üyesi olan sanatçı, Galatasaray Sergileri ile Devlet Resim ve Heykel Sergileri başta olmak üzere, uzun yıllar döneminin sanat etkinliklerine eserleriyle katılım sağlamıştır.

Doğduğu, büyüdüğü yer olan Çengelköy'ü resimlerine de ilham veren bir merkez olmuştur. Özellikle Çengelköy'ün muhteşem Boğaz manzarasını, Çengelköy kıyılarındaki yalıları tuvallerine aktarmıştır. Üsküdar'ın Salacak, Kızkulesi manzaraları da sanatçının resimlerine yansımıştır. Ressam Hikmet Onat ile de uzun yıllar Boğaz sırtlarından manzaralar resmetmiş olduğu bilinir. Boğaz, Çengelköy, Üsküdar resimleri yanı sıra Topkapı Sarayı'ndan, Rumelihisarı'ndan görünümeler sunan resimleri de vardır. Sanatçı, Topkapı Sarayı Müzesi'ne bağlı Rumelihisarı Müzesi Müdürlüğü görevinde bulunmuş ve yaş haddinden buradan emekliye ayrılmıştır. 1977'de Amerika'ya giden sanatçı, 1980 yılında vefat etmiştir.

Bu çalışmada, Selâhattin Teoman'ın yaşamı, sanatçı kişiliği ve yapıtları kapsamında, özellikle resmî ve özel koleksiyonlardaki eserleri arasında, Çengelköy, Göksu, Üsküdar, Salacak, Kızkulesi, Çamlıca gibi Üsküdar ve yakın çevresinin görünümüne yer verilecektir.

Üsküdar Mirzâzâde Cami'sine Ait Kayıp Çiniler

Gülcan Kaplan

İstanbul Vakıflar 2. Bölge Müdürlüğü

Mimari ile uyum içinde gelişen çini sanatında, tarih boyunca güzel örnekler verilmiş gerek dini, gerekse sivil mimaride zevkle uygulanmıştır. En ilkel topluluklardan, en gelişmiş toplumlara kadar insanlar kullandıkları mekânlara kıymet verdikleri için süsleme gayreti içerisinde olmuşlardır. Tezyinatta kullanılan canlı figürler, İslam sanatında başta mimari yapıların tezyinatı olmak üzere her tür eşya üzerinde stilize edilerek kullanılmıştır. Tarihin derinliklerinden süzülerek gelen bu zengin motif çeşitliliği, Anadolu'da pek çok yapıya fevkalade güzellikler katmıştır. Osmanlı klasik devir mimari yapılarının tezyininde çini, taş, ahşap, kalem işi, alçı vb. malzemeler kullanmış, devletin heyecanı mimaride akis bulurken, mimarinin cezbesi de tezyinatla tamamlanmıştır. Her alanda muhteşem eserlere sahip Osmanlı sanatının klasik döneminde uygulama alanı bulan çini sanatının teknik, renk, biçim, kompozisyon vb. açılardan nasıl ilerlediğini örnekleri gördükçe dahi iyi anlamaktayız. Bu vesileyle asırlar sonra, bizleri fevkalade ince zevkleriyle hayrete düşüren, dünya medeniyet tarihine eşsiz eserler sunan ecdadımız ile iftihar sanatkârları hamilerini rahmet ve minnetle anıyoruz. Tüm dünyada kültürel varlıkların çalınması, yer değiştirme konusu uluslararası düzeyde çok ciddi bir sorun haline gelmiştir. Osmanlı Döneminin son yılları ile Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında kültürel varlıkların yurt dışına taşınması, güvenlik zafiyetlerinin artmış olması nedeniyle çok sık görülmüş ve hâlâ ülkemizden taş taş, çini çini hafızamız çalınmaktadır.

Bildiri konusu olan Mirzâzâde Cami, Üsküdar Sultantepe'de, Hacce Hasna Hatun Mahallesi'nde, Servilik Caddesi ile Kirişçi Sokağı'nın kavşağında konumlanmış bulunmaktadır. Şeyhülislam Mirzazade Şeyh Mehmed Efendi (ö.1743) tarafından 1144/1731-32'deyaptırılmıştır. Mirzazade Mehmed Efendi'nin Sultantepe'de çiftliği ile bağının bulunduğu, söz konusu hayır eserlerini arazisinin bir kısmı üzerinde inşa ettirdiği bilgisi kaynaklarda yerini almıştır. Yapının yer aldığı, Üsküdar için "altın şehir" anlamında Khrysopolisten veya Roma hâkimiyeti döneminde Scutari denilen, deri kalkan kullanan imparatorluk muhafızlarının yerleştiği yeri ifade eden Scutaron'dan geldiği bilgisi ile "menzilhâne, menzil atı, ulak, ulakların mektup koydukları kese" anlamlarına gelen Farsça esküdar kelimesiyle ilişkilendirildiği de görülür.

Tüm bu bilgiler ışığında konumuz olan Mirzâzâde Cami'sine ait kayıp çiniler araştırılırken literatür taraması yapılmış, sivil, dinî mimaride yaşanmış çini kayıpları incelenmiş, Yurtdışındaki müze, müzayedelerde tespit edilen çinilerin menşei araştırılmış, eski gazete arşivleri ile basında yer alan çini hırsızlığı haberleri incelenmiştir. Kayıp olan kültürel varlıklarımızın büyük bir kısmının yeri bilinmezken, neredeyse Dünya Ülkeleri ile Avrupa ülkelerine ait müzelerde tespit edilmiş eserlerimizin geri getirilmesi hususu, büyük çaba ve masraf gerektirmektedir. Taşınır veya taşınmaz kültür varlıklarımızın bu hazin öyküsünde, Türk çini sanatımızdaki yüzyıllardan günümüze gelen eser kayıplarından ancak küçük yapıya ait çinilerin bir kısmının tespiti yapılabilmektedir.

Üsküdar'ın Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Yüksek Öğretim Alanının Yeri

Gülfettin Çelik - Züleyha Sayın - Ramazan Tak
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Küresel kentler bağlamında kalkınma konusu yeni açılımlar kazanarak planlayıcı ve uygulayıcıların daha yoğun gündemlerle karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır. Kalkınma üst başlığını tanımlayan en geniş çerçeve bir tanım olarak kabul edebileceğimiz Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları olan Yoksulluğun ortadan kaldırılması, sağlıklı yaşam, kapsayıcı ve iyi eğitim, güvenli hijyenik altyapı, temiz su ve enerji, sürdürülebilir doğal ekosistem, sürdürülebilir ekonomi, eşitlikçi ve adaletli ortam gibi temel alanlarda global destek ağının güçlendirilmesi kriterlerinde de örneklenebileceği üzere kalkınma gündemin yoğunluğu yanında çözümün global bütünleşme ile olabileceği tespitinde gündemin de ne kadar zor olduğu görülür. Kalkınmanın ancak küresel bir destek ağının güçlendirilmesi ile sağlanabilecek bir ortaklık anlayışı ile başarılabileceği vurgusu bize hem temel başlıkları ele almada hem de uygulama süreçlerinde yeni yaklaşımları-çözümleri dikkate almamızı da önerir bir tespittir. Konu Türkiye ve özelde de Üsküdar ölçeğinde ele alındığında görülür ki kalkınma gündemi olarak tespit olunan başlıkların hemen hepsi bölgenin de gündemleridir. Bazı önem dereceleri ve alt tür farklılıklarına rağmen bu durum böyledir. Üsküdar Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik göstergeleri bakımından Türkiye'nin en gelişmiş 16. ilçesi durumundadır. (Demografi, İstihdam ve Güvenlik, Eğitim, Sağlık, Finans, Rebabetçilik, Yenilikçilik, Yaşam Kalitesi değişkenleri bakımından yapılan değerlendirmede İstanbul içinde de (toplam 39 ilçede) 11. Sırada yer almaktadır.) Kalkınma üst başlığında, özellikle nitelikli insan kaynağı bakımından bölgenin sahip olduğu potansiyel dikkate alındığında ilçenin, birçok başlıkta güçlü bir ilerleme altyapısı ile daha da öne çıkabileceği görülür. Bir üniversiteler bölgesi haline gelmeye başlayan ilçe, Sosyopark yaklaşımının da katkısı ile yeni bir işbirliği mantığında kendisini böylesi bir hedeflemeye tabi tutabilir bir ortam, bir fırsatlar bölgesi durumundadır. Tebliğ, bu zarurette bölge üniversitelerinin sahip oldukları akademik-idari personel yanında öğrencileri ile diğer kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve özel sektör işletmeleri elbirliğinde kalkınma gündeminde hangi katlılar sunabileceğini, bunun hasıl reele dönüştürülebileceğine cevaplar arayan bir çerçeve oluşturma çabasında olacaktır.

Tarihi Yapılarda Yeniden İşlevlendirme Üzerine Bir Değerlendirme: Üsküdar Glavany Köşkü

Gülfidan Kiroğlu Öztürk
İstanbul Aydın Üniversitesi

Geleneksel yapı tarihinin en önemli konut türü köşklerdir. Köşkler büyük bahçelere yapılan konut tipleridir aynı zamanda saray bahçelerine yapıldığı görülmektedir, süslü tarihi yapılar olarak bilinir. İstanbul il sınırları içerisinde bir çok köşk bulunur. Bu yapılar toplumun kimliğini, kültürünü, ekonomik yapısını ve sosyal çevrede yaşam biçimini belirleyen eserler olarak ele alınabilir. Üsküdar tarihe tanıklık etmiş İstanbul'un önde gelen ilçelerindendir. Üsküdar birçok köşke ev sahipliği yapmaktadır. Bunların büyük bir kısmı günümüze gelmiş bir kısmı ise yok olmuş veya metruk halde kullanım dışı kalmış yapılardır. Zamanla bu yapıların bir kısmı insan ve doğa olaylarına karşı gelememiş, bozulma ve yıkılmalar meydana gelmiştir. Tarihi yapıların işlevini kaybetmesi ardından tekrar kazandırılması için yeniden işlevlendirme yapılması gerekir. Yeniden işlevlendirme ile günümüze kadar gelen birçok köşk bulunmaktadır. Yeniden işlevlendirme yapılırken restorasyon kurallarına uygun biçimde restorasyon çalışmaları yapılmaktadır. Çalışmanın amacı tarihi köşkların restorasyon çalışmalarında yapılan teknikler ve bu teknikler ile yapıya yeni kimlik kazandırılması, yapının yeniden kullanımı ve bazen yapının eski kullanımı yerini kültürel bir kimlik kazandırılarak kamu kurumu olarak kullanılır veya sosyal mekan olarak halka kazandırılabilir. Bu çalışma yapılırken mimari dokunun aslına uygun biçimde restore edilmesi gerekmektedir. Bu çalışma için seçilen; Üsküdar kandillide bulunan tarihi Glavany Köşkü'dür. 40 yıldır atıl şekilde bırakılan bu köşkün yeniden işlevlendirmesini yürüten Üsküdar Belediyesinin yaptığı restorasyon çalışması incelenerek; yaptıkları çalışma ve izledikleri yol araştırılmıştır.

Üsküdar Meydan Kimliği (Kullanıcı Katılımlı Bir Değerlendirme)

Hacer Turan

İstanbul Teknik Üniversitesi

Meydanlar, kentlinin aktif olarak kullandıkları kamusal alanlardan biridir. İnsanların fiziksel, kültürel ve ekonomik birçok faaliyette bulunabildiği bu alanlar, geçmişten günümüze değin kentlerin odak noktaları olmuşlardır. Birçok meydanı bünyesinde barındıran megakent İstanbul'un Doğu ile irtibatını sağlayan en önemli meydanlarından biri de hiç şüphesiz Üsküdar meydanıdır. Üsküdar, tarihi asırlar öncesine dayanan çok katmanlı bir ilçedir. Bu katmanlaşma Üsküdar kimliğinin şekillenmesine sebep olduğu gibi zamanla uğradığı değişimler de Üsküdar'ın kimliğinin farklılaşmasına neden olmaktadır.

Genel itibarıyla kimlik; canlılar ya da nesneler için ayırt edici özellikler, birini diğerinden ayıran farklılaştıran nitelikler olarak kısaca tanımlanabilirken kent kimliği; doğal, kültürel ve sosyal nitelikleri kapsayan ve bunlar arasındaki ilişkinin katmanlaşmasıyla şekillenen çok geniş bir kavramı içermektedir. Günümüze en yakın katman olan Cumhuriyet döneminde yapılan büyük çaplı idari sınır değişikliklerine rağmen Üsküdar Meydanı, Üsküdar'ı tanımlayan odak noktası olarak kalmaya devam etmiştir. Bu çalışma, Üsküdar Meydanı'nın tarihsel katmanlarla şekillenmeye devam eden kentsel kimlik sürekliliğinin son katmanı olan günümüz Üsküdar Meydan kimliğinin kullanıcı katılımlı değerlendirmesini amaçlamaktadır. Çalışma; kimlik ve kentsel kimlik kavramlarının kuramsal olarak incelendiği ilk bölüm, Üsküdar ve Üsküdar Meydanı'nın tarihsel sürecinin ele alındığı ve günümüzde Üsküdar Meydanı'nın kullanıcılar tarafından değerlendirildiği ikinci bölüm ve genel değerlendirilmenin yapıldığı son bölüm olmak üzere toplamda 3 ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmada izlenecek yöntem; alanın tarihi araştırılarak kent kimliğine etki eden alt katmanların ele alınması, alana ilişkin tarihsel süreçte yapılan değişikliklerin genel çerçevede ifade edilmesi ve alanın mevcut durumu üzerinden kullanıcı değerlendirmelerinin analizi şeklinde olacaktır. Üsküdar Meydan kimliğine yönelik yapılacak değerlendirme için bu kamusal alanı deneyimleyen kullanıcılara anket yapılmıştır. Anket sorularının oluşturulmasında Didem Üner Püşman'ın (2019) 'Kamusal Açık Alan Olarak Meydanlarda Kentsel Yaşam Değerlendirmesi: Sivas Tarihi

Kent Meydanı Örneği' adlı yüksek lisans tezinde uyguladığı anket sorularından ve Mehmet Nazım Özer ile Mustafa Asım Ayten'in "Kamusal Odak Olarak Kent Meydanları" başlıklı makalelerinden yararlanılmıştır. 140 kişiye uygulanan anket sonuçları SPSS 24 paket programı kullanılarak Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Sonuç olarak da meydanın tarihsel kimlik devinimi içerisinde yönlendiği doğrultuya ilişkin kullanıcıların değerlendirmesi üzerinden Üsküdar Meydanı'nın yapı taşları niteliğinde olan özellikleri belirlenmiş, kullanım farklılıkları ortaya konulmuş ve bu alana ilişkin problemleri görülen noktalar tespit edilmiştir. Bu veriler; Üsküdar meydan kimliğinin kentsel sürekliliğinin korunması açısından Üsküdar'da yapılacak değışiklikler öncesi yetkili çevreler tarafından göz önünde bulundurulması gereken argümanları içermektedir. Üsküdar Meydanı'na yönelik yapılacak bu ve benzeri çalışmalar; alanın doğal, yapı ve sosyal çevre parametreleri üst başlıkları altında farklı açılardan incelenmesine katkı sağlayarak meydana ilişkin bütüncül bir bakış açının geliştirilmesini mümkün kılacaktır.

Üsküdar Örnekleri Işığında Çeşme Mimarisinde Alınlıklardaki Yelpaze/İstiridye Biçimli Süslemeler

Hamza Gündoğdu - Deniz Demir

Sakarya Üniversitesi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi

İlk örneklerinin Çin topraklarında ortaya çıktığı bilinen yelpaze motifinin, Çin sanatının ayrılmaz bir parçası olduğu kabul edilmektedir. Çin sanatı çevrelerinde ortaya çıkan bu motif, mimarinin yanı sıra felsefe, müzik ve şiir gibi farklı alanlara da ilham kaynağı olmuştur. Çin yelpazesi, tarihi süreçte, ortaya çıktığı Çin sınırlarını da aşarak daha sonraki yüzyıllarda Batılı toplumlara da ulaşmış, zamanla tüm dünyada kabul gören ve uygulanan bir bezeme şekline dönüşmüştür. Batılılaşma dönemiyle birlikte bu motif, Türk mimari süslemeleri içerisinde de yerini almıştır. Yelpaze şeklini andıran isticiridye motifi ise yine Çin kaynaklı olup tarihsel süreçte birçok medeniyet tarafından benimsenmiş, ayrıca Türk mimarisinde de sevilerek uygulanmıştır. Bir noktadan çıkan ışınsal yivli, dalgalı yüzeyli bir biçim oluşturan yelpaze/isticiridye motifi, mimarlık eserlerinin cephelerinde, kapılarda, mihrap ve kubbe geçişlerinde olduğu gibi çeşme mimarisinde de sıkça uygulanmıştır. Bu bildiri kapsamında ele alınan bu motiflerin neyi sembolize ettiği konusu, üzerinde durulması gereken bir husustur. Bununla birlikte; yelpaze bilgeliği, isticiridye ise doğurganlık, bereket, sonsuzluk gibi anlamları ifade etmektedir. Çalışma kapsamında birbirleriyle benzerlik gösteren her iki motifin de tespit edilebildiği kadarıyla Üsküdar'da dört çeşme üzerinde görülmesi dikkat çekicidir. Bunlar: Şeyh Camii Çeşmesi, Kara Mustafa Paşa Çeşmesi (17. yüzyıl), Gülnuş Emetullah Valide Sultan Çeşme ve Sebili (1709-1710), Ahmediye Çeşme ve Sebili (1721) olarak görülmektedir. Bu bildiride söz konusu motiflerin karşımıza çıktığı diğer İstanbul çeşmeleriyle birlikte bir çeşme tipolojisinin oluşturulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda ele alınan çeşmeler arasında Karaköy'de Kemankuş Mustafa Paşa Çeşmesi (1732), Dudullu'da Adile Sultan/Hafız Abdülkerim Çeşmesi (1730), Sultan Ahmet Camii arkasındaki Sultan Ahmet Camii Çeşmesi (17. yüzyıl), Topkapı Sarayı'nın üçüncü

avlusunda yer alan III. Ahmed Kütüphanesi girişindeki çeşme (1719), Topkapı Sarayı harem dairesindeki Sultan I. Ahmed Kütüphanesi'nin içinde yer alan çeşme (1608), Topkapı Sarayı'ndaki Sünnet Odası Çeşmeleri (1641), Beyazıt'taki Üniversite Çeşmesi (19. yüzyılın ikinci yarısı), Eminönü Akbıyık'taki çeşme, Şehzade Camii'nin Saraçhane meydanına bakan kapısının bitişiğindeki Ayşe Sultan Çeşmesi (1603), Beyazıt'ta Beşir Ağa Çeşmesi (1727), Beykoz'daki Kethüda Çeşmesi (1533-1534), Kasımpaşa'daki Kethüda Mehmet Efendi Çeşmesi (1732), Süleymaniye'de Valide Kethudası/Hacı Mehmed Ağa Çeşmesi (1708-1709), Süleymaniye'deki Hacı Mehmed Ağa Çeşmesi (18. yüzyıl) ile İçerenköy mezarlığı duvarındaki çeşme (1922) ilk akla gelenlerdir.

Bu başlık altındaki çeşmelerin bazılarının kitabesi ya günümüze ulaşmamış, ya kitabelerinde herhangi bir tarih kaydına rastlanmamış ya da zamanla meydana gelen tahribattan dolayı okunamamıştır. Kitabelerinde tarih bilgisine ulaşılabilen çeşmelerden hareketle bunların yapım tarihleri konusundaki zaman aralığının 1603-1922 yılları arasında olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca 16. yüzyıl sonlarından itibaren Anadolu'daki bazı çeşmeler üzerinde de benzer alınlık örneklerine rastlanmaktadır.

Üsküdar Meydanı ve Üsküdar Kimliği İlişkisine Dair Bir İnceleme

Hasan Taşçı

Prof. Dr. Sadettin Ökten Şehir Düşünce Merkezi

Kent kimliğinin temelde iki oluşturunucusu vardır. Bunlardan ilki kentsel mekânın bizatihi kendisi, diğeri ise kentte yaşayanlardır. Bu iki belirleyici arasında bir korelasyon olmadığı durumlarda kentsel kimlik oluşması ya çok zor ya da imkânsızdır. Zira kentleşme kır nüfusunun kentsel alana göçü ile tarım dışı faaliyetlere yönelinmesinden ibaret olmayıp, kentsel değerler sistemi ile kurum ve örgütlenme biçimlerinin de giderek nüfuz etme sürecini teşkil etmektedir.

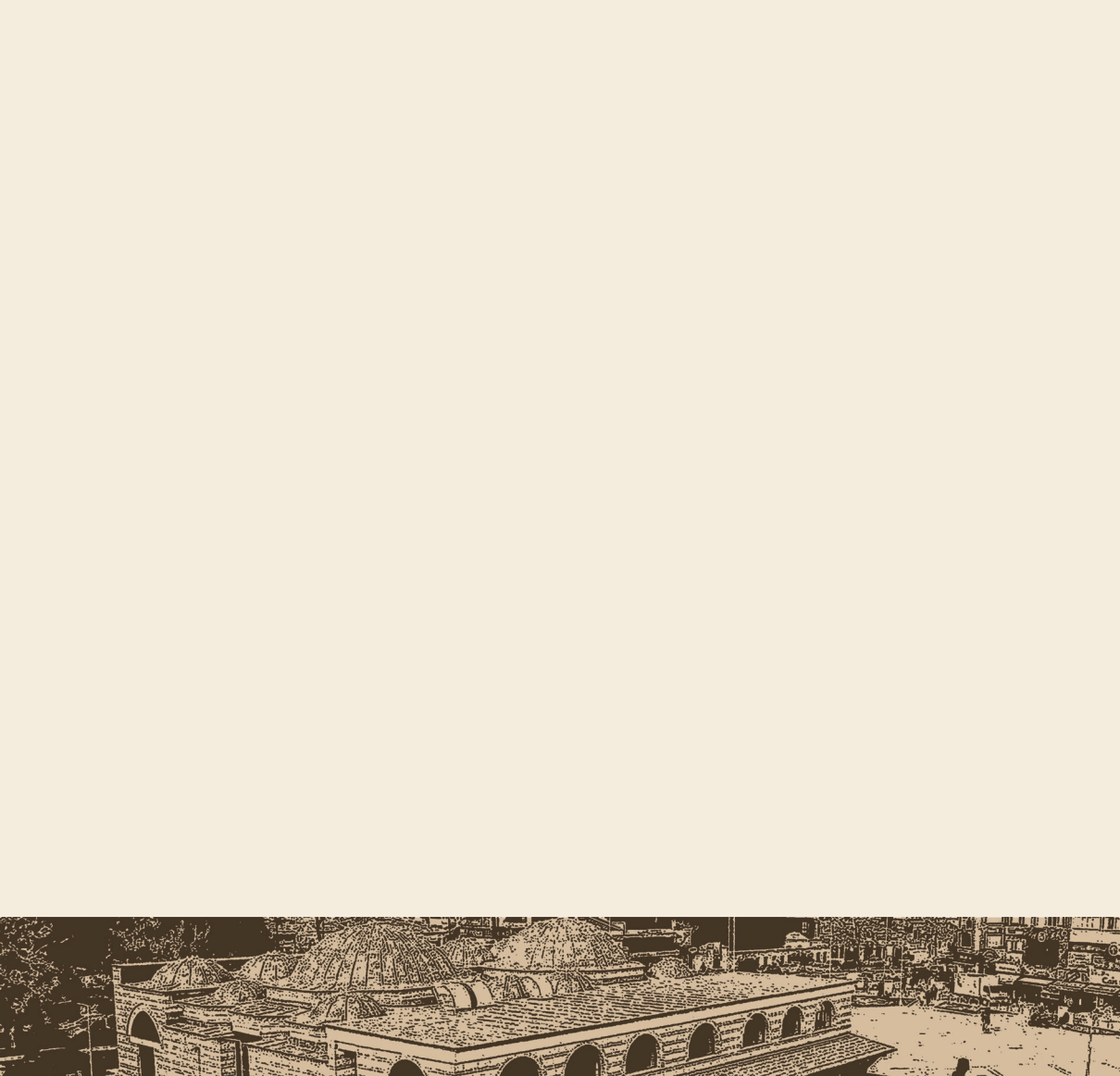
Üsküdar için önemli bir kimlik ögesi olan Üsküdar Meydanı'nın tarihini Üsküdar tarihi ile başlatmak yanlış bir tespit olmaz. Zaten yaygın şehir teorisine göre önce meydan ve sonra onun çevresinde şehir oluşmuştur. Coğrafî olarak değilse de toplumsal algıdaki karşılığına göre Üsküdar Meydanı, Üsküdar diye tanımlanan alanın neredeyse tamamını oluşturmaktadır. Zira bugün Üsküdar Meydanı diye tanımlanan alan "Üsküdar'a gidiyorum" diye söylendiğinde akla gelen alan, yani dağınık formdaki alanın tamamını oluşturmaktadır.

Evliya Çelebi, Üsküdar'ı anlatırken camiler başta olmak üzere birçok tarihi eserden söz etmiş ancak Üsküdar Meydanı tabirini kullanmamıştır. Bunun yerine zamanın doğan ve diğer avcı kuş besleyicilerinin toplandıkları Doğancılar Meydanından (bugünkü Doğancılar Parkı olabilir) bahsetmiştir. Muhtemeldir ki, bugün için Üsküdar Meydanı diye adlandırılan alan o zamanda da mevcut olmakla birlikte, Osmanlı şehircilik algısında fonksiyonel olarak çok fazla anlam ifade etmediğinden Evliya Çelebi tarafından buraya değinilmemiştir. Ancak Üsküdar iskelesinin Üsküdar kadar eski olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla en baştan beri işlevsel bir açık alanın varlığından söz etmek mümkün olmaktadır.

Üsküdar Meydanı'nın ortaya çıkardığı kentsel kimliğe Cemil Meriç ve Mehmet Ali Kılıçbay'ın tanımlamaları doğrultusunda da bakılacak olursa, Üsküdar, Ahmediye Meydanı'ndan başlayıp iskelede son bulan tabii sergi alanıyla kendini ifşa etmekte, güzelliklerini ziyaretçilere sunmakta olduğundan ve kentten daha çok şehir olarak tanımlandığından dolayı “dişi” karakter arz etmektedir.

Etrafındaki diğer kentsel oluşumlarla kıyaslandığında da narinliği ve kucaklayıcılığı bu kimliği güçlendirmektedir. Üsküdar Meydanı ve içindekiler Üsküdar'a dişi karakterli bir şehir görünümü kazandırmaktadır.

Ancak neredeyse her yirmi yılda bir değişen fonksiyon ve görüntüsünden dolayı Üsküdar Meydanı Batı şehirlerindeki örneklerde olduğu kadar baskın bir kimlik ögesi haline gelememektedir. Bu çalışmada Üsküdar Meydanı'nın Üsküdar kent kimliği açısından taşıdığı önem ele alınacak ve meydan ve unsurlarının söz konusu kimliğe katkıları tartışılacaktır.

Üsküdar'da Bisiklet Yollarının Analizi ve Planlanması

Hasan Taştan

Yıldız Teknik Üniversitesi

Dünyada gerek ulaşım gerekse de rekreasyon amaçlı olarak bisiklet kullanımı giderek artmakta buna paralel olarak da kentlerin altyapıları bisiklet kullanımına uygun hale getirilmeye çalışılmakta yeni yasal düzenlemeler yapılmakta bazı kentler bisiklet dostu kent olarak ön plana çıkmaktadır. Bisiklet kullanılabilirlik (cyclability) değeri, bisiklet dolaşımının kolaylık derecesini ifade eden bir gösterge olarak tanımlanmaktadır. Şehirlerde daha fazla bisiklet kullanılabilirlik değeri, insan sağlığına yönelik faydalar, daha düşük hava ve gürültü kirliliği seviyeleri, gelişmiş trafik akışkanlığı veya artan üretkenlik ile ilişkilidir.

Son yıllarda “istbike” istasyonlarının ve bisiklet yollarının Üsküdar'da görülmeye başlanması ile birlikte ilçedeki bisiklet kullanımı artmıştır. Bisiklet kullanımının artması ilçede araç ve yaya trafiğinde çeşitli sorunların yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu durum Üsküdar'ın bisiklet kullanılabilirlik değerinin yükseltilmesi ve mevcut bisiklet yollarının analiz edilerek yeni rotaların planlanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Bu bağlamda çalışma kapsamında Üsküdar meydanı ve salacak sahili başta olmak üzere ilçedeki bisiklet yollarının analiz edilmesi ve semtin bisiklet kullanılabilirlik değeri bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Mehmed Emin Üsküdârî'nin İlmî Kişiliği ve Dil İlimleri Alanındaki Çalışmaları

Hüseyin Arslan
Marmara Üniversitesi

Aziz Mahmud Hüdâyî'nin torunlarından olup, lakabı Seyyid, nisbesi Üsküdârî olan Mehmed Emin Üsküdârî 17. Yüzyılın sonları ile 18.Yüzyılın başlarında yaşamış bir Osmanlı alimidir.

İstanbul'da şerî ve aklî ilimlerde tahsilini tamamladıktan sonra müderrislik payesine yükselen Üsküdârî, neredeyse bütün ilimlerin temel meseleleri hakkında şerh, haşiye veya talik yazmış ve bunları okutmak üzere istinsah etmiş bir ilim adamıdır. Ayrıca döneminin ilmî tartışmalarını yakından takip etmiş ve bu konuda farklı risaleler kaleme almıştır. Arap dili ve edebiyatı alanında telif ettiği eserleriyle de ön plana çıkan Üsküdârî, İslam ve Osmanlı düşünce geleneğine uygun olarak Arap dilinin belâgatı başta olmak üzere dil ilimleri hakkında birçok çalışma ortaya koymuştur. Aklî ve naklî ilimlerde bu denli yetkinliğe sahip olan Üsküdârî hakkında bilim dünyasında yeterli çalışma olmadığı gibi onun dil ilimleri alanındaki çalışmalarına da günümüze kadar neredeyse hiç değinilmemiştir.

Kitapları ve ilmî çalışmaları Kemankeş Emir Hoca olarak bilinen Atik Valide Sultan müderrisi Abdülkadir Efendi'ye intikal etmiş olup günümüzde Üsküdar'da bulunan Hacı Selimağa kütüphanesinin Kemankeş Emir Hoca bölümünde yer almaktadır.

Bu çalışmada Mehmed Emin Üsküdârî'nin genel olarak ilmî kişiliği özel olarak da dil ilimleri alanında ortaya koyduğu çalışmalar ana hatlarıyla incelenmeye çalışılacaktır. Müellifin; Hâşiye alâ hâşiyeti's-Seyyid ale'l-Mutavvel, Hâşiye alâ hâşiyeti'l-'İsâm alâ şerhi'l-Kâfiye, Hâşiye alâ İmtihâni'l-Ezkiyâ adlı eserleri ile; Risâle fî beyânı tevcihi't-Teşbîh, Şerhu Risâleti'l-'İsâm fi'l-İstiâre ve Risâle fî beyânı'l-farkbeyne'l-mecâz ve'l-kinâye ve beyne'l-mecâzi'l-mürsel ve'l-istiâre adlı risaleleri çalışmamızın esasını teşkil eden eserler arasındadır. Bu eserlerin çoğunluğu mahdud olarak kütüphanelerde yer almakta, az bir kısmının ise matbu nüshaları kütüphanelerde bulunmaktadır.

Üsküdarlı Bir Kaptanıderyanın Kariyeri: Hacı Ahmed Vesim Paşa

İbrahim Ege Akşahin
Araştırmacı

Üsküdar, tarih boyunca çok sayıda ünlü şahsiyete, askere ve devlet adamına ev sahipliği yapmış bir şehirdir. Tebliğimizin konusu olan Kapudan-ı Deryâ Hacı Ahmed Vesim Paşa da bu meşhur isimler arasında yer almaktadır. Yakın dönem Türk denizcilik tarihinin mühim simalarından birisi olmasına rağmen kendisine dair bilgi veren az sayıdaki çalışmada ciddi hata ve eksiklikler mevcuttur. Hatalı bilgilerin yanı sıra kendisine dair yanlış yorum ve değerlendirmeler de bulunmaktadır. Bu tebliğde, Üsküdar'ın meşhur sakinlerinden biri olan Ahmed Vesim Paşa'nın askerî kariyerinin özellikle sicill-i ahval kaydı ve diğer arşiv vesikaları ışığında doğru bir şekilde aktarılacak paşaya dair yanlış yorumların tashih edilmesi amaçlanmaktadır. Ahmed Vesim Paşa 1824 senesinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. 1836'da Mekteb-i Bahriye'ye girerek buradan mülazım rütbesiyle mezun olmuştur. Akabinde Kapudan-ı Deryâ Çengelolu Tahir Paşa'nın yanında, Girit ve Sisam adalarında meydana gelen karışıklıkları bastırmak üzere sefere çıkan donanmanın içerisinde yer almıştır. Kariyer basamaklarını adım adım tırmanarak 1848 senesinde yüzbaşılığa kadar yükselmiştir. İlerleyen dönemlerde farklı gemilerde zabitlik, kumandanlık ve süvarilik görevlerinde bulunmuştur. 1850 senesinde Sûrağ-ı Bahri isimli brik ile İngiltere'ye giderek burada bir yılı aşkın süre topçuluk eğitimi almış ve İngiliz donanmasının manevralarına katılmıştır. Buradan dönüşünde topçu muallimi olarak bahriyede hizmet vermeye başlamıştır. Kırım Harbi esnasında ise karakol ve nakliye gemilerinde süvari olarak hizmet vererek gösterdiği başarı sayesinde Kırım İmtiyaz Nişanı'na layık görülmüş ve müttefik devletler tarafından da ödüllendirilmiştir. Ahmed Vesim Paşa, harbin akabinde veliaht Abdülaziz'in hizmetine tahsis edilmiş olan Peyk-i Şeref vapuruna süvari tayin edilmiştir. Bu vazifesi esnasında geleceğin sultanı Abdülaziz'i denizcilik sahasındaki derin bilgisiyle etkileyerek veliahdın donanmaya ve denizcilik meselelerine ilgi duymasını sağlamıştır. 1860 senesinde Edirne korveti süvarisi tayin edilerek Rus Amiral Podukov ile birlikte Karadeniz sahillerinin haritasını çıkarmakla vazifelendirilmiştir. Ahmed Vesim Paşa, Sultan Abdülaziz'in tahta çıkışının ardından yaver olmuştur. Bu görevi esnasında Mekke

Emîri'ne hediye ve nişan götürmek üzere Hicaz'a gittiğinde hac farîzasını yerine getirip "Hacı" unvanına sahip olmuştur. 1863'te Sultan Abdülaziz ile birlikte Mısır seyahatine katılmıştır. Aynı sene bahriyenin karar mercii olan Meclis-i Bahriye'de aza olmuş, bir sene sonra ise meclisin reisliğine atanmıştır. Ocak 1865'te kapudan-ı deyâlik makamına getirilmiş fakat Sadrazam Fuad Paşa ile bahriye bütçesi noktasında anlaşmazlık yaşayınca beş ay sonra görevinden alınmıştır. Girit ablukası esnasında donanmaya kumandanlık yaptıktan sonra kısa bir süre Meclis-i Vâlâ'da aza olarak görev yapmış ve akabinde 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'ne kadar aktif bir görevde bulunmamıştır. Harp esnasında ise Tuna filosu kumandanlığına getirilmiş, savaşın ilerleyen dönemlerinde Karadeniz Boğazı muhafızlığı ve liman muhafızlığı gibi görevler de icra etmiştir. Savaşın akabinde 20 Haziran 1878 tarihinde Bahriye Nâzırı olarak atanmıştır. Fakat bu vazifesi esnasında da donanmanın silahsızlandırılması hususunda padişahla görüş ayrılığı yaşayınca görevinden alınmış ve bu tarihten itibaren vefatına kadar kendisine hiçbir devlet vazifesi verilmemiştir. Paşa, 1879'dan 1910 senesine kadar yaklaşık 31 yılını yani ömrünün büyük bir kısmını Üsküdar'da bulunan yalısında ve Üsküdar Mevlevihanesi'nde geçirmiştir. Üsküdar'da ikamet ettiği uzun müddette musiki, resim ve hattatlık ile meşgul olmuştur. Ayrıca denizciliğe dair bir eser de kaleme almıştır. Paşa ömrünü burada tamamlayarak vefatının ardından bahsi geçen mevlevihanedeki türbeye defnedilmiştir.

XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Üsküdar Şehri Mahallelerinin Lokalizasyonu ve Toponimik Analizi

İlker Yiğit - Alperen Özdemir
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Tarihi coğrafya çalışmalarında araştırmacıların önemli uğraşlarından birisini geçmiş mekanın yeniden inşası oluşturmaktadır. Yeniden inşa faaliyeti kapsamında şehir ve kır yerleşmelerinin hatta mahallelerin lokalizasyonunun gerçekleştirilmesi dağılış prensibinin uygulanması ve mekânsal ilişkilerin ortaya konulması için bir zorunluluktur. Bu bağlamda eldeki çalışma kapsamında XIX. yüzyılın ilk yarısı Üsküdar kaza merkezinde (Üsküdar şehri) yer alan mahallelerin lokalizasyonunun yapılması ve toponimik açıdan değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Çalışmada kaynak olarak Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan 569 Numaralı Nüfus defteri kullanılmıştır. Bahse konu defterde yapılan taramalar neticesinde 32 mahalle ismi tespit edildikten sonra Üsküdar mahallelerinin yer tespiti aşamasına geçilmiştir. Mahallelerin lokalizasyonu gerçekleştirilirken ilk olarak 1922 yılına ait 1/17.500 ölçekli İstanbul şehrinin genel planından yararlanılmıştır. Mahalle adaları bu haritadan çizildikten sonra mahalle, cadde ve sokak isimleri, çeşitli tarihi yapılar ve literatürden hareketle 32 mahallenin yer tespiti yapılmıştır. Toponimik açıdan bakıldığında mahallelerin isimlerini büyük ölçüde dini yapılardan (camii, mescit) ve dolayısıyla bu yapıları yaptıran kişilerden (şeyh, hacı vb.) veya yönetici sınıfı mensup şahıslardan aldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca sahada bulunan sosyo-ekonomik yapıdan ismini alan mahallerin de mevcut olduğu görülmektedir.

Tarihî İstanbul Depremlerinin Üsküdar'ın Mimari Dokusuna Etkisi

İrfan Özgöl

Harbiye Askeri Müzesi

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli ve 11 ilimizde şiddetli yaşadığımız depremlerde ülke olarak etkilerini hâlâ üzerimiz detaşdığımız büyük bir felaket ve yıkım yaşadık. Bu depremlerden sonra “deprem gerçeği” yine toplumun ana gündemlerinden biri hâlini almıştır. Büyük depremlerin yaşandığı bir yer olarak İstanbul, doğal olarak bu konuda tartışılan meselelerin odak noktasını teşkil etmektedir. Merkez üsleri farklı olmakla birlikte İstanbul, tarih boyunca şiddetli birçok deprem yaşamıştır. Bunlardan özellikle 1509,1766, 1894, 1912 yıllarında meydana gelen depremler en şiddetli olanlarıdır. Bu depremlerin tarihsel kaynakların ve arşiv belgelerinin müsaade ettiği ölçüde, İstanbul özelinde nasıl etkilerinin olduğu bilinmektedir. Ayrıca İstanbul depremleri önemine binaen bilimsel sahada, farklı disiplinlerde yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından birçok defa çalışılmıştır. Bilâd-ı selâse'nin önemli bir parçası olan Üsküdar'ın bu depremlerden nasıl etkilendiği hususuna sözü edilen çalışmalarda kısaca değinilmekte ancak spesifik olarak Üsküdar ölçeğinde yıkıcı depremlerin yarattığı hasar/tahribat yeterli ölçüde çalışılmamıştır. Bu bağlamda; çalışmada, yıkıcı depremlerin Üsküdar üzerindeki etkilerini, özellikle bugün birer kültürel miras unsuru olan mimari yapıların ve kentsel mekânların hangi düzeylerde etkilendiği irdelenmektedir.

Bir Fikir Adamı Olarak Hüseyin Kâzım Kadri

İsmail Kara

İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi

Trabzon valiliğiyle şöhret bulmuş Kadri Paşa'nın oğlu olan Hüseyin Kâzım Kadri, Osmanlı Devleti'nin son döneminde yetişmiş, hususiyet sahibi aydınlardan biridir. Bürokrat ve siyasetçi taraflarından ayrı olarak geriye bıraktığı eserler, onun bir fikir adamı olarak da ele alınmasını mümkün ve gerekli kılıyor.

Dinî düşünceleri itibariyle daha ziyade Yeni Selefîliğe yakın ve modernist bir karakter gösterirken siyaset düşüncesinde ve idare tarzlarında umumiyetle gelenekçi bir tavra sahip olması da dikkat çekiyor. Çevresi ve yakın durduğu aydınlar, edebiyatçılar ile içinde yer aldığı kurumlar, yayın organları ve cemiyetler de onun farklı kişiliğinin işaretleri olarak değerlendirilebilir. Tebliğde yer yer paradoksal gibi gözüken fikir ve yorumları çevresiyle birlikte ele alınacaktır.

Uzunçayır Üstündeki Köşk: Bir Kültür Ve Musikî Meclisi Olarak Mehmed Galib Bey'in Evi

Kasım Hızlı

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

Mehmed Galib Bey, Tanzimat ricalinden Dâhiliye Nazırı Said Efendi'nin oğludur. Mekteb-i Sultanî'den mezun olduktan sonra diploması mesleğine adım atmış, ilerleyen yıllarda Mülkiye'ye geçerek Saruhan mutasarrıflığı ve Trabzon valiliklerinde bulunmuştur. Mazûl olduğu dönemlerde babasından intikal eden ve bugün Küçük Çamlıca'nın Üçpınar mevkiinde bulunan geniş bağ arazisi içindeki köşkte yaşamıştır. Mehmed Galib Bey, II. Meşrutiyet yıllarında Yeni Tasvir-i Efkâr gazetesinde Tanzimat ve Osmanlı yenileşme tarihine dair yazılar yazarak basın hayatının tanınan simaları arasına dahil olmuştur. Mehmed Galib Bey'in aile arasında "Uzunçayır üstündeki köşk" şeklinde nitelenen evi, dönemin latifeleriyle meşhur siması Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey'in köşküne komşudur. Balıkhane Ali Rıza Bey'le birlikte Peyâm-ı Sabah gazetesinde "On Üçüncü Asr-ı Hicrî'de Osmanlı Ricali" başlıklı tefrikayı yayınlamışlardır. Mehmed Galib Bey'in Küçük Çamlıca'nın eteğindeki köşkü, II. Meşrutiyet yıllarında dönemin ünlü gazetecilerinden Ebüzziya Tevfik Bey'in edebiyat ve matbuat sohbetleriyle renklendirdiği toplantılara ev sahipliği yapmıştır. Köşkte aynı zamanda dönemin ünlü mûsikişinaslarından Leyla Saz Hanım, Udî Hasan, Udî Nevres, Udî Ali Bey (Ali Rıfat Çağatay) ve ses sanatkârlarından Nasib Hanım'ın iştirak ettiği musikî toplantıları yapılmıştır. Dönemin orta oyunu üstatlarından Kavuklu Hamdi ise köşkte zaman zaman sanatını icra eden bir başka sanatkârdır. Bu tebliğde Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Üsküdar'ın önemli kültür, musikî ve sohbet meclislerinden biri haline gelen Mehmed Galib Bey'in köşkünde yapılan toplantılar hakkında bilgi verilerek toplantılara iştirak eden edip, şair, gazeteci ve mûsikişinasların portreleri ortaya konacaktır.

Üsküdar Selâtin Şeyhleri (1160-1313/1747-1895)

Levent Kuru

Milli Savunma Üniversitesi

İslam dünyasında mescitler sadece Müslümanların toplandıkları ve dini vecibelerini yerine getirdikleri birer ibadethane olarak kullanılmamış, medreselerin ortaya çıkışına kadar eğitim-öğretim faaliyetlerine de ev sahipliği yapmışlardır. IX. yüzyıldan itibaren medreselerin açılmaya başlanmasıyla tedris hizmetleri bu mekânlarda temerküz etmesine rağmen cami ve mescitler eğitim ve öğretim fonksiyonlarını hiçbir zaman kaybetmemişlerdir. Bu çerçevede çeşitli zamanlarda cemaate yönelik yapılan vaazlar önemli yaygın eğitim faaliyetlerindendir.

Osmanlı Devleti daha önceki İslam devletlerinde olduğu toplumu dininin emrettiği itikadî, amelî, ahlâkî, içtimaî, malî, iktisadî ve sair esaslar konusunda bilgilendirmek amacıyla erken dönemden itibaren vaizlik kurumunu ihdas etmiş, büyük camilerde cuma günleri cuma namazından, haftanın diğer günlerinde vakit namazlarından sonra, kandil gecelerinde, Ramazan ve Kurban bayram namazlarında vaazlar verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde vaizler için kaynaklarda, “şeyh, şeyh ve vaiz, selâtin şeyhi, kürsü hocası, kürsü şeyhi, kürsü vaizi, kürsühan, katar şeyhi, meşâyih-i izâm” gibi tabirler kullanılmakla beraber bu tanımlamalara bakarak tüm vaizleri aynı statüde değerlendirmemek gerekmektedir. Bu çerçevede vaizlerin atama işlemlerine dair belgeler, “selâtin şeyhliği” ile kastedilen vaizliğin silsilesinin ayrı tutulduğunu İstanbul ve Edirne’de hanedan mensupları tarafından yaptırılan veya selâtin cami olmayıp mertebesi yükseltilen bazı camilere selâtin şeyhi unvanıyla görevliler atandığını göstermektedir.

Bu çalışmada; İstanbul selâtin şeyhliği silsilesine dahil olan Üsküdar’daki Valide Sultan, Ayazma, İstavroz (Beylerbeyi), Selimiye, Şemsi Paşa (Adliye), Ahmediye ve Mihrişah Sultan camilerine 1160-1313/1747-1895 tarihleri arasında yapılan cuma vaizi atamaları ele alınmıştır. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Sadaret defterleri ve Meşihat Arşivi Tarik defterleri verileri ışığında şeyh unvanlı ilmiye mensuplarının silk içindeki hareketleri ve Üsküdar’daki mezkûr camilerin İstanbul selâtin şeyhliği silsilesindeki konumları ortaya konulmuştur.

Üsküdarlı Abdullah Efendi'nin Vâkı'ât-ı Rûzmerre'sinde Üsküdar ile Alakalı Bilgiler ve Eserin Önemine Dair Notlar

Mahmut Ak

Yükseköğretim Kurumu

XVII. yüzyılda yaşamış Üsküdarlı müelliflerden Abdullah Efendi Vâkı'ât-ı Rûzmerre adlı tarih eseri ile tanınmaktadır. Eseri, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kutsal İttifak Devletleri ile savaş hâlinde olduğu döneme tesadüf eden 1688-1693 yılları arasında meydana gelen hadiselerin günü gününe ve teferruatlı bir şekilde nakledilmiş olması hasebiyle Osmanlı tarih yazıcılığı geleneği içerisinde önemli bir yere sahiptir. Abdullah Efendi, eserinde memleketi olan Üsküdar kazası için hususi bir fasıl ayırmamış olsa da çeşitli vesilelerle Üsküdar hakkında bazı bilgilere yer vermiştir. Bu bilgiler daha ziyade hanedanın Üsküdar'daki vakıfları ile alakalı bazı detaylar, harp yıllarında buradan tahsil edilen aynî ve nakdî vergiler, içlerinde Üsküdar'ın da bulunduğu payitaht ve çevresindeki kesimlerde vukua gelen olaylar ve müellifin burası ile ilgili kendisinin şahit olmayıp tarih kitaplarından naklettiği geçmiş dönemlerde yaşanmış hadiselerden ibarettir. Bu tebliğde, Abdullah Efendi'nin eserinde bulunan bu kayıtlardan hareketle onun Üsküdar hakkında verdiği bilgilerin bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Hattat Sami Efendi'nin Çengelköy'ü

Mahmut Sami Kanbaş
Marmara Üniversitesi

Çengelköy semti, Osmanlı döneminde belirli bir zümrenin sayfiye ve mesire yeri olarak tercih ettiği önemli yerleşim yerlerinden biriydi. Boğaziçi'nin tamamında olduğu gibi Çengelköy'de de Osmanlı döneminden günümüze gelebilmiş tarihi yapılar vardır. Bu tarihi yapılardan biri de, 2020 yılına kadar hâlâ ayakta durabilen, fakat daha sonra aslına uygun bir şekilde restore edilen hattat Sâmi Efendi'nin Görgeç sokağındaki konağı idi. 19. asrın önemli sanatkârlarından biri olan Sâmi Efendi, doğduğu ev hâriç, toplamda üç evde ikamet etmiştir. İkamet yeri olan asıl evi, Fatih'in Horhor Caddesi'ndeki Molla Hüsrev sokağında bulunan hanesidir. 1970'li yıllara kadar yerinde olan, fakat daha sonraki senelerde yıkılan bu ev iki katlı, ahşap bir yapıdan oluşmaktaydı. Sâmi Efendi'nin oturduğu ve yazlık olarak kullandığı diğer bir evi ise, Üsküdar/Altunizâde/Tophanelioğlu Caddesi'nde bulunan kiralık evidir. Bu evi yaklaşık iki yıl kullanan Sâmi Efendi, 20. yüzyılın başlarında Çengelköy'de yazlık olarak bir konak satın almış ve yaz aylarını burada geçirmeye başlamıştır. Vefatından sonra varislerinden geriye sadece Mahmud Suadâ isminde bir torunu kalmıştır. Bu bildiride, Sâmi Efendi'nin Çengelköy'de bulunan yazlığı, burada geçirdiği hayatı, vefatından sonra geriye kalan mirası ve bu konağın akıbeti incelenmiş ve değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Üsküdar 98 Numaralı Eytâm Sicili: 16. Yüzyıl Üsküdarı'nda Yetim Akçesinin İşletilmesi

Mehmet Akif Berber
Marmara Üniversitesi

Osmanlı İmparatorluğu'nda yetim kalan çocuklara ait miras payları, vasi adı verilen akrabaya da diğer güvenilir kişilere, yetim rüşd erişene kadar korumaları ve yetimin ihtiyaçlarını karşılamaları için emanet ediliyordu. Bu miras payları içinde yer alan nakit birikimlerde vasiler eliyle kredi olarak veriliyor, bu sayede yetimin nafaka harcamalarının mevcut sermayeyi eksiltmeden temin edilmesi amaçlanıyordu. Bu çalışmada Osmanlı klasik döneminde yetimlere has bir şer'iyye sicili olan Üsküdar 98 numaralı sicil incelenecektir. 16. yüzyılın son çeyreğinde yetimlerin paralarının kredi olarak verildiği hüccetleri içeren bu kaynak, yalnızca yetim maliyla alakalı kayıtları içermesi hasebiyle "eytâm (yetimler) sicili" olarak adlandırılmıştır ve şer'iyye sicilleri arasında istisnai bir yere sahiptir. Üsküdar 98 numaralı sicilin öne çıkan diğer bir özelliği ise 16. yüzyılın son çeyreğindeki kredi ilişkilerine dair önemli bilgiler sunmasıdır.

Daha önce kapak bilgileri harici çalışılmamış olan bu şer'iyye sicili incelendiğinde Beşir Halife, Hasan Bey ve Nisa Hatun'un yetimlerinin akçesinden 1577-1600 yılları arasında verilen kredilerin kaydedildiği anlaşılmaktadır. Toplam 353 kayıt bulunan sicilin dili neredeyse tamamen Arapçadır. Sicilde bulunan iki adet kiralama ve iki adet genel muhasebe kaydı harici tüm kayıtlar krediyle alakalıdır ve bunların beş tanesi dışında hepsinin getiri oranı bellidir.

Üsküdar'ın iç mahalleleriyle birlikte Üsküdar'a bağlı Maltepe, Kadıköy, Adalar gibi çeşitli bölgelerden kişilerin de işlem yaptığını gördüğümüz bu kaynakta, işlemlere taraf olan gayrimüslim oranı yüksektir. Bu sicilin yetim malları yönünden en önemli özelliklerinden birisi; uzun bir süreyi kapsadığı için, değişen getiri oranlarını analiz etmeyi mümkün kılmasıdır.

Bu çalışmada hem kaynağın Osmanlı tarihi içerisindeki müstesna yeri hem de içeriği tetkik edilecektir. Yukarıda bahsedilen kredi oranlarındaki değişimin yanında, kredi alan kişiler de çeşitli araçlarla analize tabi tutulacaktır. Böylece 16. yüzyılın son çeyreğinde kredi ilişkilerine dair çıkarımlar yapma imkanı elde edilecektir.

Üsküdar Sakinlerinin Gözünden 1937 Yılı Üsküdar'ının Altyapı Problemleri

Mehmet Emin Yoldaş
Marmara Üniversitesi

Bu bildiride 1937 yılında Üsküdar sakinlerinin şehir hayatı ve karşılaştığı hoşnutsuzluklar ortaya konacaktır. Üsküdar semtinin 1937 yılı altyapı problemlerinin, belli örüntülere sokularak analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda dayanılan en önemli kaynak Üsküdarlıların süreli yayınlara gönderdikleri şikayet mektupları olacaktır. Üsküdar sakinlerinin 1937 yılında semtleri hakkında şikayet ettikleri bazı problemler şunlardır:

Toprak sokaklar sorunu (kışın çamur, yazın toz sorununa sebep oluyordu), su sorunu (evlerine terkos gelmeyen aileler su ihtiyaçlarını sokak çeşmelerinden karşılıyorlardı), aydınlatma sorunu, lağım sorunu, çöp sorunu (çöpler sahillere dökülmekte veya ortada bırakılmaktaydı), ulaşım sorunları (içi kalabalık ulaşım araçları, pahalı biletler, tramvay kazaları), metruk bina sorunu

Bu problemlerin ortaya konmasında ana kaynak 1937 yılında çıkan süreli yayınların, halkın şikayet mektuplarına yer verdiği köşeler olacaktır. Dönemin süreli yayınları 'Dert Ortağı', 'Birimizin Derdi Hepimizin Derdi', 'Okuyucularla Baş Başa', 'Haklı Şikâyetler' vb. isimli köşelerde, okurlarının mektuplarını bazen olduğu gibi bazen de kısaltarak yayınlamaktaydılar. Bu süreli yayınlar arasında Son Telgraf, Akşam, Haber, Tan gibi gazeteler bulunmaktadır. Şikayet mektuplarının destekleneceği diğer kaynaklar fotoğraflar ve 1930'lu yılların Üsküdar'ında geçen hatıratlar ve telefon rehberleri olacaktır. Fotoğraf arşivlerinde ve süreli yayınlarda problemleri konu edinen fotoğraflar, şikayet mektuplarına delil niteliği taşıyacaktır. Şikayet mektuplarını gönderen insanların yaşadığı adreslerin belirlenmesinde telefon rehberleri çok faydalı olacaktır. Bu bildirinin ulaşacağı en önemli sonuçlar şunlar olacaktır:

- 1.Gazetelere gönderilen şikayet mektuplarının, Osmanlı dönemi arzuhal ve arz-ı mahzarlarının devamı olduğu,
- 2.Üsküdar halkının semtlerinin altyapı problemlerinin ortadan kaldırılması sürecinde aktif bir şekilde rol aldığı

3. Üsküdar'ın altyapı problemlerinin Osmanlı geç döneminden erken Cumhuriyet dönemine ve hatta belli açılardan günümüze değin bir devamlılık içinde olduğu

4.Eski Üsküdar'da yaşamının çok güzel olacağını düşünen romantik ve nostaljik bakışın tam tersine, 1937 yılı Üsküdar'ında yaşam koşullarının çok zor olduğu

5.Üsküdar sakinlerinin, Avrupa yakasında yaşayan İstanbullulara kıyasla daha az mektup göndermiş olmaları

Literatür tarandığında şikayet mektuplarından faydalanan bir esere rastlanmamıştır. Bu çalışma şikayet mektuplarına dayanan ilk eser olacaktır.

Bir Kültür Muhiti Olarak Osmanlı Üsküdar'ı

Mehmet İpşirli
İstanbul Medipol Üniversitesi

Bin yıl Bizans'a yarım bin yıla yakın Osmanlı Cihan Devletine payitaht olan İstanbul'un tarihi yarımadaadan sonra mimari, kültür, sanat ve edebiyat bakımlarından dantel gibi işlenen bir bölgesi olan Üsküdar asırlar boyunca şairlere, ediplere ilham kaynağı olmuştur. Devlet adamları, bilginler, edipler çoğunlukla yaz aylarını Üsküdar sahilleri veya sayfiyelerinde geçirdikleri gibi, pek çok devlet adamı, ilim ve sanat erbabı da Üsküdar'ı emeklilik döneminde huzur içinde yaşayacakları mutena bir mekân olarak seçmişlerdir.

skdar, başta padişahlar ve hanedana mensup sultanların, vzera ve ulemanın meydana getirdikleri ve zengin vakıfları sayesinde mkemmел hizmetler sunan her biri kimlik inşasında ve verimli bir kültür muhiti oluşmasında önemli olan Cami, medrese, kütüphane, dergâh, türbe, hazire, mezarlıklar, han, hamam gibi kurumların faaliyetleri şüphesiz çok önemlidir. Bu önemli kurumların oluşturduğu atmosfer, muhit, ilim ve kültürün Üsküdar'da geniş kitlelere yayılmasına zemin ve ortam hazırlamıştır. Bu kültür ve muhit zenginliği kiliseleri, havraları, mektepleri, mezarlıklarıyla Üsküdar'ın gayrimüslim halkı ve aydınları için aynı idi.

19. yüzyılda Batılılaşma ve Tanzimat döneminde, 20. yüzyılda Cumhuriyet döneminde açılan yeni mektepler, yüksekokullar, azınlık ve misyoner okullarıyla, teşkil edilen cemiyetlerle kültür ve sanat muhitleri yeni bir anlayışa ve döneme girmiş, ancak hiçbir zaman Üsküdar çok sağlam geleneksel kimliğini kaybetmemiş, eski ve yeniyi denge içiresinde yaşatmayı ve geliştirmeyi başarmıştır.

skdar'ın nasıl zengin bir kültür muhitine sahip olduğunun en canlı şahidi, Üsküdar Belediyesi'nin geçtiğimiz yıllardan düzenlediği on bir Üsküdar Sempozyumunda Üsküdar'daki değişik konulara, kimliklere, kültürlere, mimarı kuruluşlara dair bin civarında tebliğin sunulması, bunların 20 ksur cilt halinde yayınlanmasıdır. Bundan sonra gerçekleşecek sempozyumlarla bu zenginlik hep gelişerek artacaktır. skdar Belediye Başkanlarının birbirinden hizmet bayrağını devralarak her geçen gün daha ileriye taşıması bu gelişmenin şüphesiz en önemli teminatı olacaktır.

Üsküdar Sâkini İttihatçı Bir Bahriyeli: Yarbay Muhiddin Atayığit'in Hayatı ve Askerî Faaliyetleri (1878-1962)

Mehmet Korkmaz
Milli Savunma Üniversitesi

Bu çalışma 1878'de İstanbul'da doğan ve ilköğreniminin ardından Heybeliada Bahriye Mektebi'nde eğitimini tamamladıktan sonra teğmen olarak donanmaya katılan, uzun yıllar Üsküdar Kısıklı'da ikamet eden ve orada vefat ederek Selami Ali Efendi Türbesi'ne defnedilen Muhiddin Atayığit'in hayat hikâyesini ve askerî faaliyetlerini bir bildiri metninin sınırları çerçevesinde ortaya koymayı hedeflemektedir. Muhiddin Atayığit'i diğer bahriye zâbitlerinden ayıran birçok hususiyeti mevcuttur. Bunların başında daha Heybeliada Bahriye Mektebi'nde talebeyken İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne dâhil olmasıyla başlayan mücadelecî ve hareketli hayatı gelmektedir. On yıllık harp olarak adlandırılan Trablusgarp, Balkan, Birinci Dünya Harbi ve Milli Mücadele'de dönemini kapsayan uzun savaş yıllarında bilfiil cephelerde görev alması da onun askerî hayat hikâyesini özel kılmaktadır. Mesleki kariyerinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ve sonraki yıllarına da tanıklık eden Muhiddin Atayığit emekli olduktan sonra hayat hikâyesini ve bilhassa cephelerde şahitlik ettiği hatıralarını kaleme almasıyla da temayüz etmektedir. Ayrıca Bahriye Mektebi'nde geçirdiği altı yıllık talebelik hayatını anlatan bir hatıratı da mevcuttur. Arap harfli yazma eserler olarak Deniz Müzesi İhtisas Kütüphanesi'ne intikal eden bu çalışmaları kendisi, çevresi, yaşadığı döneme dair önemli bilgiler içermektedir. Söz konusu eserleri bu bildiri kapsamında incelenip analiz edildiği gibi çeşitli arşivlerde kendisiyle ilgili tespit edilen arşiv vesikaları da çalışma metnine ilave edilmiştir. Böylece Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bahriyeli bir zâbitin profili ortaya çıkarılırken aynı zamanda onun yaşadığı dönemin donanma ve denizcilik politikalarına da kısmen değinilmiş olacaktır.

Üsküdar'da Kölelik ve Suç (1513-1591)

Mehmet Salih Erkek
Uşak Üniversitesi

Tarih boyunca hemen hemen her toplumda görülen kölelik uygulaması Osmanlı toplumunda da oldukça yaygındı. Farklı nedenlerle özgürlüğünü kaybedip çeşitli işlerde çalıştırılan kölelerin siyasi, sosyal ve ekonomik hayatın bir parçası oldukları bilinmektedir. İslam hukukunun uygulandığı bir toplumda kölelerin çağdaş örnekleriyle kıyaslandığında oldukça iyi şartlar altında yaşadıkları farklı kaynaklardan anlaşılabilmektedir. Osmanlı Devletinde özellikle klasik çağda toplumun çeşitli tabakalarından kadın erkek birçok insanın köle sahibi olduğu görülmekle birlikte bu olgunun sıklığı, kölelerin konumları, gündelik yaşamları hakkında bilgi edinilebilecek çok fazla kaynak bulunmamaktadır. Bu açıdan bakılınca köle sahipliliğinin takip edilebileceği en önemli kaynakların şer'îye sicilleri olduğu söylenilebilir. Osmanlı Devletinin hukuki, idari, sosyal ve iktisadi hayatı hakkında çok önemli bilgiler ihtiva eden siciller özellikle suç tarihi üzerine çalışanlar için de ciddi bilgiler barındırmaktadır. Bu çalışma, kozmopolit yapısı ile İstanbul'da hemen her dönem önemli bir merkez durumunda olan Üsküdar'da özgürlüğü kısıtlanmasına ve sınırlı hareket alanına sahip olmalarına rağmen kölelerin işledikleri suçlar değerlendirilecektir. Başta hırsızlık olmak üzere, cinayet, yaralama, gasp, tecavüz ve benzeri gibi suçlara karışmış olan kölelerin durumları özgür Müslim veya gayrimüslimlerin işledikleri suçlarla İslam hukuku açısından benzerlikler ve farklılıklar noktasından değerlendirilecektir. Her şeyden önce köleleri bu türden davranışlara iten sebeplerin neler olduğu ve yaptıkları suçlardan sonra özgür olanlardan farklı olarak ne türden cezalara çarptırılmış olabilecekleri bu tebliğin ana sorunsalını oluşturacaktır. Efendi-köle/toplum-köle ilişkisi açısından suçların kategorik olarak değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkacak veriler Osmanlı sosyal ve hukuk tarihi açısından önem arz edecektir.

Cumhuriyetin Ellinci Yılında Ulusal Basına Göre Üsküdar

Menderes Akdağ

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Cumhuriyetin ilk yılı siyasi tartışmaların gölgesi altında, Lozan Barış Antlaşması gibi uluslararası vb. etkilerden dolayı görkemli kutlanamamıştır. Ancak 1933 yılında Cumhuriyet rejiminin kurumlarıyla iyice yerleştiği görülür. Bu nedenle Cumhuriyet'in onuncu yılının ülkenin her bir yanında ve köylerde dahi etkili bir biçimde kutlanmıştır. Bundan sonra da her yıl Cumhuriyet Bayramları kutlanacaktır. 1973 yılında Cumhuriyet yarım asrını devirecektir. Cumhuriyet'in ellinci yılı ülkenin her yerinde coşkuyla kutlanmıştır. Bunu sadece 29 Ekim 1973 günü yapılan askeri yürüyüşler, gösteriler şeklinde düşünmek hatalıdır. O günlerde hizmete sokulan pek çok okul vb. yatırımlara Ellinci Yıl şeklinde başlayan adlar verilmiştir. Pek çok yayın yapılmıştır. O günkü köy karar defterlerine baktığımızda valiliklerin köylerde yapılacak kutlamalar için Cumhuriyet'in ellinci yıl kutlamaları için bir yıl önceden planlamaları için muhtarlıklara talimatlar gönderdiğini görmekteyiz. Pek çok köy defterinde Cumhuriyet'in ellinci yılında köye su veya elektrik getirilmesi, köy yollarının yapılması vb. hedeflerin konduğu görülmektedir.

Cumhuriyetin ellinci yılında makro ölçekli kutlamalara ve ilgili yatırımlara mutlaka bakmak gerekmektedir. Üsküdar, bir ilçedir. Ancak Türk tarihinde önemli bir yeri olan Hezârfen Ahmed Çelebi adlı bilim insanının Galata'dan uçup konduğu yerdir. Bu ilçe türkülere, şarkılara konu olmuştur. Yeşilçam ve Türk sinemasında film mekânı olarak sıklıkla kullanılan yerlerindendir. Üsküdar'ın tarihi ve jeopolitik konumu dikkate alındığında bu ilçedeki ellinci yıl etkinliklerini makro düzeyde değerlendirmek gerekmektedir. Çalışmamızda Cumhuriyet'in ellinci yılında Üsküdar konusu ulusal basındaki Üsküdar'la ilgili çıkmış haberler taranarak ortaya konacaktır.

Çalışmamız sadece 29 Ekim 1973'te Üsküdar'da yapılan Cumhuriyet kutlamalarına odaklanmamıştır. Cumhuriyet'in ellinci yılına yetiştirilmek üzere Üsküdar'da ne gibi yatırımlar yapılmıştır? Sağlık, ticaret, turizm, eğitim alanlarında Üsküdar ne durumdadır? Üsküdar'da nüfus, göç hareketleri, asayiş gibi başlıklar da ulusal basındaki

haberlere göre değerlendirilecektir. Konunun net anlaşılması için 1970-1975 yılları arasındaki ulusal basında yer alan farklı dūřünceleri temsil eden dōrt gazete taranacaktır. 1970'lerden itibaren Ŭskōdar'da Cumhuriyetin ellinci vizyonu için nasıl bir yol haritası çizilmiştir aydınlatılmaya çalışılacaktır. Bu anlamda Ŭskōdar ile de ilgisi bulunan şehitler Kōprōsū (Boęaziçi) Cumhuriyet'in 50. yıl vizyonu adına 1969 yılında yatırım planına alınmıştır. Cumhuriyet'in ellinci yılı 1973'te de açılmıştır. Ayrıca Cumhuriyet'in ellinci yılında 1977 Genel seçimleri de olmuştur. Bu seçimlerin Ŭskōdar ayağı değerlendirilecektir. Burada partilerin ve adayların Ŭskōdar için nasıl bir ellinci yıl vizyonu ortaya koymaya çalıştıkları anlaşılmaya çalışılacaktır. Çalışmamızda gazeteler arasında karşılaştırmalı analiz yōntemi uygulanacaktır.

Kanuni Döneminde Üsküdar ve Beşeri Coğrafya

Mine Arslan

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Bu çalışma, 16. yüzyılın ilk yarısında Gebze kazasına bağlı bir nahiye olan ve ikinci yarısında kaza statüsüne yükselen Üsküdar'ın merkez bölgesini ele alacaktır. 1561 yılına tarihlendirilen TT.d. 436 numaralı Kocaeli livasına ait mufassal tahrir defterinde Üsküdar mahallelerinde kayıtlı olan kişiler tahlil edilecek ve bunların sosyal statüleri, mensup oldukları meslek veya sanat kolları üzerinden mahallelerin profilleri ortaya çıkarılacaktır. Bu kişiler içerisinde askeri-idari zümre mensupları ve ilmiye hizmetinde bulunan kimseler tespit edilecek ve mahalleler bu bakımdan birbiri ile karşılaştırılacaktır. Kişilerin kayıtlarına bakarak meslek kolları incelenecek, dağılımlar üzerinden mahallelerde mesleki gruplaşmaların olup olmadığı anlaşılmaya çalışılacaktır. Niceliksel olarak dikkat çeken gruplar üzerinde durulacak, bunun sebepleri irdelenecektir. Öte yandan mahallelerin kültürel yapısını öğrenmek ve etnik menşei hakkında hüküm yürütmek için kişilerin isimleri ve unvanları tahlil edilecektir. Ayrıca mahallelere isimleri verilen kimselerin veya bazı mahalle ileri gelenlerinin Üsküdar sicillerinde birtakım hüccetlerine rastlamak mümkün olduğundan, davalar üzerinden bunların kim olduklarına dair detaylı bilgiler elde edilecek ve mahallelerde yaşayan kişilere sicil kayıtları sayesinde daha yakından bakmak mümkün olacaktır.

Çalışmada tahrir defterleri, Üsküdar Kadı Sicilleri ve çeşitli yayınlanmış seyahatnameler olmak üzere birbirinden farklı kaynak türlerinden istifade edilecektir. Bu kaynaklara mekânın oluşumunda etkili olan fiziki faktörleri anlamak ve bu faktörleri dışarıda bırakmadan Üsküdar'daki yerleşimi bütünlüklü bir şekilde incelemek için başvurulacaktır. II. Mehmed döneminden, Kanuni döneminin sonuna kadar teşekkül etmiş olan mahallelerin konumları, bunların merkez bölgesindeki çarşı ve pazara olan uzaklıkları, buralarda kurulan vakıf yapılarının dönemlere göre dağılımları, işlevleri ve mahallelilerle olan ilişkileri tartışılacaktır. Mekânın şekillenişinde topoğrafyanın ve sosyo-ekonomik müesseselerin rolü irdelenecek ve bir bakıma Üsküdar'ın beşerî coğrafyası anlaşılmaya çalışılacaktır.

Buradaki amaç, tahrir defterine kaydedilen kişi isimleri üzerinden Kanuni döneminin sonuna kadar Üsküdar'da teşekkül etmiş mahallelerin sosyal ve kültürel yapısını anlamak ve diğer yardımcı kaynaklardan faydalanarak Üsküdar'daki yerleşim üzerinde etkili olan çevresel faktörleri analiz etmektir. Üsküdar'ı ele alırken, coğrafi konum, iklim ve topoğrafya gibi mekânın şekillenmesinde etkili olan fiziki faktörler göz ardı edilmeyecek ve buradaki yerleşim bu faktörlerden bağımsız bir şekilde değerlendirilmeyecektir. Çalışmada elde edilen sonuçları görselleştirmek ve zaman-mekân arasındaki ilişkileri daha detaylı analiz etmek için R programı kullanılacaktır.

Üsküdar Ayazma Camii Kuş Evleri

Miskine Akar - Nur Urfalıoğlu

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Üsküdar Ayazma Camii, 18. yüzyıl III. Mustafa dönemi eserleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. 18. yüzyıl sanat ve mimarisi ile ilgili önemli çalışmalar yapan Semra Ögel'in (2010) 18. yüzyıl Osmanlı mimarisini belirleyen dönemlerden biri olarak gördüğü III. Mustafa dönemi (1757-1774)'nde inşa edilen ve Erken Dönem Osmanlı Barok mimarisini yansıtan 1760 tarihli Üsküdar Ayazma Camii, yakın tarihli Nuruosmaniye Camii kadar olmasa da Barok üslubun nitelikli bir örneğini oluşturmaktadır. Ayazma Camii'nin İstanbul tarihi yarımada karşı hâkim bir konumda yer alışı, ihtişamlı ve uzaktan algılanabilen boyutları, hünkâr köşkü gibi çağının tipik bir örneğini sergileyen bölümleri, cephelerinde yer alan çok sayıdaki köşkvari kuş evleri gibi nitelikleriyle dönem camileri içinde ayırt edici bir özelliğidir.

18. yüzyıl III. Mustafa döneminde Ayazma Camii ile benzer tarihlerde inşa edilmiş Laleli III. Mustafa Türbesi, Büyük Yeni Han, Taşhan gibi yapılarda kuş evi görülmesine rağmen Üsküdar Yeni Valide Camii (1710), Üsküdar Ayazma Camii ve Üsküdar Selimiye Camii (18.yüzyıl sonları) gibi cami cephelerinde kuş evleri geleneği 18. yüzyılda görülen nadir örneklerdir. Ayda Arel (1975), 18. yüzyılda III. Mustafa dönemi mimarisi öz değerlerin gözetildiği ve klasik esasların uygulandığı bir dönem olarak değerlendirmektedir. Ayazma Camii cephelerinde basit olarak düzenlenen kuş evleri mimarisinde penci kemer gibi klasik dönem elemanları kullanımı bu kanıyı desteklemektedir. Bu çalışma kapsamında, 18. yüzyıl yapılarında görülen örnek kuş evlerine yer verilecek; Ayazma Camii cepheleri, avlu kapıları ve hünkâr köşkü üzerinde yer alan toplamda 8 adet kuş evi 18. yüzyıl İstanbul'unda yapılmış diğer yapılardaki kuş evleriyle karşılaştırmalı olarak değerlendirecektir.

Hattat Hafız Osman Efendi'nin Üsküdar'daki Kitâbeleri

Muhammed Fatih Çalışır - Elif Kurumehmet
İstanbul Üniversitesi

Türk hat sanatı tarihinin kilometre taşlarından biri olan Hattat Hafız Osman Efendi (1642-1698), 56 yıllık ömrüne Mushaf-ı Şerîf, En'âm-ı Şerîf, Hilye-i Şerîf, murakka'a, kıt'a ve karalama gibi çok sayıda yazma eser sığdırırken şu ana kadar üzerinde pek durulmamış bazı kitâbeler de kaleme almıştır. Karacaahmet Tunusbağı Kabristanı'ndaki Köprülü Damadı Siyavuş Paşa (ö.1099/1688) mezar taşında ve Doğancılar'da Şehit (Sarı) Süleyman Paşa Camii'nin haziresine bitişik olan çevre duvarında yer alan bu kitâbeler, Hafız Osman Efendi'ye aidiyeti bilinen kitâbeler olmaları sebebiyle sanatsal öneme sahiptirler. Söz konusu kitâbeler, ayrıca, dönemin önde gelen devlet adamları için veya onlar adına yazılmış siyasi içerikli metinler olmaları hasebiyle de dikkat çeker. Sünbüliye tarikatına mensubiyeti bilinen Hafız Osman Efendi'nin bu tarikatın şeyhlerinden Nakşî İbrahim Efendi'ye ait bir metni Siyavuş Paşa'nın şahidesinde kullanmış olması, 17. yüzyılda siyasetin, tarikatın ve sanatın kesişme noktalarından birini gözler önüne sermektedir. Bu bildiride daha çok yazma eserleriyle tanınan Hafız Osman Efendi'nin Üsküdar'da bulunan kitâbelerine odaklanılacak ve taşla mahkûkcelî sülûs denemesi olarak değerlendirebileceğimiz söz konusu kitâbeler şehir tarihi, sanat tarihi ve dönemin siyaseti açısından yorumlanacaktır.

Bir Zimmî Vergisi Âmili Tarafından Yazılmış İlginç Bir Seyahatname ve Üsküdar'a Ait Tasvirler

Muhittin Eliaçık
Kırıkkale Üniversitesi

Seyahatnâmeler resmî veya gayriresmî gezilerde tutulan notlardan oluşur ve bu eserler bilim dalları için çok önemli bilgileri ihtiva eder. Bu alanda Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme ve Kâtip Çelebi'nin Cihannümâ adlı eserleri ile Pirî Reis'in Kitâb-ı Bahriyye ve Seydi Ali Reis'in Mir'âtü'l-memâlik adlı eserleri önde gelen eserlerdir. Bu eserlerin dışında hiçbir kaynakta geçmeyen ilginç eserler de vardır ki bu eserler şahsi bir defter olup genellikle yazarıyla birlikte ölmektedir. Şanslı olanları ise kıymetli bir cevher gibi saklanarak yüzyıllarca kuşaktan kuşağa aktarıldıktan sonra yazarın 100-300 yıl sonraki bir torunu tarafından bir kütüphaneye girebilmektedir. İşte böylesine ilginç bir eser bu bildiride ele alınacaktır. Bu eser bir âmil (vergi görevlisi) tarafından tutulmuş şahsi bir defter olup Osmanlı topraklarında yer alan 160 civarında yer bir âmil bakış açısıyla anlatılmıştır. Eserde şehir ve kasabalarla ilgili çok ilginç bilgi ve yorumlar da yapılmış olup mesela Bulgaristan'daki köy ve kasabalar anlatılırken şöyle denilmiştir: "1108/1696 tarihinde bu anılan yerlerde kıptiyan cizyesi tahsil ettik, çingene yönüne 1113 tarihinde bir daha yolumuz düşüp zimmiyân cizyesi tahsil ettik. Şehir ve köylerini kendi vilayetim kadar bilirim lâkin Osmanlılık sanat değildir, amma olursan buralarda ol, çingene haraçlığı gibi bir huzurlu ve bir akçeli hizmet dünyayı gezen yoktur, var diyen yalan söyler. O diyarlarda zulüm sonsuzdur, ama baksan bir bereket verilmiş yine mamurdur." Bu şekilde tasvir ve yorum yapılan yerlerden birisi de ilginç ve geniş bilgilerin verildiği Üsküdar'dır ki bir bölümü şöyledir: Padişah sarayından Üsküdar'a geçilmek istense yarım saat tutar ama akıntı çetin olduğundan doğrudan geçilmez, bu akıntı sebebiyle kayıklar Üsküdar'a geçmek istese İstanbul'dan Galata'ya geçer ki arası bir kurşun menzildir, ondan sonra evlerin ve sarayların dibini sıyrarak tam Beşiktaş'a çıkar, kayıkları ve gemileri oradan salıp küreği çekerler akıntı aşağı çektiğinden yan yan gelip Üsküdar'a yanaşır. Üsküdar'da büyük han, çarşı ve acayip hamamlar vardır, iki tane valide sultan camii vardır ki biri iskelede biri at pazarındadır.

Birçok garip, yolcu ve kapısız levent atlarını İstanbul'a geçirmeyip burada besler, eğer bir at ile bir yiğit burada iki ay oturursa vay başına gelene, atından başka kendini soysalar borcu ödenmez." Bu bildiride zimmî vergisi için yapılan gezilerde tutulmuş olan bu ilginç ve orijinal seyahatnamede Üsküdar'la ilgili verilmiş olan geniş ve orijinal bilgiler ilk kez bilim dünyasına tanıtılmış olacaktır.

Üsküdar Kara Ulaşımında Raylı Sistemlerden Lastik Tekerlekli Araçlara Geçiş

Murat Arısal

Marmara Üniversitesi

Ulaşım sistemlerinin yaygınlaşması ve çeşitlenmesi, modern şehir formunun şekillenmesine etki eden en temel unsurların başında gelmektedir. Ulaşım altyapısının gelişmesi, arazi kullanım kapasitesinin artmasına ve mekânda yayılıma zemin hazırlamaktadır. Üsküdar semtinde elektrikli tramvay ve lastik tekerlekli ulaşım vasıtaları, şehir içi ulaşımın hızını ve konforunu yükselterek, hareketliliğin artırmasını sağlamıştır. Şehir içi erişilebilirliğin rahatlaması, mekân kullanımında ve tüketim taleplerinde çeşitlilik meydana getirirken, yaşam alanlarının geleneksel yapısından yeni bir forma dönüşmesine öncülük etmiş ve şehrin gelişimini ivmelendirmiştir.

Üsküdar'da toplu kara ulaşımının ilk adımı 1928 yılında Üsküdar-Kısıklı tramvayının hizmete girmesiyle atılmıştır. Kısıklı tramvayını Üsküdar-Haydarpaşa, Bağlarbaşı-Karacaahmet, Üsküdar-Kadıköy hatları takip etmiştir. 1930'lu yılların başında Üsküdar tramvay hatlarının toplam uzunluğu 10,5 km'ye ulaşmıştır.

Anadolu yakasında tramvay hizmeti yürüten 'Üsküdar-Kadıköy ve Havalisi Halk Tramvayları Türk Anonim Şirketi', 1947 yılından itibaren tramvayın yanında otobüs işletmesine de başlamıştır. Üsküdar çıkışlı otobüslerin Kadıköy, Beykoz ve Ümraniye güzergahlarına seferler düzenledikleri görülmektedir. 1963-1964 yılları için ortalama yolcu sayıları değerlendirildiğinde, Üsküdar'da kara toplu taşıma vasıtalarıyla taşınan yolcuların %45'nin hala tramvaylarla taşındığı hesaplanmıştır.

Artan imar hareketlerine bağlı olarak yeni yolların açılması ve ekonomik ömrünü dolduran tramvay şebekesinin yavaşlığı, zaman içerisinde tramvay hatlarının tatil edilmesine yol açmıştır. Anadolu yakasındaki tramvay hatları 14 Kasım 1966 tarihinde tamamen servisten kaldırılmıştır. 1938-1966 yılları arası 38 sene Üsküdar halkına ulaşım hizmeti sağlayan tramvay şebekesi lağvedilmiş ve rayları sökülerek yerini tamamen lastik tekerlekli araçlara bırakmıştır.

Otobüs işletmesi, raylı sistemlere göre daha esnek bir operasyon kabiliyetine sahip olmakla birlikte, bir şehrin ulaşım yükünün sadece otobüslere bırakılması birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Lastik tekerlekli araçlarla şehir içi ulaşımın desteklenmesi ve ana ulaşım koridorlarının diğer ulaşım sistemleriyle birlikte planlanması ve koordine edilmesi gerekmektedir. Raylı sistem güzergahlarını besleyen bir ulaşım planından, sağlıklı ve verimli sonuçlar almak mümkündür. Tek başına lastik tekerlekli araçlara ulaşım yükünün bırakılması, çok daha büyük sorunlarla Üsküdar'ı karşı karşıya bırakmıştır. 1960'lı yılların ikinci yarısından sonra Üsküdar, lastik tekerlekli araçların büyük yükünü çekmek ve getirdiği sorunlarla baş etmek durumunda kalmıştır.

İnci ayırlı ve Üsküdar

Murat Derin

Araştırmacı

Türk Sanat Müziği ses sanatçısı, şef ve hoca İnci ayırlı, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını Üsküdar'ın belki de en kendine özgü semti Kuzguncuk'ta geçirdi. 1935 yılında dünyaya gelen sanatçının hatıralarında çok canlı izler bırakmış olan Kuzguncuk her ne kadar geçen yıllarda değişse de tarihi boyunca sürdürdüğü bir çok özelliğini bugün de muhafaza etmektedir. İnci ayırlı'nın anılarında yaşattığı Kuzguncuk, 1940'lı yılların bir panoramasını oluşturmaktadır. Bu panorama sadece bir hatıratan ibaret değildir. Aynı zamanda döneme ait önemli bilgiler de sunmaktadır.

İnci ayırlı'nın Üsküdar'la bütünleşen bir başka yaşantısı Üsküdar Musiki Cemiyeti yıllarıdır. Geçmiş, 1919 yılında kurulan Dâr'ül Feyz-i Musiki Cemiyeti'ne dayanan Üsküdar Musiki Cemiyeti, halen faaliyetine devam etmektedir. 1938 yılında ise cemiyetin başına geçen Emin Ongan'ın adı Üsküdar Musiki Cemiyeti ile anılagelmıştır. İnci ayırlı'nın cemiyete dahil olduğu ellili yıllar cemiyetin en verimli dönemleridir. Emin Ongan ve dönemin büyük üstadları ve koro arkadaşları ile olan hatıraları ve tanıklıkları da musiki tarihimize ışık tutmaktadır.

Kuzguncuğa aşkı ömrü boyunca devam etmiş sanatçının kabri, vasiyeti üzerine Nakkaştepe mezarlığındadır. İnci ayırlı'nın Üsküdar'ı Kuzguncuk ve Türk Musikisi'nin Üsküdarıdır.

Osmanlı İstanbul’unda Çarık İmalî ve Satışı: Üsküdar Çarıkçıları (1759-1760)

Murat Uluskan
Marmara Üniversitesi

Türklerde ayakkabıcılık deri işlemeciliğine bağlı bir şekilde gelişme göstermiştir. Ayakkabı biçimleri de Orta Asya’dan başlayarak çeşitlenmiş ve değişik adlarla anılmıştır. Selçuklular ile Anadolu’ya taşınıp Osmanlılar zamanında gelişen ve yapım standartları ortaya çıkan ayakkabıcılıkta, yönetici sınıfın ve halkın ihtiyaçlarını karşılamak üzere farklı türde ayakkabılar imal edilmiştir. Çarık ise diğer çeşitlere nazaran hem ekonomik hem dayanıklı hem de sağlık yönünden ayakları terletmemesi gibi nedenlerle her mevsimde giyilen bir ayakkabı türüdür. Tuz ile terbiye edilmiş sığır ve manda derisinden kesilerek tek bir parçadan imal edilir.

Osmanlı İstanbul’unda çarık imalî Yenikapı Mevlevihanesi dışında yapılmaktaydı ve bundan sorumlu çarıkçı esnafı da Saray-ı Atîk Helvahanesi Vakfı’nın kiracılarıydı. İstanbul çarıkçıları, Sultan III. Ahmed, I. Mahmud ve III. Osman’ın vermiş oldukları fermanlarla söz konusu çarık kârhanesinde çarık kesimi ve imalini, İstanbul ve civarında çarık satışını tekellerine almışlardı. İmalathaneyi işletenler, Avlonya sancağının Premedi kazasına tâbi Laşve köyüne mensup gayrimüslimlerdi. 1759 yılında, yine Premedi kazasına tâbi Poştine köyü halkından beş gayrimüslim, Üsküdar Ayazma’da inşasına başlanan Cami-i Şerîf’in evkafından Doğancılar Meydanı yakınındaki boş arsaya, masrafını kendi ceplerinden karşılamak üzere bir çarıkçı kârhanesi inşasına talip oldular. Vakfa aylık 1020 akçe kira taahhüdünde bulunan bu yeni çarıkçı taifesine gereken izin verildi ve kendilerine, imal ettikleri çarıkları İstanbul haricinde Üsküdar, Galata ve Eyüp’te satma imtiyazı tanındı.

Üsküdar’da Doğancılar Meydanı yakınında 3250 zira büyüklüğündeki boş arsaya yeni bir çarıkçı kârhanesinin yapılması ve imtiyaz sahalarının belirlenmesi, doğal olarak, önceden tüm piyasaya hâkim olan İstanbul çarıkçılarının satış alanlarının daralmasına neden oldu. Bu önemli sorun, tarafları bir yıl

içerisinde birkaç kez mahkeme huzurunda karşı karşıya getirdi.

En sonunda İstanbul çarıkçıları, yapılan tüm masrafları karşılamak ve vakfa ait kira bedelini de artırmak koşuluyla 1760 yılında imalathaneyi Üsküdar çarıkçılarından devralarak bünyelerine katmayı başardılar. Bu çalışma, 1759 yılında faaliyete geçen Üsküdar Doğancılar'daki çarıkçı kârhanesinin kuruluşunu, müteşebbislerini, kuruluş şartlarını, satış sahalarını ve İstanbul çarıkçılarıyla olan mücadelelerini konu almaktadır.

Sıbyan Mekteplerinde Dönüşüm: Üsküdar Harmanlık Numune İptidai Mektebi

Mustafa Çavdaroğlu
İstanbul Üniversitesi

Eski usul yani usul-i atika sıbyan mektepleri usul-i cedideye dönüştürölmek istenmiş fakat eski usulün temsilcisi olan medrese ekölünün şiddetli direnişiiyle karşılaşılmıştır. Bu sebeple dönemin idarecileri medrese ekibinin bu direnişlerinden çekinerek iptidai mektep ya da usul-i cedid mektebi adıyla geleneksel sıbyan mekteplerine paralel olarak yeni okullar kurmuşlar ve bu okullara medrese zihniyetinin gavur adeti olarak gördüğü masa, sıra, sandalye, kara tahta, harita gibi ekipmanlar koymuşlardır. Usul-i cedid okulları yani iptidai mektepler pilot olarak ilk İstanbul'da açılmış ve zamanla tüm Osmanlı topraklarına yayılmıştır. İşte Üsküdar'da kurulan Harmanlık İptida mektebi İstanbul'da pilot olarak açılan bu okullardan biridir. Arşiv belgelerine baktığımızda ise Harmanlık Mektebi'ne küre, harita, masa, sandalye gibi ekipmanların gönderildiği, okulun kız şubesinin olduğı, okulda tamir tadilat işlerinin gerçekleştirildiği, okula ait imtihan-ı umumi cetvellerinin yer aldığı, okulda yaşanan sağlık problemleri ve burasının tatil edilmesi, okula kitap, saat vs birtakım eşyanın hediye olarak gönderildiği, okulda kimlerin görev yaptığı hakkında bilgilere rastlanmıştır.

İlk Yıllarında Üsküdar Postahanesi

Mustafa Mesut Özekmekçi
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Osmanlı Devletinde modern posta hizmetleri bilindiği üzere 1834 yılında Sultan II. Mahmut döneminde başlamıştır. Bu çerçevede sultanın da katıldığı resmi bir törenle açılarak hizmete giren ilk yol da Üsküdar-İzmit'tir ve bu hat çok uzun süre önemini korumuştur.

Tebliğde kuruluşundan ilk 10 yıllık zaman dilimi içerisinde Üsküdar postanesinin hizmetlerine değinilecektir. Bu çerçevede postahanenin ilk kuruluşunda burasının bir kirahane olarak dönemin Ticaret Müşirinin kontrolünde olduğu anlaşılmaktadır. Bununla beraber Üsküdar postanesinin faaliyetlerinin merkezi idare tarafından dikkatle takip edildiği ve bu sebeple konuyla alakalı pek çok arşiv belgesinin varlığı tespit edilmiştir.

Bu çerçevede Üsküdar postanesinin hizmetleri, sahip olduğu hayvanlar ile bunlar için gerekli yiyecek, alet, edevat ve postanenin görevli kadrosu ile ticari bir kurum olması hasebiyle postahanenin gelir ve giderlerinin üzerinde durulacaktır.

Üsküdar'daki Hanım Sultan Külliyelerinde Ahşap Üstü Kalem İşleri

Naciye Detseli - Hümevra Özdemir
Selçuk Üniversitesi

Üsküdar Osmanlının muhtelif dönemlerinde yapılan mimari eserler vasıtasıyla mamur edilmiş bir semttir. Osmanlı döneminden kalma bu 20 eserin 4 tanesi hanım sultanlar tarafından yaptırılmış olup, bu kıymetli eserler Üsküdar'ın bir hanım sultanlar şehri olarak anılmasına vesile olmuştur. Hanım sultanlar tarafından yaptırılan bu eserler Mihrimah Sultan Camii (1540-1548), Valide-i Atik Camii(1570-1579), Çinili Cami (1638) ve Valide-i Cedid Camii 1708-1711)'dir. Çalışmamızın sınırları bu dört yapının ahşap üstü kalem işleri olarak belirlenmiştir. İncelemeler neticesinde bu eserlerden ikisinde ahşap üstü kalem işlerine rastlanılmakta ancak iki tanesinde ahşap üstü nakışların kullanılmadığı görülmektedir. Fakat bu iki camii, döneminin ahşap üstü nakışları ile ilgili fikir verecek nitelikte tezyini açıdan çok zengin örnekleri barındırmaktadır. Çalışmamızın amacı oldukça sınırlı eserde bulunan ahşap üstü kalem işi araştırmalarına katkı sunmak, yok olmaya yüz tutmuş nakışların belgelenerek arşive kazandırılması ve ilerleyen zamanlarda bu konuda yapılacak çalışmalara kaynaklık teşkil etmektir. Konumuz dâhilindeki eserlerden bazıları müstakil olarak ele alınmış ancak ahşap üstü nakışları merkeze alınarak toplu bir başlık altında incelenmemiştir.

Fotoğraflanarak belgelenen kalem işi örneklerinin geometrik paftalama sistemleri ve desenleri daha anlaşılır veriler haline getirilebilmek maksadıyla detaylı çizilmiştir. Yapılar fotoğraf ve çizimlerle belgelemenin yanı sıra, çağdaşı eserlerin bezemeleriyle mukayeseli olarak ele alınmıştır. Kalem işleri taş ve çini gibi malzemelere nazaran aşınmaya müsait malzeme üzerinde bulunduğundan yok olma tehlikesinin yanı sıra yenilenme esnasında özgün kimliklerini kaybetme riski ile karşı karşıya kalabilmektedir. Bu sebeple sınırlı sayıdaki bu eserlerin belgelenmesi önem arz etmektedir. Bu dört yapı üzerinde kronolojik bir sıralama yapıldığında geç dönem eserlerinde ahşap üstü nakışların terk edildiği görülmekte olup araştırma kapsamında bu konuya da temas edilecektir.

Üsküdar semtini tezyin eden bu eserlerin ahşap üstü kalem işi nakışlarının deprem, yangın ve sel gibi felaketleri atlatarak özgün haliyle günümüze ulaşması dönem tezyinatı hakkında yorum yapılmasına imkân verebilmesi bakımından kıymetlidir.

Üsküdar'da Roman Kadınlar ve Mesleklerine Dair Saha Araştırması

Nebile Özmen - Fatma Şencan

Sağlık Bilimleri Üniversitesi-Üsküdar Belediyesi

Roman toplumu çoğunlukla genellemeci niteliklerle vasıflandırılan bir grup olagelmıştır. Oysa sosyal hayatları, ekonomileri, inanışları, meslekleri, gündelik yaşamları ve daha birçok yönden ülkemizdeki romanların farklılaştıkları görülmektedir. Üsküdar romanları da hayatın bu alanları bakımından ayırt edici niteliklere ve yaşam tarzına sahiptirler. Roman toplumunun ekonomik hayatına bakıldığında kadınların aile içinde merkezi önemi dikkat çekmektedir. Bilhassa Üsküdar'da yaşayan romanların, şehir merkezinde bulunmaları, ticaret çevresiyle içiçe olmaları, göçebelikten ziyade yerleşik ve şehirli oluşları onların mesleklerini farklılaştırmaktadır. Tarihsel süreçte sosyal ve ekonomik üretim tarzlarının değişip dönüşmesi, romanların sanatlarına ve zanaatlarına dayalı mesleklerin gerilemesi gibi birçok nedenle roman kadınların meslek hayatı da büyük dönüşümlere maruz kalmıştır. Bu sürecin tarihsel verilerin yanı sıra sahadan verilerle değerlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Yöntem: Bu araştırma ile mevcut literatürden hareketle Üsküdar'daki Roman kadınların tarihsel süreçteki meslekleri incelenecek, yakın tarih ve günümüz verilerine ise sözlü tarih çalışması ile ulaşılabacaktır. Bu amaçla Üsküdar'da yaşayan 65 yaş üstü 20 kadın ve 65 yaş üstü 10 erkek ile mülakat gerçekleştirilecektir. Mülakatlar verileri betimsel analiz tekniği ile değerlendirilerek bulgular belirlenecektir.

Araştırmanın amacı Üsküdar'ın gündelik hayatında görünürlükleri öne çıkan ve sözlü kültürün ağırlıklı olduğu roman toplumuna dair verilerin elde edilip kayıt altına alınması ve kadınların meslek hayatının zorlukları, aile ve topluma etkisinin tüm yönleriyle ortaya konularak araştırmacılara ve sosyal politika belirleyicilerine veri sunmaktır.

19 ve 20. Yüzyıllarda Üsküdar ve Göç

Nedim İpek

Ondokuzmayıs Üniversitesi

İstanbul ve Üsküdar'a fetih sonrası Anadolu'dan yoğun bir şekilde zorunlu ve serbest göç gerçekleşmiştir. 19. Yüzyılın ikinci çeyreği itibarıyla İstanbul'da çok sayıda gurbetçi bulunmaktaydı. İstanbul özellikle 1820'lerden itibaren kaybedilen topraklardan kopup gelen muhacir ve mülteci akınlarına maruz kaldı. 1821 Rum isyanı, 1828- 1829 Osmanlı- Rus Savaşı sonrası Balkanlar ve Kafkaslardan Anadolu'ya ve İstanbul'a gelen muhacirler oldu. Ancak İstanbul özellikle Kırım Savaşı, 93 Harbi ve Balkan Savaşları ile Birinci Dünya Savaşı'nda yüzbinlerce muhacire ilticagâh oldu.

Bu süreçte İstanbul'da muhacir barındıracak yer kalmayınca Üsküdar mevki muhacir iskanına açılmıştır. Kitlesel göç sürecinde han, kahvehane, medrese, mektep, cami gibi mekanlara muhacirler yerleştirilmiştir. Açıkta kalan muhacirleri yaz aylarında barındırmak amacıyla Alemdağı, Fenerbahçe ve Selimiye civarında barakalar inşa etmiş ve muhacir yerleştirilmiştir.

Geçici iskan döneminde muhacirlere Şemsipaşa, Paşabahçe, Haydarpaşa, Toptaşı hastanelerinde sağlık hizmeti verilmiştir. Salgın hastalık sebebiyle ölüm vakaları artınca başta Üsküdar olmak üzere İstanbul'da yeni mezarlıkların tahsis edildi. Ayrıca muhtaç muhacirlerin iâşe ve yakacak ihtiyaçları karşılandı. Bu arada daimi iskan sahası belirlenenler Üsküdar üzerinden sevk edilmişlerdir. Muhacirlerin bir kısmı da Üsküdar dahilindeki İhsaniye, Kırılık yokuşu, Çinili Camii, Kapudanpaşa, Vasciler, Açıktürbe, Bulgurlu ve sair yerlerdeki hali arazilere veya mevcut mahalle, köy ve çiftliklere yerleşti(rildi)ler. Bunlara arazi tahsis edilirken, mesken, cami ve mektep inşa edilmiştir.

Bildiri metninde mevcut referans eserlerin yanı sıra özellikle Osmanlı Arşivi'nde yer alan ilgili belgelerin ışığında tespitler ve değerlendirmeler yapılacaktır.

Üsküdar'da Bir Modern Mimarlık Denemesi: Yapı Kredi Bankası Üsküdar Şube Binası (1973)

Neslihan Çipan Karaarslan
Necmettin Erbakan Üniversitesi

Tarihi çevrede yeni bir yapı inşa etme meselesi yıllardır tartışılan, tek bir doğrunun olmadığı, kesin sınır ve kuralların koyulamadığı, yere ve bağlama göre pek çok alternatifin üretilebileceği ve bu sebeple de hep dinamik kalmış bir meseledir. Yapılacak yeni yapının tarihi çevrenin kimliğini koruyarak o çevreye eklemlenmesi ve aynı zamanda inşa edildiği dönemin olanaklarını taşıması beklenmektedir. Bu bağlamda var olan (eski) ile bağ kurabilmiş olmak önemli bir mesele olarak dikkat çeker. Tarihi çevrede üretilen yapılara 1970'lerden bir örnek olan Yapı Kredi Bankası Üsküdar Şubesi bulunduğu çevreye verdiği referanslarla dikkate değer bir yapıdır. İstanbul'da Tekeli-Sisa ortaklığında gerçekleştirilen iki Yapı Kredi Banka binasından biri olan bu yapı Üsküdar Hakimiyeti Milliye Caddesi üzerinde, tarihi çarşının yanında, Yeni Valide Caminin karşısında yer almaktadır. Çok katmanlı yapısıyla Üsküdar, mevcut mimari üretimlerin tartışılabilceği bir mekan olmuş ve olmaya devam etmektedir. Yapının bulunduğu bölge ise 16. ve 18. yüzyıldan kalma belirleyici nitelikteki yapıları içinde bulundurmaktadır. 1975 yılında yayımlanan yapının tanıtım yazısında müellifleri, Üsküdar'da "modern bir Türk yapısı" meydana getirmek istediklerini, fonksiyon ya da strüktürden ziyade mimari yaklaşımı ön plana aldıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında gelenekle bir devamlılık ilişkisi kurmak, çevrenin eski eserlerden oluşan imajının çağdaş bir anlatım içinde bu yapıda devamını sağlamak istemişlerdir. Yapı bazı değişiklikler geçirmiş olsa da günümüzde varlığını hala devam ettirmektedir ve bulundurduğu mimari özellikleriyle korunması gereken modern mimarlık mirası ürünleri arasındadır. Bu çalışmada yapının mimarisi, bağlamı ve döneminin bir modern mimarlık örneği olarak Üsküdar'ın tarihi yapılarının arasında nasıl üretildiği üzerinde durulacaktır.

18. Asır Üsküdar'ında Şeyh Devati Tekkesinin Para Vakfı Üzerinde Bir Değerlendirme

Nevzat Erkan

Kırklareli Üniversitesi

Üsküdar tarihinin manevi mimarlarından birisi Şeyh Devati Mustafa Efendi ve oğlu Mehmed Efendidir. 17. Asırda Aziz Mahmud Hüdayî'nin halifelerinden Muk'ad Ahmed Efendi'den seyrü sülükunu tamamlayıp bugün Üsküdar'da kendi adıyla anılan Camii'nin yanında irşad faaliyetlerini sürdürmüştür. Tekkenin vakfı ve para vakıfları bulunmaktadır.

Bu tebliğde kısaca Şeyh Devati Mustafa Efendi ve oğlu Mehmed Efendi ele alındıktan sonra, Üsküdar mahkeme kayıtlarında “merhum Devati eş-Şeyh Mustafa Efendi'nin nükud-ı mevkufesi” veya sadece vakfı olarak zikredilen para vakıflarından kimlerin istifade ettiği ele alınacaktır. Vakfın gelirleri, harcama kalemleri de kayıtlar ışığında değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Üsküdarlı Bir Şair Mehmet Nazif Ağa

Nurettin Çalışkan

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Sanat, devlet denilen müesses yapının hayatiyetini sağlayan unsurların en önemli yapı taşlarındandır. Şiir ise iç sesin yani insanın içine akan bir nehrin söz denizine akması olarak görülebilir. Bu ırmağın maddesi olan sözün saflık derecesinde yalnızca şairin muhayyilesinin, fikrinin, hissinin derinliği ve devinimi değil, devrinin sosyal şartları da etkili olur. İlmiye, adliye, seyfiye ve sufiyye dâhil hemen her sınıftan kalemle tanışmış her ferdin şiirle iştigal ve mümkünse divan tertip etmesinin bir gelenek olduğu Osmanlı Devleti'nde, 14. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar muhtevası ve mahiyetinin çok az değiştiği şiir ırmağına binlerce şair manzumelerini akıtmıştır. Saf şiir kalitesini yakalamadaki derecesi önemli olmakla birlikte, her şair nazım vüs'ati ve kudreti nispetinde o denizde mutlak bir iz bırakmıştır. Şiir vadisinde kayda geçmiş söz varlıkları ile şairlerin sesleri ummandaki dalgalar gibi bize hala ulaşmakta, ehl-i dil kendi ruh halini, cemiyetin ahvalini, âlemin seyr ü seferini ve devrânın yapıp eylediğini anlamak ve tasvir etmek için divan şiirine müracaat etmektedir.

Klasik Osmanlı şiirine bu çerçevede divanı ile katkıda bulunan şairlerden biri de Enderunlu Mehmet Nazif Ağa'dır. Enderun'da yetiştiğini, II. Mahmud döneminde sırasıyla Hırka-i Saadet Dairesi Ser-hademeliği, padişaha çantacılık ve Hazine Kethudallığı memurluklarında bulunduğunu divanından öğreniyoruz. Asakir-i Mansure'nin teşekkülü, Sultan Abdülmecid'in seyahatleri gibi sarayda bulunuşundan ötürü yakından tanık olduğu olayları nazmına konu edinmiş olması ve bir bakıma manzum vak'anüvisliği ile şair farklı bir hususiyet kazanmaktadır. Divanında bulunan şiirlerden bazıları hanedan mensupları tarafından bestelenmiştir. Üsküdar'da çeşme ve benzeri eserlerin tarih kitabelerinde şairin adı geçmektedir. Vefat mahallinin Üsküdar'da Eski Menzilhane Yokuşu olması ve Karacaahmet Mezarlığı'nda metfun bulunması Mehmed Nazif Ağa'nın Üsküdar'la ünsiyetinin olduğunu, belki de bu ilçede ikamet ettiğini göstermektedir. Bu tebliğ ile divanından hareketle saray memuru bir şairin yaşadığı dönemin ve muhitin tahlili amaçlanmaktadır.

Üsküdar'da Medfun Şairler (XV. - XVIII. Yüzyıl)

Nusret Gedik

Marmara Üniversitesi

Bir şehir, jeopolitik konumuyla, tarihî ve coğrafi yönüyle önemli olduğu kadar içinde barındırdığı insan kalitesiyle de önemlidir. Bu bağlamda Üsküdar, fethinden günümüze kadar Türk medeniyetinin en önemli merkezlerinden birisi olma konumunu sürekli geliştirerek bugüne kadar gelmiş bir şehrimizdir. Üsküdar, tarihî İstanbul'un hemen yanı başında Türk-İslâm medeniyetinin güzel bir örneği olarak tarihten bugüne kendine has dokusunu korumuş, farklı alanlarda Türk kültür ve medeniyetinin yetiştirdiği pek çok büyük isim kah burada doğmuş kah burada yaşamış veya hayatının sonunda bu kutlu şehre gömülmeyi niyet etmiştir. Bu arzu üzerine Üsküdar'a İstanbul'un fethinden önce başlamış Müslüman definlerinin aralıksız olarak bugüne kadar hâlâ devam ettiğini söylemek zor değildir. Malum olduğu üzere ölümden sonraki hayatın kapısı sayılan mezar ve mezarlık kültürü Türk milleti için son derece önemlidir. İnsanımızda doğduğu şehre, yetiştiği veyahut sevdiği mekâna gömülmeyi arzu etme hassası bugün bile hepimizin malumudur. Durum böyle olunca biz de Türk kültür ve medeniyetinin önemli merkezlerinden Üsküdar'a şairler özelinde bakarak, bugün aslında hepsi birer açık hava müzesi özelliği taşıyan hazireler ekseninde onların bu şehirde ne derece medfun olduklarını görmek istedik. Klasik Türk şiirinin büyük üstadlarından Lâle devri şairi Beşiktaşlı Nedîm (ö.1143/1730), hikemî tarzın en önemli temsilcisi Urfalı Nâbî (ö. 1124/1712), devrin önemli şairi Edirneli Kâmî (ö. 1136/1724) gibi Türk edebiyatının önemli şairlerinden bazıları farklı yerlerde doğdular da bugün Üsküdar'da medfun önemli şahıslar arasındadır. Gerek Üsküdar Sempozyumlarında gerekse farklı çalışmalarda Üsküdarlı olan veya bu şehirde yaşamış kimi şairler üzerinde durulmuş olsa da toplu bir katalog hazırlanmamıştır. Çalışma, hem tebliğ sınırları sebebiyle hem de bu ilk bölümün Osmanlı klasik şairlerini kapsamasının düşünülmesi nedeniyle belirli bir zaman periyodunu havidir. XIX. yy.'dan günümüze kadar olan vaktin de bir başka çalışmayla ortaya konulması ayrıca düşünülmektedir. Eskilerin deyiimiyle "şerefü'l-mekân bi'l-mekân" deyip Üsküdar'ı şerefleştiren şairlerin bir dökümünü vererek şehir tarihine bir katkı yapmak bu tebliğin ana amacıdır.

Üsküdar'da Özel Bir Okul: Şule-i Terakki Mektebi

Orhan Murat Çolak

İslam Sanat Tarih Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)

Müslümanların açtığı özel mekteplerin sayısı Sultan II. Abdülhamid döneminde artmış ve Sultan'dan da destek gören bu mektepler, İstanbul'da ve ilçemiz Üsküdar'da halkın rağbet ettiği ve çocuklarını gönderdiği mektepler olmuştur.

Üsküdar'da Müslümanların açtığı ilk özel mektep 1885'te açılan Ravza-i Terakki Mektebi'dir. Bu mektep Üsküdar'da açılan en önemli ve uzun süreli mektep olmuştur. Bu okuldan sonra 1887'de Abdürrahim Neşet Bey'in açtığı Mizan-ı Terakki ve 1900 senesinde Mahmud Celaleddin Bey'in açtığı Şule Terakki Mektebi gelmektedir.

Konumuz olan Şule-i Terakki Mektebi, Üsküdar Arakiyeci Hacı Cafer Mahallesi'nde ve 10 Temmuz 1900 tarihinde mevlit kandilinde, ulemadan olduğunu tahmin ettiğimiz Mahmud Celaleddin Efendi tarafından açılmıştır. Tebliğimizde mektebin idaresi, hocaları, dersleri, öğrencileri, kır gezileri, piyango ve konserler gibi konular üzerinden Üsküdar'ın eğitim tarihinin bir dönemine ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Gotik Bir Hikâyede 18. Yüzyıl Üsküdâr'ı

Osman Ünlü

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi

Gotik edebiyat; kasvet, korku, ölüm gibi unsurları karanlık bir atmosfer içinde işleyen bir edebiyat türüdür. Adlandırılması dolayısıyla batı edebiyat geleneğinde ortaya çıkmış bir tür olarak kabul edilse de genel özelliklerinin daha geniş coğrafya ve zaman diliminde bu türün örneklerine rastlamak mümkün olmaktadır. Türk edebiyatında gotik türlere bakıldığında, yapılan çalışmaların modern Türk edebiyatı dönemleri ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Hâlbuki özellikle Binbir Gece Hikâyeleri gibi ortak İslam geleneğinin ürünlerinde yer alan gotik/olağanüstü unsurların yer aldığı hikâyeler Osmanlı döneminde de üretimini devam ettirmiş ve birçok ürünü de günümüze ulaşmıştır.

Osmanlı dönemi gotik edebiyat ürünlerinden biri de Hikâyet-i Yahyâ Çelebi Bâ-Şeyh Ebû'l-Hayyâr Der Üsküdâr başlıklı hikâyedir. Bilinen tek nüshası Bibliothèque Nationale'de bulunan eserin istinsah tarihi 1143/1730'dur. Yüksek ihtimalle daha önceki zamanlarda üretilmiş olan hikâyede, Narlıkapı semtinde oturan Yahya Çelebi adlı bir gencin arkadaşlarıyla Üsküdar'daki bir düğüne gitmesi, arkasından içki âlemine başlamaları ve sorasında gelişen korku dolu olaylar anlatılmaktadır.

Bildiride gotik edebiyatın genel özelliklerini belirgin bir şekilde taşıyan bu hikâye vasıtasıyla 18. yüzyılın başlarında İstanbul ve Üsküdar'ın çeşitli semtleri hakkında bilgi ve düşüncelerin aktarılması planlanmaktadır.

19. Yüzyıl sonu ve 20. Yüzyıl başında Üsküdar'da Asar-ı Atika Araştırmaları

Ozan Çekmez

Milli Eğitim Bakanlığı

Gerek coğrafi konumu gerekse ticaret yolları üzerinde olması vesilesiyle Üsküdar, tarihin her döneminde farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmış kadim bir beldedir. Osmanlı döneminde de mevcut konumunu başarıyla muhafaza eden Üsküdar, Bilad-ı Selase olarak adlandırılan İstanbul'un üç temel yerleşim bölgelerinden biri haline gelmiştir. Bu sayede kendi içerisinde mozaik bir yapıya sahip Üsküdar'ın nüfusu, ülke içi ve ülke dışında yaşanan sosyo-politik gelişmeler karşısında giderek artmış ve beldeye yeni yerleşim yerleri ihdas edilmiştir. Ayrıca 19.yüzyılda başta Avrupa olmak üzere birçok yeri etkisi altına alan define ve asar-ı atika taharriyatı bu topraklarda da etkisini göstermişti. İşte bu iki gerçeklik ışığında Üsküdar'da 19.yüzyıl itibariyle "asar-ı atika" araştırmalarının revaçta olduğunu hatta bu durumun 20.yüzyılda da devam ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Asar-ı atika adlı genel bir başlık altında incelenecek gelişmelere bakıldığında bölgenin tarihsel gerçekliğinin bilinciyle yapılan araştırmalar olduğu gibi herhangi bir inşaat kazısı sırasında da tesadüfen denk gelinen asar-ı atika da olmuştur. Bu durum, bölgenin asar-ı atika noktasında ne kadar mümbit olduğunu göstermektedir. Ayrıca Osmanlı ülkesinde asar-ı atika konusunda yaşananların bir benzerini Üsküdar'da da görebilmek mümkündür. Şöyle ki; Üsküdar'da birçok kaçak kazı girişimi olduğu gibi kurallara uygun yapılan kazılar da söz konusudur; ancak bölgenin başkente yakınlığı ve devlet otoritesinin taşraya kıyasla daha güçlü olması, bölgede asar-ı atika araştırmalarının daha etkin bir denetim mekanizmasıyla kontrol edildiğini göstermektedir.

Sahada etkin işbirliği ve kurumlar arası güçlü iletişim, denetim mekanizmasını oldukça güçlendirmiştir. Ayrıca kazı ve araştırma öncesinde araştırmacılara verilmesi gereken ruhsat, kılı kırk yararcasına yapılan araştırmalar neticesinde verilmiş ve bazen de ruhsat talepleri ya reddedilmiş ya da iptal edilmiştir. İşte tüm bu gelişmeler Üsküdar'da asar-ı atika taharriyatının Osmanlı Devleti'nin gözetimi altında daha etkin bir inceleme ile yapıldığını göstermektedir.

Üsküdar'da Alman Okulu Açma Çalışmaları ve Üsküdar Kız Sanayi Mektebi Müdiresi Johanna Walther

Ömer Faruk Demirel

Araştırmacı

Türk-Alman ilişkileri diğer bir çok Avrupa ülkesine nazaran daha geç başlamıştır. Başlangıçta siyasi ve ekonomik alanda gelişmekte olan ilişkiler Alman subayların 1835 yılından itibaren Osmanlı ordusunda görevlendirilmesiyle askeri alanında da gelişme göstermiştir. Harp okulunda Alman subayların ders vermeleriyle ve ders kitaplarını yazmalarıyla ve Harp Okulu müfredat programına Almanca derslerinin de konmasıyla Türk-Alman ilişkileri eğitim alanında da başlamıştır. Sayıları çok olmasa da Alman askeri eğitimcilerden sonra veterinerlik, tıp ve lisan eğitiminde de Almanlar görevlendirilmeye başlamıştır.

Alman harici kültür politikası başlangıçta yurt dışında bulunan Almanların bulundukları ülkede asimile olmalarını önlemeye yönelikti. İstanbul'da 1867 tarihinde kurmuş oldukları Alman ve İsviçre mektebinde sadece İstanbul'da yaşamakta olan Alman ailelerin çocuklarına ders verilmekteydi. Almanya diğer bazı Avrupa ülkelerine nazaran sömürgecilikte geç kalmıştı. Kendi deyimleriyle 'güneşin altında' yerini almak isteyen Almanya dış politikasını ve yabancı ülkelerde uygulamakta oldukları dış kültür politikasını da değiştirmeye 1897 yılından itibaren başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde netleşen bu politika başka milletlerin ruhlarını fethetmeyi hedeflemekteydi. Başlangıçta Osmanlı tebasının gayri müslim unsurlarını okullarına kabul eden Almanlar sonraları Müslüman ailelerin çocuklarını da okullarında eğitmeye başlamışlardır. Osmanlı topraklarında çok sayıda Amerikan, İngiliz, Fransız ve Rus okullarının varlığı fark edilince Almanlar da kendi okullarının sayısını arttırmaya çalışmışlardır.

Eğitim alanındaki ilişkiler 1915 yılında Franz Schmidt'in Maarif Nezareti'nde müşavir görevine getirilmesiyle ivme kazanmıştır. Franz Schmidt üç yıl görev yaptığı Maarif Nezareti'nde özellikle Türk okullarının müfredatlarına Almanca dersini sokmak ve Türk okullarında Alman öğretmenler görevlendirmek için çaba sarfetmiştir. Almanlar

savaşın sonuna doğru Üsküdar'da da okul açmaya çalışmışlardır. Ahalisi nerdeyse tamamen Müslümanlardan oluşan Üsküdar'da Alman öğrenci yoktu. Okul tamamen propaganda maksatlı planlanmıştı.

Çengelköy'de bulunan bir binada Eylül ayında öğretime başlaması planlanan bu proje savaşın sona ermesi ve Almanların Türkiye'yi terk etmek zorunda kalmaları sebebiyle gerçekleşmemiştir. Bir yıla yakın bir zaman süren kuruluş çalışmalarına dair detaylı bilgiler Alman Dışişleri'nin arşivindeki dosyada mevcuttur. Her ne kadar Üsküdar'da bir Alman okulu hayata geçirilememiş olsa da Türkiye'de kurulan Alman okullarının hedef ve gayelerini gözler önüne sermesi açısından bu dosyadaki bilgiler kıymetlidir.

Üsküdar'da bir diğer Alman eğitim faaliyeti ise Midhat Paşa Kız Sanayi Mektebi'nde bir Alman öğretmenin görevlendirilmesi olmuştur. Bu okulda müdire olarak görev yapmış olan bayan Walther ile alakalı arşiv dosyalarında gerek Walther'in kendisi hakkında gerekse okul hakkında önemli bilgiler mevcuttur. Okulun eksik ders malzemelerini Alman Dış İşleri Bakanlığı tarafından temin edilmesini sağlamaya çalışması onun işini ne kadar ciddiye aldığını göstermektedir. Bir yıl gibi kısa bir süre görev yapmış olsa da öğrenciler üzerinde etkili olduğu düşünülebilir. Walther'in biyografisi ele alınırken eğitimi ve Türkiye'ye gelmeden önceki görevi, verdiği dersler üzerinde durulmuştur. Bu belgeler sayesinde Mithat Paşa Kız Sanayi Mektebi'nde görevlendirilen Alman öğretmenin donanımı ve görevlendirilme sürecinin yanında mektebin içinde bulunduğu durum hakkında bilgi edinmek mümkün olacaktır.

Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti ve müttefiklerinin aleyhine bitmesi ile Almanlar Türkiye'yi terk etmek zorunda kalmışlardır. Üsküdar'da sadece bir yıl görev yapmış olan Walther'de sözleşmesinin kalan iki yılı için tazminatını alarak ülkesine dönmüştür. Her ne kadar Üsküdar'daki Alman eğitim faaliyetleri çok kısa bir süreyi içine almış olsa da Üsküdar eğitim tarihinden bahsederken Almanların çalışmalarına da yer verilmesi elzemdir.

Bu bildiri gerek Alman okulları gerekse Türk okullarında görev yapan Alman öğretmenlerin araştırılması eğitim biliminin dışında misyonerlik ve Türk-Alman ilişkileri hakkında yapılan makro düzeydeki çalışmalara mikro düzeyde katkı sağlayacaktır.

Kalebend Defterlerine Göre III. Selim Döneminde Üsküdar'da İşlenen Suçlar ve Suçlu Profilleri

Ramazan Uz

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Osmanlı Devleti ile ilgili sosyal ve hukuki açıdan yapılan çalışmalarda çok önemli veriler sağlayan temel kaynaklardan birisi de Kalebend Defterleridir. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivlerinde yer alan defter türlerinden olan Kalebend Defterleri, A.{DVNS.KLB.d fon kodu altında 1722-1841 tarihleri arasında numaralandırılmış 44 adet defterden müteşekkildir. Yıllara göre tutulan bu defter serisi içerisinde III. Selim'in saltanatı olan 1789-1807 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'nin farklı coğrafyalarında işlenen birçok suça dair kayıtlar, 22-31 numaralı defterlerde (H.1199-1221/M.1784-1807) yer almaktadır. III. Selim dönemi Kalebend defterlerinde kayıtlı hükümler sayesinde günümüz Üsküdar sınırlarında işlenen suçların türlerini, bu suçları işleyen kişilerin toplumsal statülerini, cinsiyetlerini, etnik ve dini aidiyetlerini tespit edebilmektir. Yaptığımız ön araştırmalar sonucu elde edilen veriler, verilen ceza türleri, cezaların infaz edildiği yerler ve ceza süreleriyle ilgili de önemli istatistiki sonuçlara ulaşılabileceğini göstermektedir.

Üsküdar Yeni Valide Çeşmesi'nde Palmet Motifinin Kullanımı Üzerine Yeni Düşünceler

Resul Yelen

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üsküdar Yeni Valide Külliyesi veya Gülnuş Valide Sultan Külliyesi olarak adlandırılan yapı Üsküdar İskele Meydanı'nın güneyinde, Hakimiyet-i Milliye, Balaban ve Uncular Caddeleri ile İmam Nasır Sokağı'nın kesiştiği yerde bulunmaktadır. Bir yapılar topluluğu teşekkülünde, Rabia Emetullah Gülnuş Sultan tarafından 1708-1711 yılları arasında inşa edilmiştir. Külliye cami, türbe, hazire, sebil, iki çeşme yapısı, muvakkithane, hünkâr kasrı, imaret ve sıbyan mektebinden oluşmaktadır. Bânî Gülnuş Emetullah Sultan 1640'lı yılların başında Girit'te doğmuş ve Venedikli bir aileye mensuptur. Girit'in fethi zamanında İstanbul'a yani Osmanlı sarayına getirilmiştir. Gülnuş Sultan, Padişah IV. Mehmed'in eşi olmasının yanı sıra II. Mustafa ile III. Ahmed'in de annesidir. Gülnuş Emetullah Sultan sarayda "haseki" ve "valide sultan" unvanlarıyla uzun yıllar Osmanlı Devleti'nin önemli bir kadın figürüyle öne çıkmaktadır. Hayır sahibi bir kadın sultan olarak Üsküdar'daki külliyesi dışında Mekke'de imaret, Galata'da ve Sakız Adası'nda cami ve Edirne'de çeşme inşa ettirmiştir. Üsküdar'daki külliye'nin doğusunda yer alan çeşme anıtsal görünümü ve süsleme özellikleri ile Osmanlı mimarisinde bezemede yeni bir anlayışın oluşumuna öncülük eden eserlerdendir. Çeşmenin aynalık bölümünde yer alan kâse içinde meyve tasvirleri ile dilimli yarım daire biçimindeki kemeri dışında tepelik kısmının ortasındaki büyük palmet motifi dikkat çekmektedir. Bu palmetin içi kıvrımlı bitkisel desenlerle doldurulmuş alt kısmında ise dokuz tane kuş tüyünü andıran düzenleme bulunmaktadır. Araştırmacıların genellikle palmet ve ters yelpaze olarak adlandırdıkları bu süsleme kadim bir figür olan çift başlı kartal motifini anımsatmaktadır. Kartalın yüz bölgesi soyut anlayışı ile palmet biçiminde oluşturulmuş kuyruk kısmı ise gerçekçi anlayışla kabartılmıştır. Birçok uygarlık tarafından arma olarak kullanılan çift başlı kartal imgesi güç, hakimiyet, hükümdarlık ve sultanlık gibi anlamlar ihtiva etmektedir. Gülnuş Valide Sultan'a ait bir çeşmede kullanımı ise Sultan'ın yaşam serüveni ve içtimai konumu ile yakından alakalıdır. Bu kadim sembolik tercihin Osmanlı taş süslemesinde kullanılması motif ve anlam sürekliliğini göstermesiyle de ayrıca nazar-ı dikkatleri çekmektedir.

Üsküdar'da Bulunan Osmanlı Mezartaşlarının Ser-Levhalarının Tasnifi Ve Muhteva Tahlili

Sadi S. Kucur

Marmara Üniversitesi

Osmanlı mezar taşlarının ser-levhalarında muhtelif ibarelere rastlanır. Bunların çok büyük kısmında yegâne bâkî ve hayy olan Allah zamirle veya muhtelif sıfatlarını vurgulayan isim cümlecikleriyle anılır. Daha azında ise kelime-i tevhid, ölümle ilgili bazı ayetler, tarikatlara mahsus bazı ibarelerin yanı sıra beşerî ve dünyevî bazı serzeniş ifadeleri de görülür. Bütün bunlar tasnif edilerek muhtevaları tahlil edilmeye çalışılacaktır

Üsküdar'ın Kaybolan Mahallesi: Şemsi Paşa

Safa Meral

Yıldız Teknik Üniversitesi

Günümüz Üsküdar idari sınırları içerisinde mahalle olarak tanımlanmayan Şemsi Paşa Mahallesi, yaklaşık bir asır önce çizilmiş Pervititch haritalarında sınırları belirgin bir şekilde görülmektedir. Mahalle ismini 16. yüzyılda çeşitli devlet kademelerinde görevler alan Şemsi Ahmed Paşa'nın ismi ile anılmaktadır. Mahalle, paşanın burada ikamet etmesi ve yapmış olduğu eserler vesilesiyle kendi ismi ile anılagelmiştir. Kendi adıyla anılan ve Sultan III. Murad'a hediye ettiği Şemsi Paşa Sarayı'nı buraya yaptırmış, bir başka banisi olduğu ve Mimar Sinan'a yaptırdığı Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi'ni bir yalı camisi hüviyetiyle burada inşa ettirmiştir. Lakin mahalle geçen bir buçuk asırlık süreç içerisinde dönüşmüş ve İstanbul'un kaybolan mahalleleri arasına karışmıştır.

Pervititch haritalarında mahallenin sınırları; doğuda tekel depolarının nihayetlendiği Kavaklı İskele Sokak'tan batıda Mehmet Paşa Değirmeni Sokağı arasında, güneyde ise Doğancılar Caddesi'ne kadar olan alanı kapsamaktadır. Şimdi bu alanın bir kısmı resmîyette Aziz Mahmud Hüdayi Mahallesi'ne, bir kısmı da Mimar Sinan Mahallesi'ne aittir. Tarihsel süreç içerisinde birçok mühim yapı yıkılmış, kıyı hattı değişmiş, şehrin kendisine has dokusu bozulmuştur. Şerefabad Kasrı, Adliye Camii yıkılan bu mühim yapılardan sadece birkaçıdır. Pervititch haritasında görülen, Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi'nin batısında yer alan çiçek bahçesi, güneyinde yer alan sebze bahçesi ise 20. yüzyıldaki imar faaliyetleri sebebiyle ortadan kaybolmuştur. 1986 yılında yapımına başlanan kazıklarla destekli sahil yolu ile kıyı hattı ve dokusu bozulmuş, yoğun bir trafik buraya taşınmıştır. Ayrıca bu yol çalışması ile tekel depoları ve Balaban İskelesi'ne ait yapılar yıkılmış, Şemsi Ahmed Paşa Meydanı bu yola kurban gitmiştir. En son ise 2017 yılında yapımına başlanan Üsküdar Meydanı projesi ve akabinde 2021 yılında bu projenin bir devamı niteliğinde Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi önüne yapılan yeni yürüme yolu ile de caminin yalı cami olma özelliği zarar görmüştür. Bu çalışmada, Üsküdar'ın bu güzide mahallesinin tarihsel süreç içerisindeki oluşumu, dönüşümü ve günümüzdeki vaziyeti anlatılacaktır. Yukarıda bahsi geçen yıkımların,

dönüşümün ayrıntılarına girilecek, özellikle 1869 yılında yıktırılan Şerefabad Kasrı'nın günümüzdeki yerinin tespiti paylaşılacaktır. Tüm bu anlatımlar, belgeler ışığında, başta Pervititch haritaları olmak üzere tarihi haritalar, uydu görüntüleri üzerinden bir okuma ve mukayese ile yapılacaktır. Bu anlatımların nihayetinde de Üsküdar'ın en kıymetli mahallelerinden biri olan Şemsi Paşa Mahallesi'nin nasıl yitirildiği açık bir şekilde ortaya koyulmuş olunacak, bu sonuç ile gelecekte benzer hataların yapılmaması adına önerilerde bulunulacaktır.

Yeni Belgeler Işığında Paşalimanı Un Değirmeni

Salih Başkutlu
Munzur Üniversitesi

Buhar değirmenlerinin icat edilmesinden sonra Avrupa'dan Osmanlı Devleti'ne ithal edilmesi, XIX. yüzyılda hız kazanan sanayileşmeve fabrikalaşma süreciyle doğru orantılı olmuştur. İstanbul Üsküdar'daki buhar değirmeni de bu sürecin bir yansımasıydı. Bu örnekten anlaşılacağı üzere buhar değirmenlerinin inşa edilerek işletilmesi için sermaye ve yetişmiş iş gücü gerekiyordu. Bu açıdan Paşalimanı'nda buhar değirmeni kurma hakkı alan kişiler her ne kadar Osmanlı vatandaşı olsa da borç ve hisse senetlerinin önemli kısmının yabancı sermayedar ve gayrimüslim Osmanlı tebaasının kontrolünde olduğu görülmüştür. Değirmencilik endüstrisine yatırım yapacak sermayedar bulmanın zorluğu, bu tesislerin kurulması için gerekli olan makineler ithal edilirken ihtiyaç duyulan bilgi ve donanım yetersizliği ve yetişmiş iş gücünün olmaması buhar değirmenlerinin yabancı yatırımcıların kontrolünde kurulmasına neden olmuştur.

Kuşkusuz böyle bir değirmenin varlığı, Osmanlı devletinin değişen dünya koşullarına uyum sağlama becerisini örnekleyen bir gelişmedir. Bu noktada çalışmamızın amacı, arşiv belgeleri ışığında, 1864 tarihinde işletmeye açılan mezkûr değirmenin hedeflerini, kurumsal yapısını ve faaliyetlerini yansıtmak olacaktır. Daha önce M. Eliaçık ve F. S. Kariptaş Üsküdar sempozyumlarına bu değirmeni konu edinen bildiriler sunmuşlardır. Mezkûr çalışma her iki yazarın çalışmalarında kullanmadığı yeni belgeler ve görseller ışığında söz konusu değirmenin farklı bir hikayesini ortaya koymayı hedeflemektedir. Peki bu yeni kaynaklar bize neyi söylemektedir? Değirmenin işletmeye açıldığı kesin tarih, geçirdiği yangınlar, teknolojik aksamdaki dönüşüm, üretim kapasitesi, verilen imtiyazlar gibi daha birçok yeni bilgi gün yüzüne çıkacaktır.

Zabel Yesayan'ın “Silahtar'ın Bahçeleri” Adlı Eserinde Üsküdar

Saliha Kasap

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Üsküdar, çok kültürlü yapısı ve doğal güzellikleri ile İstanbul'un en güzide ilçelerinden biridir. Asya yakasının temsili olan Üsküdar, zengin geçmişi ile de tarihî bir nitelik taşır. Geçmişten günümüze farklı kültürlerle yoğrulan ilçe bu özelliği ile adeta bir kültür mozaiğidir. İlçe de tarihten günümüze birçok farklı etnik topluluktan insan yaşamıştır. Semtteki bu çok sesliliği Üsküdar'la ilgili yazılan eserlerin çeşitliliğinde de görmek mümkündür. İlçe, tarihte ve günümüzde de İstanbul Ermenileri'nin bir kısmını içerisinde barındırmış ve Ermenilerde ilçeye birçok eser kazandırmıştır. Üsküdar, on altıncı yüzyıldan beri varlığını sürdüren; kilise, manastır, okul ve ruhban okulu gibi köklü kurumlarıyla Ermeni cemaatinin merkez yerlerinden biri olmuştur.

Üsküdar Ermeni cemaatinin içerisinde birçok entelektüel, yazar, şair ve mimar vardır. 5 Şubat 1878 tarihinde Üsküdar'da doğan ünlü yazar Zabel Yesayan da bunlardan biridir. Yesayan Üsküdarlı bir yazar olarak birçok eserinde Üsküdar'ı anlatmıştır. Bu eserlerin bir kısmı roman gibi kurgu iken, hatıralarında ve düz yazılarında da doğduğu ve büyüdüğü yer olan Üsküdar'a yer vermiştir. Ünlü yazarın ölmeden önce yazdığı son eserlerinden olan Silahtar'ın Bahçeleri aldı hatıratında da arka plan hep Üsküdar'dır. Bu çalışmada da Zabel Yesayan'ın gözünden 1900'lü yılların Üsküdar'ındaki şahitlikleri ele alınacaktır.

1894 Depreminde Üsküdar'da Hasar Gören Yerler Hakkında Bir Değerlendirme

Sema Küçükalioglu Özkılıç
Milli Eğitim Bakanlığı

Deprem kuşağında bulunan Türkiye’de son yıllarda ardı ardına meydana gelen depremler, tarihi deprem kayıtlarını yeniden gündeme getirmiştir. Zira depremlerin önceden kestirilememesi, fay kırıklarının tespitindeki güçlükler bu kayıtları anlamlı kılmaktadır. Bunun yanı sıra tarihi yapıların deprem direncini ölçümlemek ve binaların depremselliğini tespit etmek için de bu verilere ihtiyaç vardır. Bu nedenle tarihi depremlerde hasar gören yerlere ilişkin hazırlanan/ hazırlanacak envanterler son derece önemlidir. Bununla beraber tarihi depremlerde hasarlı yapılar ve hasara dair kayıtlarda yer alan verilerin şiddet cetvelleri üzerinden tanımlanarak haritalandırılması da tarihi depremlerin şiddetini ve boyutunu anlamada önem arz ederler. Ancak gerek depremlerle ilgili tarih disipliniyle beraber yürütülen disiplinler arası çalışmaların gerekse geçmişte meydana gelen depremlerde hasarlı yapılar/yerler hakkında hazırlanmış envanterler ile haritaların yeter sayıda olduğunu söylemek zordur. Bu cümleden olarak; çalışmayla tarihi depremler hakkında yürütülebilecek disiplinler arası çalışmaların önemine dikkat çekmeyi umuyoruz.

Çalışmanın konusu, İstanbul’u etkileyen depremler arasında yer alan 1894 Depreminin Üsküdar’da meydana getirdiği hasarın boyutudur. Aras Vadisi’nden başlayıp Saros Körfezi’ne kadar uzanan Kuzey Anadolu Fay hattının etki alanında olan ve tarihsel süreç içinde Marmara Denizi’nden geçen fay hattı üzerindeki hareketlilikten etkilenen İstanbul, 19. yüzyılın son büyük depremini 1894’te yaşamıştır. Deprem, 10 Temmuz günü öğle ezanının okunduğu saatlerde ardı ardına gelen üç sarsıntıyla vuku bulur. İstanbul’da çok sayıda yapı bu depremden etkilenir; az ya da çok hasar görür. Depremden etkilenen bölgelerden biri de Üsküdar’dır ve İstanbul’da hasar gören yerlerin yaklaşık %5’i bugünkü Üsküdar ilçesi sınırları içerisinde. Bu çalışmada, 1894 Depreminin Üsküdar üzerindeki etkileri ve depremin yol açtığı hasara ilişkin hazırlanan envanter değerlendirilecektir.

Çalışmada ayrıca Üsküdar'da Hasar Gören Yerler Envanteri başlığı altında ele alınan veriler, şiddet cetvellerine göre tanımlanarak haritaya aktarılacaktır. Böylelikle 1894 Depreminin Üsküdar'da yarattığı tahribatı daha somut bir şekilde ortaya koyma ve görünür kılma imkânı olacaktır. Bunun yanı sıra Üsküdar'daki bazı tarihi yapıların 1894 Depremi Kimliğinin çıkarılıp haritaya aktarılmasının belediyeçilik, şehir ve mimarlık tarihi açısından önemine de değinilecektir.

17. Yüzyıl Üsküdar Kadınlarının Gayrimenkul Mülkiyeti (1656-1676)

Şule İyigönül Atasağun
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Bu tebliğde, Üsküdar bağlamında orta halli Osmanlı kadınının gayrimenkul mülkiyetinin sosyal ve ekonomik boyutları incelenmektedir. Üsküdar şer-i sicilleri temel kaynak olarak kullanılmıştır. Tebliğde şu sorulara cevap aranmaktadır; Üsküdar kadınlarının servetinde gayrimenkulün yeri nedir? Gayrimenkulleri nelerden oluşmaktadır? Gayrimenkullere nasıl sahip olmaktadırlar? Gayrimenkullerini nasıl yönetmektedirler? Tebliğin amacı, Osmanlı kadınının ekonomik hayattaki rolünü ve gayrimenkul mülkiyetinin onun için taşıdığı anlamı ortaya koymaktır.

Muhafazakar Kadınlar İçin Üçüncü Mekan Üretimi: Çengelköy Örnek Durum Çalışması

Tuba Kara

Marmara Üniversitesi

Bu çalışma, kent mekanında muhafazakâr kadınlar için kültürel ve dini atıflarla üretilen üçüncü mekanları konu edinmektedir. Çengelköy muhiti özellikle muhafazakâr kentli nüfusun rağbet ettiği emsal niteliğinde bir dinlenme alanı olması sebebiyle araştırma sahası olarak seçilmiştir. Çengelköy'deki belirli kamusal alanlara, özelde kafelere, muhafazakâr kadınların üçüncü mekânı olarak odaklanılmıştır. Bu tür mekanların talep eden ve talebe cevap verenler arasındaki karşılıklı etkileşim sonucunda nasıl üretildiklerini anlama için katılımcı gözlem, yarı yapılandırılmış mülakat ve niteliksel medya içerik analizi yöntemlerine dönüşümlü bir şekilde başvurulmuştur.

Üsküdar'da Bir Hususi Mektep: Altunizade Mektebi

Tuğba Aydeniz
Karabük Üniversitesi

Üsküdar Tophanelioğlu'nda, 1900-1905 yılları arasında faaliyet göstermiş olan Altunizade Mektebi, ibtidai ve rüştiye olarak iki kısma ayrılan ve toplam eğitim süresi 6 sene olan bir mekteptir. Bu tebliğde, Altunizade Mektebi'nin eğitim faaliyeti, ders kadrosu, öğrenci sayısı ve okulda verilen dersler ele alınarak toplumsal hafızamızdaki yeri ve önemine dair elde edilen bilgilerin yanında araştırmada ulaşılan neticelere yer verilecektir. Tebliğde, Osmanlı Arşivinde bulunan Altunizade Mektebi ile ilgili belgelerin yanında hatırat kitapları ile Üsküdar tarihi ve Osmanlı eğitimi üzerine araştırma kitapları kullanılacaktır.

Üsküdarlı Esnaf Ali'nin Günlüğünden 1922 Senesinde Üsküdar

Uğur Can Yıldızdal
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Günlük tutmak modern dönemde çok yaygın bir eylem olarak karşımıza çıksa da, hem Osmanlı döneminde hem de Cumhuriyet döneminin ilk senelerinde yaygın bir aktivite değildir. Ancak, araştırıldığında az bir sayıda da olsa halkın içinden insanların günlük tuttuklarını görebiliyoruz. Bildirimizde Üsküdar'da 1922 senesinde tutulmuş ve bir esnafa ait olan günlüğü her yönüyle analiz edeceğiz. Günlük Ali adında bir esnafın, Üsküdar'a taşındığı günden itibaren tutulmaya başlanmıştır ve çeşitli olayları içermektedir. Bunun yanı sıra Esnaf Ali dükkanına aldığı malzemelerden, borç verdiği insanlara kadar defterine yazmıştır. Günlük, sosyal hayata dair izleri de barındırmaktadır. Mesela, bir kurban bayramında insanların neler yaptıklarını ve güne nasıl başladıklarını günlük üzerinden öğrenebiliyoruz. Dolayısıyla, günlük bir not defterinden çok daha ötedir. Hatta, 1922 senesinde henüz İstanbul işgal altında olduğundan bununla ilgili üzüntülü değinmelere ve iki beyitlik mısralara da defterde rastlamaktayız. Bu veriler, günlüğü birçok boyuttan incelememizi ve yorumlamamızı sağlamaktadır. Esnaf Ali'nin günlüğü Kurtuluş Savaşı'nın sonlanmasına da değinmektedir. Günlükten kazanılan zaferin İstanbul'da nasıl yankılandığını dahi öğrenebilmekteyiz. Bunun yanı sıra İsmet Paşa'nın İstanbul'a gelişi gibi konularda işlenmektedir. Dolayısıyla günlük, bir tarih kitabını da andırmaktadır.

Kaybolan Bir En'âm-ı Şerîf'e Dâir...

Uğur Derman

(E) Marmara Üniversitesi

Osmanlı medeniyetinde hüsn-i hattın koleksiyonunu yapan meraklılara rastlandığı gibi, devrinin gelenekli san'at üstâdlarına eser sipariş ederek onları maddî ve mânevî cihetten destekleyen kimseler de çıkardı.

Bunlardan biri olarak hatırladığımız Es'ad Fuad Tugay (1885-1973) da evinin duvarlarında veya kütüphanesinde bulunan kıymetli eserleri Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'ne hediye etmişti. Bahsedeceğim eser, Hacı Kâmil Akdik (1861-1941) hattıyla yazılmış olan En'âm-ı Şerîf 'dir. Tezhibi Necmeddin Okyay'ın oğlu Sâmi Necmeddin'e (1911-1933), cildi de Necmeddin Okyay'a (1883-1976) ait olan bu En'âm'a hayran kalarak bâzı sahifelerini 1970 yılında çektirmiştım.

Kurum üyelerinden –ismini vermek istemediğim- bir tarih profesörü bu eseri kütüphaneden alarak iade etmemiş. Üç yıl önce Abu-Dabî'deki bir hat koleksiyonunda yer aldığını esefle gördüğüm bu şaheseri, baba-oğul iki Üsküdarlı san'atkârın eseri olarak sizlere tanıtmayı münasib gördüm.

Üsküdar'ın Memduhu: Memduh Cumhur

Ümran Ay Say-Merve Gören

Marmara Üniversitesi-İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

2018 yılında kaybettiğimiz Memduh Cumhur Beyefendi, eczacı, şair ve musikişinas kimliğiyle Üsküdar'ın tanınmış simalarından birisidir. Cumhur'un Üsküdar merkezinde bulunan eczanesi, Ahmet Yüksel Özemre'nin Üsküdar'da Bir Attar Dükkanı isimli eserindeki attar dükkanı gibi devrin ilim, kültür ve sanat erbabının buluşma noktası olmuş, Üsküdar'ın sözlü kültür tarihi çalışmaları için vazgeçilmez bir durak özelliği kazanmıştır.

Cumhur; gazel, kıta, rubâî gibi nazım şekilleriyle divan şiiri tarzında yazdığı şiirlerinde Yahya Kemal Beyatlı'nın yakın takipçisi olmuş, his ve hayal dünyasını ses ve musikinin ahengiyle örmüştür.

İki ana konu etrafında hazırlanan bu tebliğin ilk bölümünde Cumhur'un yazılarında ve şiirlerinde ele aldığı konular ve üslup özellikleri incelenecek, ikinci bölümünde ise yakın çevresinin ve dostlarının gözünden Memduh Cumhur kimdir, kültür ve sanat dünyamıza dair görüşleri nelerdir, sorularının cevabı aranacaktır.

Sosyal Belediyecilik Bağlamında Üsküdar Belediyesi Özgün Eğitim Faaliyetleri Ve Yeni Nesil Kütüphanecilik Hizmetleri

Yakup Öksüz

Üsküdar Belediyesi

Cok hızlı ve çok yönlü değişimlerin yaşandığı, temel ihtiyaçların çeşitlendiği ve arttığı bir dönemde yaşıyoruz. Bu durum bireyleri, aileleri ve kurumları doğal olarak fazlasıyla etkiliyor ve yeni arayışlara yönlendiriyor.

Ülkemizde Köyden kente göçün, ekonomik, sosyal, teknolojik gelişmelerin, ailenin küçülmesi, sınavların artması, sosyal ortamların/ sosyalleşme imkânlarının azalması, eğitime ayrılan sürenin ve maddi külfetinin artması gibi durumların neticesinde öğrencilerin, gençlerin ders çalışabilecekleri, sınavlara hazırlanabilecekleri mekânlara ihtiyaçları da arttı.

Bu durumun farkına varan kurumlar hızlıca gençlerin, öğrencilerin ihtiyaç duydukları konularda eğitime destek imkanları ve mekanları oluşturmaya başladılar.

Bu bağlamda öne çıkan ve tüm belediyelere örneklik teşkil edecek projelere, çalışmalara imza atan Üsküdar Belediyesi'nin birçok alanda, her yaş grubuna hitap eden nitelikli, özgün, faydaya ve sonuca yönelik eğitim çalışmalarını, tüm gençlerin rağbet gösterdiği yeni nesil kütüphanecilik hizmetlerini, Özgün mimarisi ve kitap kafe konseptiyle gençlerle birlikte ailelere ve tüm topluma hizmet veren Nevmekânları değerlendireceğiz.

Klasik Türk Şiirinde Üsküdar Üzerine Yazılmış Müstakil Manzumeler

Yunus Kaplan

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

Divan şairleri yaşamış oldukları veya bir vesileyle yollarının düştüğü şehirlerin sahip olduğu tarihî, coğrafi ve mimari gibi özelliklerine kayıtsız kalmayarak sahip oldukları şairlik istidadıyla bunları şiirlerine aksettirmekten geri durmamışlardır. Bu bağlamda Osmanlı coğrafyasındaki birçok yerleşim yeri, sahip olduğu özelliklerle divan şairlerine ilham kaynağı olsa da adından en fazla bahsedilen ve hakkında en fazla şiir yazılan şehir, hem Osmanlı'nın başkenti ve en önemli kültür merkezi olması hem de sahip olduğu tabii güzellikleriyle İstanbul olmuştur. Yazılan bu şiirler genel olarak sadece İstanbul'a münhasır kalmamış, bu güzel şehrin semtleri hakkında da çeşitli manzumeler kaleme alınmıştır. Bu semtler içinde gerek konumu gerekse sahip olduğu eşsiz tabii ve tarihî güzellikleriyle Üsküdar'ın ayrı bir yeri vardır.

Bu meyanda birçok divan şairi, Üsküdar'ın sahip olduğu kendine has bu güzellikleri her fırsatta dile getirmekle kalmamış, burayla özdeşleşen birçok unsuru; özellikle tevriye, mecaz ve cinas gibi edebî sanatlar vasıtasıyla farklı çağrışımlar ve anlam ilgileri içinde yazdıkları manzumelerde bir araya getirmiştir. Böylece hem çok sevdikleri bu semte karşı besledikleri güzel duyguları dile getirmişler hem de bu semtin sahip olduğu güzellikleri adeta kayıt altına almışlardır. Üsküdar hakkında şairlerin zihinlerinde oluşan bu bedii güzellikler, zaman zaman müstakil şiirler şeklinde derli toplu bir hâle bürünmüştür. Mezâkî, Pravadili Aşkî, Hilmî, Remzî, Sahaflar Şeyhizâde Esad, Sıdkî Derviş Mehmed ve Ahmed Remzi Akyürek'in Üsküdar redifli gazelleri ile Bahtî mahlasıyla şiirler yazan Sultan I. Ahmed'in Üsküdar'ı konu edindiği gazeli; Pirîzâde Mehmed Sâhib, Ahmed ve Vehbî'nin murabbaları mihverine tamamen Üsküdar'ı alan manzumelerdir.

Bu bildiride büyük kısmı ilk defa tarafımızca tespit edilen bu manzumeler, derli toplu bir hâlde bir araya getirilecek ve ilim âleminin istifadesine sunulacaktır. Böylece hem şairlerin hayal süzgecinden geçerek nazım şekillerinin kalıpları içinde bir tablo hâlinde gelecek nesillere miras bırakılan Üsküdar'ın sahip olduğu ısıltılı güzellikler ortaya konulacak; hem de büyük bir zenginliğe sahip olan Üsküdar literatürüne edebî değeri haiz yeni unsurlar eklenmiş olunacaktır.

Belgeler Işığında Üsküdar İdadisi 1904-1924

Yusuf Turan Günaydın
Araştırmacı

Üsküdar eğitim tarihi üzerinde çalışmalar gittikçe artmaktadır. Bu meydana oluşan bilgi birikimine göre faaliyetine 1892 yılında başlayan Üsküdar İdadisi 1913'te Üsküdar Mekteb-i Sultanisi adını almış, 1922 yılına kadar Üsküdar Paşakapısı'nda bir eğitim yuvası olarak varlığını korumuştur. Okulun tarihçesine dair araştırmalar bugüne kadar belli bir seviyeye ulaştığı için bildirimizde sadece bu tarihçeye ait belgelerden yola çıkılarak ayrıntılar verilecektir. Ele alacağımız belgeler 1904-1924 arasına serpilmiştir. Hepsi eski harfli olan bu belgeler öğrenci kayıt, künye, nakil ve tasdikname belgeleridir. Ayrıca bazı belgelere velilerin dilekçeleri de eklenmiştir.

Söz konusu belgelerde liselerde okutulan dersler, öğrenci notları vb. ayrıntılar, bir kısmı daha sonraki yıllarda önemli çalışmalara imza atmış olması muhtemel olan öğrencilerin isim ve biyografilerine dair bilgiler bulunmaktadır. Bilhassa kayıt belgelerinde öğrencilerin nüfus/kimlik bilgileri de bütün ayrıntılarıyla yer almıştır. Bunlarla birlikte Üsküdar'da meydana gelmiş yangın vb. bazı hadiseler de belgelere yansımıştır.

Böylece Üsküdar'ın eğitim tarihinin tarihçesiyle birlikte buradan yetişmiş zevatın biyografilerine de katkı sağlanmış olacaktır. Çalışmamız asıl itibarıyla ana hatlarıyla ortaya konulmuş olan Üsküdar eğitim tarihinin ayrıntılarına inmeyi amaçlamaktadır.

Tanzimat Dönemi İstanbul’unda Alman Bir Seyyah: Ferdinand Fliegner’in Üsküdar Tasvir Ve İzlenimleri

Yusuf Ziya Altıntaş
İstanbul Teknik Üniversitesi

Bu çalışmada Alman seyyah Ferdinand Fliegner’in Osmanlı’da Tanzimat yıllarına denk gelen döneme ait Üsküdar izlenimleri ele alınacaktır. Fliegner, 1841 yılında geldiği İstanbul’da üç yıl boyunca kalmış, burada edindiği izlenimleri sonraki yıllarda şehrin tarihinden ziyade çağdaş dönemine odaklanarak ve başka gezginlere hitap edecek biçimde popüler bir üslupla kitaplaştırmıştır. Osmanlı’nın başkenti İstanbul’un mimari yapılarına, günlük yaşamına, gelenek ve göreneklerine dair tasvirler sunan, intibalarını aktaran Fliegner, kitabının bir bölümünü de Üsküdar’a ayırmıştır. Üsküdar’ın merkezinden Kadıköy’e uzanacak biçimde iskele, camiler, mezarlıklar, devlet ve sivil yapılara dair betimlemeler yaparken, Üsküdar Mevlevihanesi ile Surre Alayının hareket noktası Haydarpaşa ve buradaki merasimlere dair detaylar vermektedir. Fliegner, doğrudan Üsküdar hakkında verdiği bilgilerin haricinde günlük yaşam, gelenek ve görenekler, Türk kadını ve aile yapısı, bayramlar, bayram şenlikleri, hamamlar, kahvehaneler, eğitim, ticaret, ekonomi gibi başlıklar üzerinden bizzat müşahade ettiği dönemin İstanbul’unun bir nevi resmini çekmektedir. Tebliğimizde söz konusu başlıklar Üsküdar özelinde ele alınacaktır. Böylece yabancı bir seyyahın tasvir ve izlenimleri üzerinden Üsküdar’ın tarihine katkı sunulması hedeflenmektedir.

Üsküdarlı Kıraat Alimi Mustafa En-Naîmî

Zeynep Demirtaş Atış
Uludağ Üniversitesi

İslamî ilimlerin başını Kur'an-ı Kerim okumave kıraat ilmi çekmektedir. Bu ilmin öğrenimi ve öğretimi ise Hz. Peygamber'e dayanmaktadır. İlk halkada bulunan sahabe-i kiram Hz. Peygamber'den farklı vecihlerle bu ilmi almış ve muallim olarak görevlendirildikleri çeşitli beldelerde talebe yetiştirerek Kur'an-ı Kerim'i nesilden nesile Hz. Peygamber'in tilavetine mutabık olarak sürdürmüşlerdir. Bu ilim geleneği çerçevesinde kıraat eserleri telif edilmiştir. Telif edilen ilk kıraat eserlerinin muhteviyatı ise bu ilmin seb'a (yedili sistem) ve aşere (onlu sistem) tarikleri etrafında şekillendiğini göstermektedir. Kıraat ilminin tedrisatı bu minvalde sayılara nispetle seb'a ve aşere diye anılmaktaydı. Bölgelere nispet edilen kıraat ilmi ise Kanuni Sultan Süleyman devri ile başlayarak İstanbul ve Mısır tarîki şeklinde duyulmuştur. Bu minvalde Kettânîzâde ismiyle bilinen İstanbul tarîkinin Mutkin Mesleği sahibi Muhammed b. Mustafa en-Naîmî'nin kıraat ilmine katkısı ve Üsküdar'da yürüttüğü muallimlik ve kıraat müderrisliği vazifeleri ele alınarak Hz. Peygamber'den günümüze bu ilmin büyük bir titizlikle korunarak geldiği, tarîk ve mesleklerin oluştuğu, nasıl ki sahabe farklı beldelerde bu vazifeyi yürüttüyse onlardan gelen ilmin ışığıyla Kur'an muallimlerinin de bu kutsal vazifeyi üstlendikleri işlenecektir. Bu beldelerden birisi de kadim ilçe Üsküdar olmuştur. Kettânîzâde Üsküdar Selimiye Camii'nde öğretmenlik, Valide Sultan Camii'nde ise şeyhu'l-kurrâlık vazifelerini yerine getirmiştir. Meşhur kıraat alimi Kettânîzâde Mustafa en-Naîmî Üsküdar Selimiye Camii haziresine defnedilmiştir.

Fotoğraflar Işığında Günümüze Gelemeyen Üsküdar Bedesteni

Zeynep Emel Ekim

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

1 6. yüzyılda önemli bir ticaret bölgesi olan Üsküdar, doğu ticaret yollarının İstanbul'a ilk ulaştığı merkez olmuştur. Üsküdar, ticaret kervanları ve hac kervanlarının doğuya hareket ettiği ilk yerdir. Osmanlılarda bedestenlerle birlikte ticaret yapıları şehrin içine girmişlerdir. Osmanlı şehirleri, kültürün iki önemli odak noktası olan ulu camiler ve bedestenler etrafında kurulup gelişmişlerdir. Bedestenin etrafında yapılan hanlar ve çarşılarla ticari doku meydana gelmiştir. 19. Yüzyılda yaşanan sanayi devrimi Osmanlı ekonomisini de etkilemiş, özellikle bankalar ve yeni yapılmış olan ticari yapılar bedestenin işlevini yitirmesine sebep olarak, bedestenin esnaf yapısının ve işlevinin de bozulmasına neden olmuştur.

Günümüze gelemeyen, Balaban Caddesi ile Hakimiyet-i Milliye caddesine bakan iki kapısının bulunduğu bilinen Üsküdar Bedesteni ile ilgili bu bildiride ilk kez yayınlanacak olan fotoğraflarla mimari yapısından, esnafından ve esnafın hayatından bahsedilecektir. Kaynaklarda, bedestenin kapıları için Hakimiyet-i Milliye Caddesi'ne bakan kapı aynı zamanda Arasta sokağına da açıldığından isminin Arasta kapısı olduğu, Yeni Camii'ye bakan kapıya ise Balaban caddesi ve İmaret'e yakınlığından ötürü Balaban ya da İmaret kapısı ismi verildiği ifadesi geçmektedir. Bu şekilde bahsedilen bedestenin kapıları da fotoğraflar ile aydınlatılacaktır. Bedestendeki esnafın bir hayatı ait olan günümüze gelemeyen kitabesinden de bahsedilecektir.

Geç Osmanlı Dönemi Üsküdar Semtine Kütüphane Yapıları Üzerinden Bakış

Zülal Ballı Tekin
Gebze Teknik Üniversitesi

İstanbul, fetih sonrasında gelişim göstermiş ve 16. yüzyılda kentin Haliç ve Boğaziçi gibi farklı bölgelerinde yapılaşma faaliyetleri görülmüştür. Bu yüzyıldan itibaren İstanbul'da 3 semt (Galata, Eyüp ve Üsküdar) Bilad-ı Selase olarak adlandırılmaya başlanmıştır.

Üsküdar semti İstanbul ile karadan bir bağlantısı bulunmaması ile de dikkat çekici bir coğrafi özelliğe sahiptir. Buna rağmen bu süreçte deniz ulaşımının gelişmesi Üsküdar semtinin öne çıkmasını sağlamıştır.

Semt, Osmanlı'nın son dönemine girişte inşa faaliyetinin ve yerleşiminin başlamasıyla birçok büyük ölçekli farklı fonksiyonlarda yapıları bünyesinde barındırmıştır. Geç dönemde ortaya çıkan yapı tiplerinin örneklerinin (kışla, kütüphane) inşası için tercih edilen bir semt olmuştur. Özellikle kültürel ve askeri hayatta yapılan reformlar sonucu ihtiyaca binaen inşa edilmeye başlanan yapılar 18 ve 19.Yüzyılda önemli bir statüye sahiptir. Bu dönemde odalarda yer alan kitaplıklardan, matbaanın da kurulmasıyla kitap basımındaki ve halkın kitaba ulaşmasındaki gelişim gibi etkenler sonucu müstakil yapıya dönüşen kütüphaneler Üsküdar semtinde de inşa edilmiştir.

Semt içinde yer alan kütüphaneler kent içindeki konumları, mimari gelişimleri ve dönemin ileri gelen banileri tarafından inşa ettirilmeleriyle öne çıkmaktadırlar.

Bu çalışmanın kapsamında 18 ve 19. yüzyıllarının Üsküdar'ını analiz ederken inşa edilen kütüphane yapıları üzerinden semtin inşa faaliyetleri incelenmiştir. Ahmediye Kütüphanesi (1722), Hacı Selim Ağa Kütüphanesi (1782), Pertev Paşa Kütüphanesi (1836), Aziz Mahmud Hüdayi Kütüphanesi (1899) örnekleri inşa edildikleri dönemdeki kentsel konumları, semt içinde yer alan diğer önemli yapılarla ilişkileri, mimari kurguları ve kütüphane teşkilatları üzerinden karşılaştırmalı değerlendirmeler sunulacaktır.

Bu çalışmada arşiv araştırması ve literatür taraması yapılmış, halen mevcut olan yapılar yerinde incelenmiştir. Ayrıca, Üşküdar semtinin gelişimini kentsel ölçekte analiz edebilmek ve kütüphane yapılarının semt içindeki konumunu değerlendirebilmek için farklı yıllara ait haritalar üzerinden incelemeler yapılmıştır.

Günümüzde kütüphane faaliyeti devam eden yapıların mevcut personellerinden edinilen bilgilerle araştırma süreci tamamlanmış ve toplanan kaynakların karşılaştırılmalı değerlendirme süreci gerçekleştirilmiştir.

Yerel Yönetimler: Belediyelerde Yapılan Gençlik Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme

Züleyha Dıravacı
Üsküdar Belediyesi

Bu çalışmanın öncelikli hedefi gençlerin yaşamlarına katkı sağlamak amacıyla yerel yönetimlerde yapılan gençlik çalışmalarının incelenip değerlendirilmesidir. Gençlik çalışmasının faaliyet alanlarını kültür, spor, eğitim, doğanın korunması ve uluslararası işbirliği yoluyla oluşturulan grupların aktivitelerini kapsamaktadır. Gençlik çalışmasının amacını ise kişisel gelişim, sosyal uyum, istihdam ve eğitime dâhil edilme, riskten kaçınma gibi farklı düzeydeki olgular oluşturmaktadır. Çalışmalar bazen ayırım gözetmeksizin tüm gençliği hedef kitle olarak belirlerken bazen de belirli gençlik gruplarına odaklanabilmektedir. Bazı gençlik kuruluşları misyonları gereği “gençlik çalışması” alanında faaliyetlerini sürdürürken aynı zamanda çocuk veya yetişkinlerin de dâhil olduğu diğer gruplarla beraber çalışmalarını yürütebilmektedir.

Bu çerçeve de gençlere yönelik yapılan yaygın ve sargın öğrenme, katılımcı ve tecrübeye dayanan (deneysel) eğitim, sosyal etkinlikler yoluyla öğrenme vb. çalışmaların yerel yönetimlerde gençlere sunulan hizmetlerin öncelikle İstanbul ‘da bazı belediyelerde nasıl çalışmalar yapıldığını anlatılması hedeflenmektedir.

Çalışma da örnek olarak seçilen Üsküdar Belediyesinin gençliğe sunduğu hizmetlerin okuyan, düşünen, sorgulayan, üreten ve gelecek ideali olan öncü bir nesil yetiştirme misyonu ile yapılan çalışmaları gençliğe katkısı değerlendirilmiştir. Türkiye’deki gençlik çalışmalarının profesyonelleşebilmesine katkı sağlamak adına genel bir değerlendirme yapılarak öneriler getirilmiştir.

NOTLAR

NOTLAR

Uluslararası
12.ÜSKÜDAR
SEMPOZYUMU

165 Bilim İnsanın Katılımlarıyla

13 - 14 - 15 Ekim 2023

www.uskudarsempozyumu.com

Bağlarbaşı Kongre ve Kültür Merkezi